

શ્રી યશોવિજયજી
જૈન ગ્રંથમાળા

દાદાસાહેબ, ભાવનગર.

ફોન : ૦૨૭૮-૨૪૨૫૩૨૨

૩૦૦૪૮૪૬

1405

❀ શ્રી ❀
❀ આનંદ-ચંદ્ર-હંસ ❀

જેન રત્નમાલા-રત્ન બીજી
સમ્યક્ત્વ રત્નની દહતા વિષે-

શ્રી શ્રાદ્ધપ્રતિક્રમણ યાને વંદિતુસૂત્રાંતર્ગત-

શ્રી જયકુમાર અને

વિજયકુમારનું

આદર્શ ચરિત્ર

તથા

શ્રી સમ્યક્ત્વનું સ્વરૂપ.

અ...નું...વા...દ...ક :-

પ. પૂ. આગમોદ્ધારક આચાર્યદેવેશશ્રી આનંદ-
સાગરસૂરીશ્વરજી મહારાજ પદ્માવંકર
પૂ. પંન્યાસપ્રવર શ્રી ચંદ્રસાગરજી ગણિવર
શિષ્યરત્ન :-

પૂ. મુનિરાજશ્રી હંસસાગરજી મહારાજ.

પ્રકાશક અને પ્રાપ્તિસ્થાન :-

શાહ મોતીચંદ દીપચંદ, મુ. ઠલીયા
જી. ભાવનગર. વાયા તલાજ (સૌરાષ્ટ્ર)

શ્રી આગમોદ્ધારક સંગ્રહના અપૂર્વ ગ્રંથરત્નો.

તૃ....ત્રી....જ....વ....સા....વો.

૧	ઉપાંગાદિ વિષયાનુક્રમાંદિ	૫-૮-૦ ૧
૨	પર્વદેશના	૫-૦-૦
૩	સ્થાનાંગસૂત્ર (વ્યા. સં.) ભાગ ૧ લો.	૫-૦-૦
૪	પ્રશમરતિ અને સંબંધકારિકા. (વ્યા. સં.)	૫-૦-૦
૫	લઘુસિદ્ધ પ્રભાવ્યાકરણ સલઘુતમ નામકોષ	૨-૪-૦
૬	આગમીય સૂક્તવાદ્યાદિ	૨-૪-૦
૭	ઉપદેશ રત્નાકર. (મૂલ તથા ભાવાર્થ)	૫-૦-૦
૮	નવપદ ભાષાત્મ્ય (વ્યા. સં.)	૦-૧૨-૦
૯	સૂચંગડાંગસૂત્રનાં વ્યાખ્યાનો.	૭-૦-૦
૧૦	સાગર સમાધાન ભા. ૧ લો.	૩-૮-૦
૧૧	સાગર સમાધાન ભા. ૨ જો.	૩-૦-૦
૧૨	પ્રજ્ઞાપના સૂત્ર. (હારિ. ટીકા) ભાગ ૧ લો.	૨-૦-૦
૧૩	નવસ્મરણાનિ ગૌતમરાસશ્ચ.	૧-૮-૦
૧૪	પ્રાચીન સંસ્કૃત પ્રકરણ સંગ્રહ.	૦-૧૨-૦
૧૫	આચારાંગસૂત્ર (વ્યા. સં.) ભા. ૧ લો.	૫-૦-૦
૧૬	તાત્ત્વિક પ્રશ્નોત્તર સંગ્રહ ભા. ૧ લો.	૬-૦-૦
૧૭	પ્રજ્ઞાપના સૂત્ર. (હારિ. ટીકા.) ભા. ૨ જો.	૨-૮-૦
૧૮	ભગવતી સૂત્ર. શ. ૧૫ થી ૩૩ ભા. ૩ જો.	૪-૦-૦

(અભયદેવસૂરિકૃત ટીકા.)

પ્રાપ્તિસ્થાન.

શ્રી જૈનાનંદ પુસ્તકાલય ગોપીપુરા-સુરત

શ્રી
આનંદ-ચંદ-હંસ
જૈન રત્નમાલા-રત્ન ખીળું

સમ્યક્ત્વ રત્નની દૃઢતા વિષે-
શ્રી શ્રાદ્ધપ્રતિક્રમણુયાને વંદિતુસૂત્રાંતર્ગત-

શ્રી
જયકુમાર અને વિજયકુમારનું
આદર્શ ચરિત્ર,
તથા
શ્રી સમ્યક્ત્વનું સ્વરૂપ.

અ...નુ...વા...દ...ક :-

પ. પૂ. આગમોદ્ધારક આચાર્યદેવેશશ્રી આનંદ-
સાગરચૂરીશ્વરજી મહારાજ પદ્માવંકાર
પૂ. પં. ન્યાસપ્રવર શ્રી ચંદ્રસાગરજી ગણિવર
શિષ્યરત્ન પૂ. મુનિરાજશ્રી હંસસાગરજી મ.

શા. ગીરધરલાલ દુર્લભજી મણિયાર
પાલીતાણાવાળા તરફથી ભેટ.

વીર સં. } અક્ષય તૃતીયા { વિક્રમ સં.
૨૪૭૬ } ૨૦૦૬ }

પ્રકાશક અને પ્રાપ્તિસ્થાન:-

શાહ મોતીચંદ દીપચંદ, મુ. ઠલીયા
જી. ભાવનગર. વાયા તલાબ (સૌરાષ્ટ્ર)

ક્રિમત: ડા. ૧-૪-૦

શુ.....હિ.....પ.....ત.....ક

પૃ. પંક્તિ	અશુદ્ધિ	શુદ્ધિ	પૃ. પંક્તિ	અશુદ્ધિ	શુદ્ધિ
૪ ૭	સ્વપ્રમામાં	સ્વપ્રમામાં	૪૬ ૧૭	મેં	x
૭ ૧૧	દોષસ્તવ	દોષસ્તવ	૪૭ ૪	જૂપાયેલ	જૂપાયેલ
૭ ૧૨	ડસુ	ડસ્તુ	૪૭ ૨૩	ચદ્	ચદ્
૮ ૨૪	કાલવાવરે	કાલવામાં	૪૯ ૬	તેવા	ચલ શકે તેવા
૯ ૬	પ્રાપ્ત	પ્રાપ્તિ	૪૯ ૬	કડિન	મુક્તિરૂપિ
૧૭ ૧૩	શ્રા	શ્રાક્			કડિન
૧૭ ૧૩	સમેત	સમેતૈ:	૪૯ ૮	અંત	નો અંત
૧૯ ૧૧	જત્રમલ	જૈત્રમલ	૫૦ ૧૫	સરખી	સરખો
૧૯ ૧૯	'મા'	માતા	૫૪ ૧૨	એ	એ
૨૨ ૫	સગળી	અંતરમાં સગળી	૫૮ ૧૪	કે	x કે-તે
૨૨ ૧૨	અ	આ	૬૧ ૫	દેઓ	દેવીઓ
૨૭ ૧૧	થતી	થતા	૬૧ ૧૮	વેશ્યા	વેશ્યા
૨૮ ૧૯	ભાવના	ભાવનાની	૬૬ ૨	ભાવો	ભવો
૨૯ ૪	દૂર શકાય	દૂર કરી શકાય	૬૮ ૧૬	સ્વપ્રમામાં	સ્વપ્રમામાં
૩૪ ૧૭	યમનને	યામનને	૭૨ ૭	ક ॥	કડે ॥
૩૪ ૨૨	અપવી	આપવી	૭૮ ૨૩	જમ	જેમ
૩૯ ૯	તેમ	તે	૮૬ ૨૩	મ્યક	સમ્યક
૩૯ ૨૬	વાદિ	વારિ	૮૯ ૯	ક્ષાયોપ	ક્ષાયોપ
૪૧ ૪	તે	અને તે	૯૦ ૪	હતિ	હંતિ
૪૪ ૧૦	પરાપર (સ્મરવા લાગ્યા છતાં) પરાપર		૯૩ ૨૪	કમમ્ય	કમ્મ
			૯૪ ૬	દર્શસમક	દર્શનસપ્તક

મુદ્રક : ડાયાલાલ એન્ડ કુતેચાંદની કુાં.

શ્રી અરુણોદય પ્રીન્ટીંગ પ્રેસ,

ખારગેષ્ટિ-ભાવનગર.

પ્રયોજન અને પ્રાકૃત્યન.

શ્રી વંદિતુસૂત્ર અપરનામ અર્થદીપિકાનો અનુવાદ ગત વર્ષે પૂ. ઉપા. શ્રી ધર્મવિજયજી મઠ ના સંપાદન નજે ખુદની દેખરેખથી પ્રસિદ્ધ થવા પામ્યા. આથી કોઈના કરતાં પણ મને અધિક આનંદ થયેલ. કારણ એક જ કે-એવા વિદ્વાન પુરુષના હાથે તેવા અપૂર્વગ્રન્થનો અનુવાદ સમાજને પીરસાવાની આવશ્યકતા હતી તે તેઓના હાથે પૂર્ણ થઈ છે, એમ માનયું થયેલ. અને એથી તે અનુવાદની જે સાત કોપી ખરીદેલ

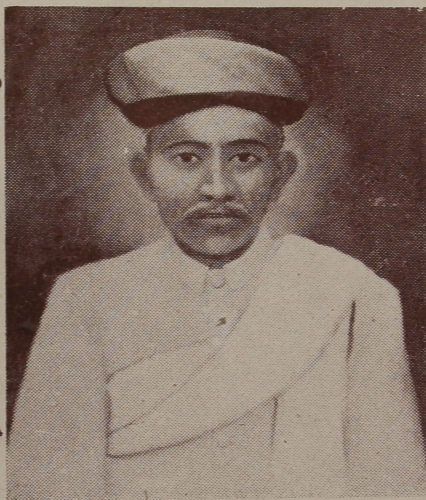
પરંતુ જણાવતાં ખેદ થાય છે કે-‘તેવા પુરુષની બહાર બવાએલી વિદ્વાતાને ભારી એવ લગાડે તેવી સેંકડો ભૂલો અને હજારો વિપરીત અર્થો; એ અનુવાદ ગ્રંથમાંથી દૃષ્ટિગોચર થયા!’ આથી સમાજને નિત્યને માટે ઉપયોગી એવા એ આવશ્યક ગ્રંથની અદ્ભૂત ટીકાનો તેવા પુરુષના હાથે પણ સમાજને એવો જૂઠો, અસંબદ્ધ અને સેંકડો શ્લોક-પ્રમાણ લખાણનો તો અર્થ જ છોડી દીધેલો અનુવાદ પ્રાપ્ત થાય અને સમાજ એ જ અનુવાદને સાચો ગ્રંથ માનીને અનુસરે તો અર્થોના અનેક અનર્થો સમાજમાં પ્રસરવાની ભીતિ લાગી.

ગત વર્ષે તે અનુવાદના પાંત્રીસ જ પૃષ્ઠમાંથી સેંકડો ભૂલો અને રખલનાઓને અમેએ ‘વંદિતુસૂત્રના અનુવાદના મુદ્ધારા’ના નામે પૃષ્ઠસંકેપમાં મુદ્રિત કરીને જનતા સમક્ષ રજુ પણ કરેલ છે. તે મુદ્ધારો જાહેર કર્યા બાદ આજસુધી પૂ. ઉપા. મ. શ્રી તરફથી પણ ‘તે અનુવાદ મારો કરેલ નથી: હું તો તેનો સંપાદક છું’ એમ મૌખિક લુલો ખચાવ થયેલ છે; પરંતુ તો પછી સાચો અનુવાદ કોણ છે? તે જાહેર થવા પામ્યું નથી તેમજ અમેએ સૂચવેલ મુદ્ધારાઓને ખોટા જણાવ્યા નથી. ઇહર પેજના તે આખાથે અનુવાદ ગ્રંથમાં તો પ્રાયઃ હજારેક શાસ્ત્રવિરુદ્ધ અર્થો થવા પામ્યા છે અને હજારો અસંબદ્ધ અર્થો

અવા પામ્યા છે. જેના સુધારાઓનો વિસ્તાર પૃથક્ પૃથક્ દેવતા હૃદયસંકેપો ભરીને સમાજને પીરસી શકાય ? આ ચિંતાથી અમોએ તે અંધતા ઉપ ખેંચ પછીની સખલતાઓને ‘ એમ કટકે કટકે સુધારીને સમાજને પીરસવાનું મુલતવી રાખ્યું. અને કોઈની પણ ભૂલો કે દોષ જણાવ્યા વિના શ્રી વંદિતુસૂત્રની કીકાનો શરૂથી જ સળંગ અને શુદ્ધ એવા આખો સ્વતંત્ર અનુવાદ અથ જ જનતા તૈયાર કરીને સમાજને પીરસવાનું ઉચિત માન્યું. જે સંબંધી છ માસથી અવિરત પ્રયાસ ચાલુ છે.

એ અનુવાદ પૂ. ઉપા. મહારાજે પ્રસિદ્ધ કરેલ અનુવાદની સંકટો ભૂલો અને દગ્ગરો સખલતાઓ કેવી નિર્દોષ રીતિએ સાફ કરીને’ સમાજને યથાસમજ અને યથાશક્તિ સશુદ્ધપણે પીરસવાનો છે, તેની વિદ્વાનોને જાણ કરવા તે અનુવાદની વાંચકીરૂપે આ શ્રી જય-વિજયકુમારના અદ્ભુત દટાન્તનું પુસ્તકરત્ન વાંચકવરોને પીરસવામાં આવે છે. સમ્યક્ત્વની દૃઢતા વિષે આ શ્રી જય-વિજયકુમારનું અદ્ભુત દટાન્ત તે શ્રી વંદિતુસૂત્રની કીકાની અંતર્ગત છે અને જેનો અનુવાદ પૂ. ઉપા. શ્રી ધર્મવિજયજી મહારાજે ગઈ સાલ તે અનુવાદ અંથમાં કરેલ છે. વિદ્વાન વાંચકવરો આ પુસ્તકમાંનાં શ્લોકે શ્લોકના અનુવાદને અને પૂ. ઉપા. શ્રી ધર્મવિજયજી મહારાજે કરેલ તે શ્લોકે શ્લોકના અનુવાદને કીકામાંનાં આ દટાન્તના મૂળ શ્લોકેશ્લોક સાથે ચારીકાઈથી મેળવી જવા કૃપા કરે, તો આશા છે કે-આ ટાણે શ્લોકનાં દટાન્તના જ તે અનુવાદમાં પૂ. ઉપા. મં. શ્રીના પ્રાયઃ સંકટો ઉપરાંત વિપરીત અર્થો અને દગ્ગરથી વધુ અસંજદ અને અધૂરો અનુવાદ ખ્યાલમાં આવ્યા વિના રહેશે નહિ. સાથે સાથે વાંચકવરોને વિનંતિ છે કે-આ પુસ્તકમાં મારી પણ જે કોઈ સખલતાઓ લક્ષ પર આવે તો સમાજના હિતાર્થે અનેકમારા પરતી ઉપકારબુદ્ધિએ મને તુરત જ જણાવવા કૃપા કરશે કે જેથી તેના સુધારાઓ અનુવાદ અંથમાં થઈ શકે

હંસસાગર.

ધર્મનિષ્ઠ સ્વ. શેઠશ્રી
દુર્લભજી ભીખાભાઈ મણીયાર.

શ્રી અરુણોદય પ્રી. પ્રેસ-ભાવનગર.

૨૫. શ્રી દુલ્લભજી ભીખાભાઈ મણીયારનું જીવનચરિત્ર.

ધર્મનિષ્ઠ શેડ દુલ્લભજી ભીખાભાઈ મણીયાર, સૌરાષ્ટ્ર પ્રદેશના ગામ દાડાના વતની હતા. તેઓનો પુણ્યજન્મ સં. ૧૯૨૪ના કાર્તિક શુદ્ધ ૧૧ના શુભ દિને થયેલ. દાડા શહેર શ્રી સિદ્ધાયજીની પંચ-તીર્થોમાં આવે છે. નાની ઉંમરમાં પિતાનો વિરહ પામેલ આ ચરિત્ર-નાયક શ્રી દુલ્લભજીભાઈએ નળી આર્થિક સ્થિતિમાં પણ કુટુંબના આડ માણસનો ભોળો નીતિપરાયણ રહીને ઉઠાવેલ. કપરા સંજોગોમાં પણ ધર્મનિષ્ઠાનો પરિપાલન તેઓને પ્રાણપ્રિય હતું.

ન્યાયોપાર્જિત દ્રવ્યથી જ કુટુંબ પોષવાની ટેકનું પાલન દાડામાં કમે અશક્ય નહિ પણ દુઃશક્ય જણાવાથી શ્રી દુલ્લભજીભાઈએ પાલી-તાણે આવી મોદીખાનાનું બીઝનેસ નિર્દાપણે ચલાવવું શરૂ કરેલ. તેમાં પણ શ્રી જિનપૂજા આદિ નિત્ય નિયમોનું પાલન, ખાસ ખાસ પર્વોત્સવો ગિરિરાજની યાત્રા કરવાનું, જીવદયાનું વિગેરે કાર્ય પ્રથમ અને વેપાર પછી! એ એમની અડગ ધર્મશ્રદ્ધા હતી. અલક્ષ્ય અનં-તકાય વિગેરેનો ત્યાગ તો કુળમાંથી ઉતરી આવેલ વારસાડે જ હતો. દાડાના દેરાસરે કૂચનો અગવડ દૂર કરવા પાલીતાણાથી માળી મોક-લીને દાડા મુકામે બગીચો કરાવેલ અને પર્વપણામાં ખેપીયા દ્વારા દરરોજ દાડે ફૂલ મોકલવા સગવડ રહેલ, ગિરિરાજની નવાણું યાત્રા આસીનેજ કરેલ અને યાત્રા કરી ઘેર આવ્યા બાદ જ દંતધાવન કર-વાની ટેક સાચવેલ આ તેઓની ધર્મનિષ્ઠતાનું પ્રતિક છે.

વેપારમાં મજૂ દર વર્ષે અમુક રકમ તો શુભ ખાતે કાઢવાની તેમજ યજ્ઞકોને સાધર્મિકભાવે ભેળસેળ વિનાની શુદ્ધ વસ્તુઓ વસાવી દેવાની તેઓની કાળજી સહુઆદરે આદર્શરૂપ હતી. આમ જતાં તીર્થ-ભ્રમણમાં અશ્વવિક્રમ ચલાવવામાં મન સંકોચવાથી તેઓએ મીઠાં-ગામન નગરશેડ નેમનદલાઈ પીતાંબરદાસને પોતાની બહારગામ ધંધો કરવાની ઈચ્છા જણાવેલ અને તેઓની સલાહ મુજબ ધંધાઈ મીઠાંગામ આવેલ. ત્યાં પણ ન્યાયોપાર્જિત દ્રવ્યથી કુટુંબપોષણ કરતા રહીને જાંતલોને ઉચ્ચ ફળવણી સાથે ધાર્મિક ફળવણી આપીને કર્મ-

પ્રતિ દૈવ શ્રદ્ધાલુ બનાવ્યા. પુત્રો ઉમર લાયક થતાં ધર્મધર્મ મુજબ ગયા એટલે શેઠ દુલભજીભાઈએ પણ પરમ સંતોષ વૃત્તિથી નિવૃત્ત જીવન ગાળવા માંડી શેષ જીવન ધર્મમાં ખચ્ચું, અને સં. ૧૯૯૦ના મહા વદ ૭ના દિને ધર્મધ્યાનમાં મુજબમાં જ સ્વર્ગવાસ પામ્યા!

શ્રી દુલભજીભાઈના ધર્મપત્નીનું પુણ્યનામ જક્લખેન હતું:
તેઓ પણ પાલીતાણા શેઠીઆ કુટુંબના શ્રી કાલીદાસભાઈના ધર્મ-શીલ સુપુત્રી હતા. તેઓથી ચરિત્રનાયક શ્રી દુલભજીભાઈને ત્રણ પુત્રો અને ત્રણ પુત્રી મળીને જ સંતાનોની પ્રાપ્તિ થયેલ, જેઓનાં પુણ્યનામો અનુક્રમે મગનભાઈ, રતિભાઈ, ગીરધરભાઈ, હરકોરખેન, અચરતખેન તથા પરસનખેન હતાં. પોતાનાં આ બહેણા કુટુંબ સહિત શ્રી દુલભજીભાઈએ, શ્રી ગિરનારજી-ભોયણીજી-પાનસર-શંખેશ્વરજી આણુજી-કેસરીઆજી વિગેરે અનેક તીર્થોની યાત્રા કરીને જીવન પાવન કરેલ. ‘આંખાને ફળ આંખાજ હોય’ એ અનુસાર જન્મે સંતાનો પણ ધર્મનિષ્ઠ નીવડ્યાં! તેમાં પણ શ્રી હરકોરખેનને તો ભાગવતી દીક્ષા લઈને આત્મકલ્યાણ સધ્યું છે અને જેઓ સાધ્વીજી શ્રી હીરાશ્રીજી નામે આજે વિચરી રહ્યા છે. અચરતખેન સ્વર્ગવાસી બનેલ છે. અને પરસનખેન હાલ મુજબમાં ધર્મનિષ્ઠપણે વસે છે.

પુત્રમાં પણ શ્રી મગનલાલભાઈ તથા રતિલાલભાઈ સ્વર્ગવાસી બનેલ છે! માત્ર એ પુણ્યપિતાના પ્રતિબિંબરૂપ એક શ્રી ગીરધર-લાલભાઈ વિદ્યમાન છે, અને હાલ મુજબમાં એ જ પિતાને પગલે ચાલીને સોનાચાંદીની દુકાન ચલાવી રહ્યા છે, અને ધર્મનિષ્ઠતાનાં મધુર આસ્વાદનો અનુભવી રહેલ છે. આ ઉદારદિલ ધર્મજી શ્રી ગીરધરલાલભાઈએ પોતાના સહચરી સુશ્રાવિકા શ્રી લીલાવંતી-ખેનની પણ પરમ લાભણીથી પોતાના તે પુણ્યપિતાશ્રીના પુણ્ય તેમજ સ્મરણ અર્થે આ અપૂર્વ પુસ્તક રત્નમાં રૂ. ૩૦૦) ઉદાર મહાવ ‘શ્રી શાસન સુધાકર પત્રના આહોકાને આ પુસ્તક ભેટ આપના સાર’ કરીને અપૂર્વ જ્ઞાનની યોગ્ય સ્થળે પ્રભાવના કરવાનો સુંદર પ્રયત્ન ઉઠાવ્યો છે.

॥ श्री शंखेश्वर पार्श्वनाथाय नमो नमः ॥

सम्यक्त्वनी दृढता विषे—

श्री श्राद्धप्रतिक्रमणु याने वंदितुसूत्रान्तर्गत

जयकुमार अने विजयकुमारनुं

अद्भुत दृष्टांत.

अनुवादकः—पू. सुनिराजश्री डंससागरजी महाराज.

अत्यंत समृद्धिशी ओमेर लरपूर એવા શ્રી જંબૂદ્વીપમાં રહેલા આ ભરતક્ષેત્રને વિષે સ્વર્ગની ઋદ્ધિની સ્પર્ધા કરે તેવી ઋદ્ધિવડે વિશ્વને આનંદ પમાડનાર એવું નંદીપુર નામનું નગર હતું. ॥૧॥ સર્વસંપત્તિને આપનારા એવા જે નગરને વિષે દરિદ્રતા દરિદ્રતામાં જ, દુર્ભાગ્ય દુર્ભાગ્યમાં જ, દુષ્કાળ દુષ્કાળમાં જ, દુઃખ દુઃખમાં જ, ક્ષય ક્ષયમાં જ અને ભય વિગેરે ભયમાં જ જન્મ્યા હતા ! અર્થાત્ નગરવાસી જનોમાં તે સહુ માંના એકને પણ સ્થાન નહોતું ! તે નગરમાં સમસ્ત શત્રુ સમૂહને ત્રાસ સમો એવો ધર્મ, નીતિ, દંકરાઈ અને સંપદાને અરસપરસ પ્રિયમેળ રખાવનાર ધર્મ નામે રાજા હતો. ॥૨-૩॥ જે રાજાના દિગ્વિજયમાં—શત્રુઓનાં મુખે માલિન્ય પથરાવાનું જ છે, એમ જાણે ભવિષ્ય વિચારીને જ ન હોય તેમ સૈનાના ચાલવાથી ઉછળતી આગળ આગળ પ્રસરતી ધૂળના સમૂહવડે

૧ 'સર્વસંપત્તિદે યત્ર' એ પ્રમાણે ગેલાખંદરના મુલાખવિજયજી દાદાના લંડારની સંવત ૧૬૫૬ની હસ્તલિખિત પ્રતમાં પાઠ છે.

શત્રુને જીત્યા પહેલાથી જ માલિન્ય છવાતું હતું. ॥ ૪ ॥ આ

રાજનને સ્ત્રીઓની કળાઓમાં અતિનિપુણ
નંદીપુર નગરમાં એવી શ્રીકાંતા, શ્રીદત્તા અને
શ્રી જયકુમાર શ્રીમતી એ નામે ત્રણ મુખ્ય પટ્ટરાણીઓ
અને શ્રી વિજય-હતી. ॥ ૫ ॥ તે ત્રણ પટ્ટરાણીઓમાંની
કુમારનો જન્મ. મુખ્ય પટ્ટરાણી શ્રીકાંતાને પંડિતજનોને

માન્ય એવા જયકુમાર નામના પુત્ર-
રત્નનો જન્મ થયો. અને બીજી પટ્ટરાણી શ્રીદત્તાને નામથી
અને તેજથી જગતને જીતતા એવા વિજયકુમાર નામના
પુત્રરત્નનો જન્મ થયો. ॥ ૬ ॥ આ બંને પુત્રરત્નોને દિવ્ય
રૂપ આદિ ઉચ્ચ ગુણોની સાથે કપાસના રંગની જેમ પૂર્વલવથી
સાથે આવેલું સમ્યક્ત્વ બાલપણમાં પણ પ્રગટ હતું ! ॥ જા
એકસરખી આકૃતિ, એકસરખી ઉંમર, એકસરખી વિદ્યા,
એકસરખું શીલ-સદાચાર અને એકસરખા ગુણોની શોભાવાળા
તે બંને કુમારોને-જાણે આંખો પાસેથી શીખેલ ન હોય-એવું
એકઠું સદૃશ સખ્ય-મિત્રતા હતી. ॥ ૮ ॥ કહ્યું છે કે:—

પાણ્યોરુપકૃતિં સત્ત્વં-સ્ત્રિયાઃ મગ્નશુનો બલમ્ ॥

જિહ્વાયા દક્ષતામક્ષ્ણોઃ, સન્નિતાં સિક્ષયેત્ સુધીઃ ॥ ૧ ॥

અર્થ:—પંડિત પુરુષે બે હાથ પાસેથી ઉપકાર કરવાનું,
સ્ત્રી પાસેથી સત્ત્વ, હારેલા કૂતરા પાસેથી બળ, જીભ પાસેથી
દક્ષતા-કુશળતા અને બંને આંખો પાસેથી મિત્રતા શીખવી
જોઈએ. ॥ ૧ ॥

હવે સ્વભાવથી દુર્બુદ્ધિવાળી એવી ત્રીજી શ્રીમતી નામની
પટ્ટરાણીને પણ કાઢવવાળી ભૂમિમાંથી જેમ કસળ પેદા થાય

તેમ ન્યાય અને નીતિમાન એવો નયધીર નામના પુત્રરત્નનો
જન્મ થયો ! ॥ ૧૦ ॥

શ્રીકાંતા અને શ્રીદત્તા નામની પોતાની તે બંને શોકયના
જયકુમાર અને વિજયકુમારને વિષે શુભોનો ઉત્કર્ષ તેમજ
પ્રજનો અત્યંત રાગ જોઈને ઇર્ષ્યાથી ધમધમી રહેલી હોવાને
લીધે દુઃખે જોઈ શકાય એવી ઇર્ષ્યાજી તે શ્રીમતીરાણી ચિંત-
વવા લાગી કે-પરસ્પર એકરૂપે રહેનારા અને રાજા-પ્રજા

વિગેરે સર્વને માન્ય એવા આ જય-
જય અને વિજય-કુમાર અને વિજયકુમાર હયાત છે ત્યાં
કુમારને હણવા સુધી નક્કી છે કે-દાસીપુત્રની જેમ મારા
માટે શ્રીમતાની પુત્રને રાજ્ય તો નહિ પણ રાજ્યની આશા
કુટિલ પરિવ્રાજિકા પણ ક્યાંથી હોય ? ॥ ૧૧-૧૨ ॥ માટે
દ્વારા ખટપટ પુત્રના ભવિષ્યનું કાંઈક હિત કરું એ

પ્રમાણે વિચારીને તે કાર્યને માટે શ્રીમ-
તીએ એક કપટી એવી પરિવ્રાજિકાને અનુકૂળ કરી લીધી.
॥ ૧૩ ॥ શ્રીમતીએ ખતાવેલી યુક્તિ મુજબ તે કુટિલ પરિવ્રાજિકાએ
સિદ્ધ કરેલી ચેટક નામની વિદ્યાની શક્તિવડે તે ધર્મ
નામના રાજાને સ્વપ્નની અંદર રાજ્યની અધિષ્ઠાયિકા દેવીના
નામે સ્વપ્ન આપ્યું કે ॥ ૧૪ ॥ હે રાજા ! નવા ઉત્પન્ન થયેલા
દૈત્યોની જેમ દુઃખે કરીને છતી શકાય એવા તારા આ જય અને
વિજય નામના બંને કુમારો તને ટૂંક અવસરમાં જ હણી નાખીને
રાજ્ય લેવાની ઇચ્છામાં વર્તે છે, તેથી કરીને તે બંને કુમારોને
પોતાના પુત્રો હોવા છતાં પણ તત્કાળ નાશ કરવાને લાયક
બાણવા. શરીરમાં પડેલાં બે ભયંકર ઘાસાંની જેમ પોતાના જ

ઘાતક એવા તે બંને પર દયા ચિંતવવાની શું હોય ? ॥ ૧૫-
 ૧૬ ॥ આ રાજ્ય પરના જૂના વખતના અત્યંત રાગને લીધે
 તારા માટે હિતકારી એવી આ રાજ્યની હું પ્રથમ દેવી છું
 જેથી આ હિતકારી ખીના તને કહું છું. હવે તને ઉચિત
 લાગે તેમ કર. ॥ ૧૭ ॥ આ સ્વપ્નથી રાજા જાગ્યો એટલે
 શ્રીમતીએ આવીને “સ્વામીનાથ ! મને આજે કુલદેવીએ
 સ્વપ્નામાં કહ્યું કે—આ જય અને વિજય બંને કુમારો રાજાને
 જલદી હણી નાખીને રાજ્ય લેવા ઇચ્છે છે, માટે રાજાના
 હિત માટે તે બંનેનો નાશ કરી નાખવો હિતાવહ છે.
 પોતાના પુત્ર જાણીને દયા કરવા જેવું નથી. પોતાના ઘાતકને
 વિષે દયા કેવી ? ” વિગેરે રાજાને આવેલ સ્વપ્ન પ્રમાણે જ
 પોતાને સ્વપ્ન આવ્યું હોવાની વાત રાજાને જણાવી ! શાસ્ત્રકાર
 કહે છે કે—અહો ! દંભીની બુદ્ધિ તો જુઓઃ ॥ ૧૮ ॥ તે સ્વપ્ન
 બાબત સમાનવાદથી—રાજાને આવેલ સ્વપ્ન પ્રમાણે જ રાણીનું
 બોલવું થવાથી ઉત્પન્ન થયો છે. અત્યંત વિષાદ જેને એવો
 તે રાજા ચિત્તને વિષે ઉત્તમ પુરુષોને ઉચિત એવા વિચારો-
 વડે ચિંતવવા લાગ્યો કે—જે અત્યંત ઉત્તમતાએ સહિત એવા
 આ કુમારોથી ‘સૂર્ય અને ચંદ્રથી અંધ કરે તેવા અંધકારના
 ઉદયની જેવું’ રાજ્યની ઇચ્છાએ પોતાના પિતાને હણી નાખ-
 વાનું અધમ કૃત્ય કેમ સંભવે ? તેમજ આત્મ-હિતકારી
 મહાત્માઓના વાક્યની જેમ દેવીએ આપેલું સ્વપ્ન પણ
 મિથ્યા નજ હોય ! તેથી કરીને હા ! ખેદની વાત છે કે—
 મારે અર્હિ કરવું શું ? અથવા તો મારા જ પુત્રોને હું પોતે
 કેમ કરીને હણું ? વિષવૃક્ષને પણ સમ્યક્ પ્રકારે ઉછેર્યા
 પછી છેદી નાંખવું તે સજ્જનોને ઘટતું નથી, તો પછી આવા

કલ્પવૃક્ષ જેવા એ પુત્રોને હણી નાખવા તે તો ઉત્તમ જનોને
 ઘટેજ કેમ ? ॥ ૧૬-૨૦ ॥ ‘એમ અનેક પ્રધારની ચિંતામાંથી
 કેમે કરીને ચિત્તને એકદમ સ્થિર કરીને’ અને પુત્રો કલ્પ-
 વૃક્ષ હોવા છતાં રાજ્યદેવી તેઓને હણવા લાયક જ જણાવે
 છે, તો એ અને કુમારોને મારી પાસે આવતા જ અટકાવવા
 ‘પૂરતું’ કરું. એટલું કરવાથી પણ મને ભય રહેતો નથી:
 (એટલે હણી નાખવાનું કેઈ પ્રયોજન નથી:) દેવીના વચનથી
 એ કુમારો પર શંકા ધરતા રાજ્ય એ પ્રમાણે વિચારીને
 અને કુમારોનો મહેલમાં પ્રવેશ અટકાવ્યો ! [ખરેખર અહિં
 કલ્પવૃક્ષ જેવા પોતાના કુમારોમાં આવા ઉત્તમ પિતાને પણ
 શંકા આવી તેમાં રાજ્યનો દોષ નથી.] લક્ષ્મીનું સ્થાન જ
 અવિશ્વાસ છે. ॥ ૨૩-૨૪ ॥ ત્યારબાદ તે લક્ષ્મીના સ્થાન
 જેવી સલામાં બેઠેલા પૃથ્વીપાળને નમન કરવાને માટે આવેલા
 તે અને કુમારોને દ્વારપાળે બારણામાં
 પિતાના અપ- અટકાવ્યા. ॥ ૨૫ ॥ આટલા અપમાનથી
 માનથી દેશ છોડી પણ અત્યંત દુભાએલા તે અને કુમારો
 પરદેશ જવાની કાંઈપણ બોલ્યા વિના જ પાછા વળ્યા
 કુમારોનાં તૈવારી અને તે જ દિવસે આ પ્રમાણે મંત્રણા

૧ વાક્ ચક્ષુઃ શ્ચોત્તરલયં, લક્ષ્મીઃ કુરુતે નરસ્ય કો દોષઃ ? ॥

ગરલસહોદરજાતા, તચ્ચિત્રં ચન્ન મારયતિ ॥ ૧ ॥

અર્થ:—લક્ષ્મી જ એવી વસ્તુ છે કે-તે જેને વરે છે તેનાં
 ઘણી, આંખો અને કાનનો નાશ કરે છે અને તેથી શાણું પણ
 માનવી વિપરીત વર્તન કરે તેમાં મનુષ્યનો શું દોષ ? સમુદ્રમાં રહેલા
 જેરૂંપ સગા ભાઈથી ઉત્પન્ન થયેલી એવી એ લક્ષ્મી, જેને વરે છે
 તેને મારતી નથી એ આશ્ચર્ય છે. ॥ ૧ ॥

કરવામાં પ્રવર્ત્યા. ॥૨૬॥ અપરાધ વિગેરેનું નામ જાણાવ્યા વિના જ રાજાવડે જો આપણી પણ અવજ્ઞા કરી શકાય છે, તો અહિં આ રાજાના રાજ્યમાં આપણે રહેવું તે ઉચિત નથી. ॥૨૭॥ કારણ કે—

મા જીવન્ યઃ પરાવજ્ઞા-દુઃસ્વદ્ગ્ધોઽપિ જીવતિ ॥
તસ્યાજનનિરેવાઽસ્તુ, ઃજનનોક્લેશકારિણઃ ॥૨૮॥

અર્થ:-જે જીવ, બીજાની અવજ્ઞાથી થએલા દુઃખથી દાઝી ઉઠ્યો છતાં પણ જીવે છે તે ન જીવે. માતાને જન્મ વખતે કલેશ કરાવનારા એવા તે જીવનો જન્મ જ ન હો. ॥૨૮॥

આથી આપણે સ્વેચ્છાએ સારા દેશાન્તરમાં ગયા જઈએ. શુભ થવું કે અશુભ થવું એ વાત આપણે આધીન નથી, કર્માધીન છે; એમ જાણવા છતાં પરાધીનતામાં કોણ રહે? ॥૨૯॥ તેમ કરવાથી દેશાંતર જોવાની આપણી ઇચ્છા પણ પૂરી થાવ. પોતાના પુત્રોનું અભિમાનીપણું રાજા પણ જાણે. ॥૩૦॥ કારણ કે—

ત્રયઃ સ્થાનં ન મુશ્ચન્તિ, કાકાઃ કાપુરુષા મૃગાઃ ॥
અપમાને ત્રયો યાન્તિ, સિંહાઃ સત્પુરુષા ગજાઃ ॥૩૧॥

અર્થ:-અપમાન થયે સતે કાગડા, કાયર પુરુષો અને મૃગલાં જ સ્થાન છોડતા નથી, સિંહો, સત્પુરુષો અને હાથીઓ એ ત્રણ, સ્થાન છોડીને ગયા જાય છે. ॥૩૧॥

વળી નક્કી આ કોઈ પ્રપંચ દુર્બુદ્ધિવાળી આપણી અપમાન માતા શ્રીમતીનો લાગે છે, અને આવું દુષ્ટ વર્તન તેને જ યોગ્ય છે, નહિ કે-પિતાને યોગ્ય છે. અર્થાત્ પિતા આવું વર્તન કરે નહિ. અથવા તો પિતા શાણા છે છતાં એ તો રાજા

કહેવાય, તેથી કદાચ તેમનું પણ હોય ! ગમે તે હો; પરંતુ આ બાબત પિતાને પણ નિર્દોષ કોપપૂર્ણ કેઈપણ ઠપકો તો જણાવવો. એમ વિચારીને તે બંને રાજકુમારોએ યુક્તિપૂર્વક બે અન્યોક્તિ ક્રમે કરીને આ પ્રમાણે ત્રણ શ્લોકવડે લખી.
॥૩૨-૩૩॥

જય અને વિજયકુમારે પિતાને ગર્ભિતરીતિએ આપે ૫ ઠપકો.

તુલેઽવલેપં વહસે વૃથૈવ, સમપ્રમાણં નિશ્ચિલાન્નયેઽહમ્ ॥
ગુરુનયસ્તાનગુરુન્ યદુચ્ચાન્, કરોષ્યશેષાન્ કુદૃષત્સમાંશ્ચ ॥૩૪॥
રત્નાનિ રત્નાકર ! માઽવમંસ્થા, મહોર્મિમભિર્યદ્યપિ તે બહુનિ ॥
હાનિસ્તવૈવેહ ગુણૈસ્તિવમાનિ, ભાવીનિ ભૂવલ્લભમોલિભાજિ ॥૩૫॥
ન ચૈષ દોષસ્તવ કિન્તુ કસ્યાઽપ્યન્યસ્ય યઃ શ્લોભકરસ્તવાઽપિ ॥
ગુણોઽથવાઽયં કથમન્યથાઽસ્તુ તેષાં ગુણૈઃ સ્વૈર્મહિમપ્રવૃદ્ધિઃ ॥૩૬॥

અર્થ :-હે ત્રાજવા ! ‘હું સમસ્ત પદાર્થોનું સરખું પ્રમાણ લાવું છું’ એવો ગર્વ કરે છે તે નકામો જ છે. કારણ કે-ભારે પદાર્થોને તું નીચા કરે છે, હલકા પદાર્થોને ઊંચા કરે છે અને તે ભારે તથા હલકા પદાર્થો સિવાયના બાકીના સમસ્ત પદાર્થોને તું ખરાબ પત્થર (પ્રથમ વેપારીઓ, ઘડ્યા વિનાના શેર-અશેર આદિ માપ પ્રમાણના પત્થરો, વસ્તુઓ તોળીને આપવા સ્વાર્થ રાખતા તે પત્થર) સમાન કરે છે ! અર્થાત્ હે રાજન્ ! હું સર્વેને સમાન ન્યાય આપું છું એવો તમે જે ગર્વ રાખો છો તે ખોટું જ છે. કારણ કે-તમે જેને ઉત્તમ ગુણોવાળા જાણો છો તે પુત્રોને નીચા ગણી અવગણો છો અને તેવા ગુણીયલ પુત્રોને પણ આવી અવદશામાં મૂકનાર શ્રીમતી જેવા પ્રપંચી પ્રાણીઓને તેવા જાણો છો છતાં હૃદયમાં સ્થાન આપો છો ! અને તે સારા અને નરસા સિવાયના બીજા દરેકને તમારા મનમાં

આવે તેવો ન્યાય આપો છો. ॥૩૪॥ આ પછી સમુદ્રને ઉદ્દેશીને બીજો ઠપકો લખે છે કે—‘હે રત્નાકર-સમુદ્ર ! તારાં મોટાં મોટાં મોજાંવડે તારાં ઉદરનાં રત્નોની (તારાં સ્થાનમાંથી કિનારે હાંકી કાઢવારૂપ) અવજ્ઞા કર નહિ, જો કે—તારામાં તેવાં રત્નો બહુ હોવાના અભિમાનમાં તું તેમ કરતો હઈશ, પરંતુ તેમ કરવાથી ‘તેટલાં રત્નો ઓછાં થાય છે તે’ તારે જ પ્રકટ હાનિ છે; રત્નોને કાંઈ જ હાનિ નથી. તેઓ તો પોતાના ગુણોવડે ભવિષ્યમાં દરેક રાજાઓનાં મસ્તક ઉપર ચડીને શોભવાના છે!’ અર્થાત્—હે રાજન્ ! તમારા પ્રબળ પુણ્યોદ્ધયના જોરવડે તમારા પોતાના જ પુત્રરત્નો ગણાતા એવા અમોને દેશમાંથી હાંકી કાઢવા જેવી અવજ્ઞા ન કરો, જો કે—તમારા પાસે અમારા જેવા તો ઘણાએ ગુણવાન્ પુરુષો હોવાના અભિમાનમાં તમે તેમ કરતા હશે, પરંતુ તેમ કરવાથી ‘જે પુત્રરત્નો ઓછા થાય છે તે’ તમારે જ પ્રકટ હાનિ છે: હાંકી કાઢેલા પુત્રોને કાંઈ જ હાનિ નથી: તેઓ તો ભવિષ્યમાં દરેક રાજાઓના મસ્તક ઉપર ચડીને શોભવાના છે. ॥ ૩૫ ॥ હે રત્નાકર ! વધારે શું કહીએ ? ‘આ રીતે રત્નો પણ મોજાંથી હાંકી કાઢવાવડે જે તને પણ ખળભળાટ કરાવનારો આ દોષ તારો નથી; પરંતુ અન્ય કોઈનો (અંતર્ભૂમિગત પવનનો) છે. અથવા તો તેં તારા સ્થાનમાંથી આ રત્નોને હાંકી કાઢવાનું જે વર્તન કર્યું છે, તે ખરેખર દોષ નથી પણ ગુણ છે ! કારણ કે—જો તેં આ વર્તન ન કર્યું હોત તો પોતાના ગુણોવડે સ્વતઃ પોતાનો મહિમા વધારવાનું તે રત્નો માટે કેમ બનત ?’ અર્થાત્—હે રાજન્ ! ‘વધારે શું કહીએ ? આવાં વર્તનવડે પુત્રોને પણ હાંકી કાઢવાવડે જે તમોને પણ ક્ષોભ કરનારો આ દોષ તમારો નથી, પરંતુ

શ્રીમતી જેવી પ્રપંચીનો છે અથવા તો તમે તમારા સ્થાન-
માંથી આ પુત્રરત્નોને હાંકી કાઢવા જેવું જે વર્તન કર્યું છે તે
ખરેખર દોષ નથી પણ શુભ છે ! કારણ કે-જો તમે આ વર્તન
ન કર્યું હોત તો પોતાના શુભોવડે ઇચ્છા મુજબ પોતાનો
મહિમા વધારવાનું આ પુત્રરત્નો માટે કેમ બનત ? ॥૩૬॥

જય અને વિજયકુમારનું દેશાંતર ગમન અને લાભની પ્રાપ્તિ !

એ પ્રમાણે પિતાને ઠપકાના ત્રણ શ્લોક સિંહદ્વાર પર
લખીને સિંહની જેમ સાહસવાળા તે બંને કુમારો સાંજે કોઈ
ન જાણે તેવી છૂપી રીતે શરીરમાંથી શુભ નીકળી બાય તેમ
તે નગરમાંથી જલદી નીકળી ગયા. ॥૩૭॥ નગરની બહાર
(મંદિરની દિવાલોમાં સ્થાપિત) મણિરૂપ શ્રેષ્ઠ દીપકોવડે નિરંતર
પ્રકાશ્યમાન એવા શ્રી શાન્તિનાથ પ્રભુના પ્રાસાદને વિષે શ્રી
જિનેશ્વર ભગવંતને નમસ્કાર કરીને તે બંને કુમારો આ
પ્રમાણે સ્તુતિ કરે છે. ॥૩૮॥

પ્રયાણ મંગલ.

નિત્યાનન્દપદપ્રયાણસરણી શ્રેયોઽવનોસારણી,
સંસારાર્ણવતારણૈકતરણી વિશ્વદિવિસ્તારિણી ॥
પુણ્યાંકુરમરપ્રરોહધરણી વ્યામોહસંહારિણી,
પ્રોત્યૈ કસ્ય ન તેઽસ્થિતિર્તિહરણી મૂર્તિર્મનોહારિણી ॥૩૯॥

અર્થ:-મુક્તિપદ તરફ પ્રયાણ કરવાને માટે નિસરણી
સમાન, કલ્યાણરૂપ પૃથ્વીને સીંચવાને માટે નીક સરણી,
સંસારરૂપ સમુદ્રથી તારવાને માટે અપૂર્વ હોડી સદૃશ, મમ્તે-
ભરની ઋદ્ધિને ફેલાવનારી, પુણ્યરૂપી અંકુરાના સમૂહને ઉગાડ-
વાની પૃથ્વી સમાન, ચિત્તની ડામાડોળતાને સંકરી લેનારી

અને સમસ્ત પીડાને હરનારી એવી મનને હરી લેનારી તારી મૂર્તિ, કોના આનંદને માટે થતી નથી ? અર્થાત્ એ સર્વ પ્રકારે મંગલ કરનારી શ્રી જિનેશ્વર પ્રભુની મૂર્તિ સહુ કોઈને આનંદ ઉપજાવનારી છે. ॥૩૬॥ એ પ્રમાણે પ્રયાણની આદિમાં મંગલ-રૂપે શ્રી શાંતિનાથ પ્રભુને નમન કરીને સ્તુતિ કર્યા બાદ શ્રી જિનભવનમાંથી નીકળીને દૂર દૂર ચાલી નીકળેલા તે જાનકુમારો થાક્યા અને વિશ્રાન્તિને માટે એક વડ નીચે જેડા. બાદ મોટા ભાઈ જયકુમાર જાગતે સતે નાનો ભાઈ વિજયકુમાર તે વડ નીચે કેઈક અનુકૂળ જગ્યાએ સૂઈ ગયો ॥ ૪૦ ॥ તે અવસરે તે વડ ઉપર વાસ કરીને રહેનારી યક્ષિણી, પોતાના સ્વામી યક્ષને કહે છે કે-હે નાથ ! આ વડ નીચે આવેલા,

આ બે કુમારો આપણા અતિથિ ગણાય, શ્રી જયકુમારને માટે તેઓ વિશાળ સત્કારને યોગ્ય છે. યક્ષ પાસેથી પ્રાપ્ત ॥ ૪૧ ॥ આંગણે આવેલા જેવો તેવો થયેલ-‘પાઠસિદ્ધ અતિથિ પણ સર્વપ્રકારે સર્વને પૂજ-મહામંત્ર, વાંછિત-નીચ ગણાય છે, તો આપણા પુણ્યયોગે કાર્યકારી મહામણિ પ્રાપ્ત થયેલા અને ત્રણેય જગતને વિષે અને અનેક દૌષેને ઉત્તમ એવા આ બે અતિથિઓ તો હરનારી એવી વિશીળ સત્કારને યોગ્ય ગણાય તેમાં મહાઆપધિનો’ કહેવાનું જ શું હોય ? ॥ ૪૨ ॥ યક્ષ-અપૂર્વ લાભ. છપ્પીની વાત સંભળીને પ્રમુદિત થએલ યક્ષ પણ નિપુણયુક્તિએ કરીને બોલ્યો કે-હે પ્રિયે ! તે ઘણું જ સારું કહ્યું. આપણા આંગણે પધારેલા આ બે અતિથિઓનો હું ત્રણ દિવ્ય વસ્તુઓ આપીને ઉત્તમ સત્કાર કરીશ. ॥ ૪૩ ॥ તે અને અતિથિઓને જે ત્રણ દિવ્ય

અમર

વસ્તુઓ આપવા ઇચ્છું છું, તેમાં એક વસ્તુ તો પાડથી સિંદ્ર થાય તેવો **૧ મહામંત્ર** છે. શુદ્ધ થઈને સાત વખત તે પાઠનું સ્મરણ કરવાથી સાતમે દિવસે અવશ્યમેવ વિશાળ સામ્રાજ્યવાળી ઋદ્ધિને આપનારો આ મંત્ર છે. ॥ ૪૪ ॥

બીજી વસ્તુ અતિપ્રભાવશાળી એવો આ **૨ મહામંત્ર** છે, જે મણિની પાસે પ્રાર્થના કરવાથી પોતાને જે વખતે જેવી આકૃતિ કરવી ઇષ્ટ હોય તેવી આકૃતિ કરી શકાય છે, જ્યાં જવું હોય ત્યાં આકાશમાર્ગે જઈ શકાય છે, સ્વ કે પરને ચઢેલ સર્પાદિકના ઝેરનો નાશ થાય છે, પોતાને ઇષ્ટ હોય તેવી ઋદ્ધિ અને જે વખતે જે ભોજન વિગેરે ઇષ્ટ હોય તેની પ્રાપ્તિ થાય છે. ॥ ૪૫ ॥ **ત્રીજી વસ્તુ**—અનેક દોષોને હરનારી એવી આ **૩ મહાઆવધી** છે. આ મહાઆવધી પોતાની પાસે હોય તો તેના પ્રભાવે શસ્ત્ર લાગતું નથી, અગ્નિ બાળી શકતો નથી, સિંહ, હાથી, સર્પ વિગેરે ઉપદ્રવ કરી શકતાં નથી તેમજ ભૂત-પિશાચ વિગેરેના દોષોને હરી લે છે ! હ પ્રિયે ! દર્શન, જ્ઞાન અને ચારિત્ર્ય રત્નત્રયીની જેમ આ ત્રણ દિવ્ય વસ્તુઓ ત્રણે ભુવનમાં સારભૂત છે. ॥ ૪૬ ॥ એ પ્રમાણે ચક્ષિણીના સંતોષન માટે સૌ ત્રણેય દિવ્ય વસ્તુનો સવિસ્તર મહિમા ચક્ષિણીને જણાવવાના નિમિત્તે તત્ત્વથી તો જયકુમારને સંભળાવીને યક્ષ ત્રણેય આશ્ચર્યકારી દિવ્ય વસ્તુઓ હર્ષપૂર્વક જયકુમારને અર્પણ કરી ! ભાગ્યવાનોને માટે શું દુર્લભ છે. ? ॥ ૪૭ ॥

મોટા ભાઈએ રાજ્યપદ મંત્રના પ્રભાવે

નાના ભાઈ વિજયકુમા ને કરાવેલ રાજ્યની પ્રાપ્તિ !

આ ત્રણેય દિવ્યવસ્તુઓ પામીને આનંદિત થએલો જયકુમાર
 પણ ત્યારબાદ પાસે રહેલ મહાઔષધિના મહાત્મ્યવડે 'પોતાને
 કેાંજ ઉપદ્રવ થવાનો નથી એવો નિશ્ચય કરીને' નિર્ભય-
 પણે સુખે સૂઈ ગયો. ॥ ૪૮ ॥ દ્વાદશમુહૂર્તે-વહેલી પ્રભાતે બંને
 ભાઈ નિદ્રામૂકત થયા-જાગ્યા, ત્યારે જેમ પિતા પુત્ર
 પ્રતિ હિતવત્સલ હોય છે, તેમ નાનાભાઈ વિજય પ્રતિ
 હિતવત્સલ એવા મોટા ભાઈ જયકુમારે, વિજયકુમારને તે
 સૂઈ ગયો હતો ત્યારે રાત્રિને વિષે યક્ષે ત્રણ વસ્તુ આપીને
 કરેલો ભવ્ય સત્કાર વિગેરે વૃત્તાંત કહીને 'રાજ્ય નાના ભાઈને
 જ મળે એમ ચિંતવતા થકા' તે રાજ્યમંત્ર પોતાના નાના
 ભાઈ વિજયકુમારને વિધિપૂર્વક બહાલથી આપ્યો ! ॥ ૪૯-
 ૫૦ ॥ મોટા ભાઈ પ્રતિ બાહ્ય અને અભ્યંતર એમ બંને
 મંકારે વિનયવાન એવો વિજયકુમાર રખડી હાલતમાં રાજ્ય
 મળવાનો લાલ હોવા છતાં લેશ પણ માયા-કપટ વિના
 બોલ્યો, કે-હે બંધો ! રાજ્ય આપને જ યોગ્ય છે, અને મને
 તો આપની સેવા હો ! ॥ ૫૧ ॥ કારણ કે-રામચંદ્રજીના નાના
 ભાઈ લક્ષ્મણની જેમ મારે માટે તો રાજ્ય કરતાં આપની
 સેવા વધારે છે ! તેથી કરીને આ રાજ્યમંત્ર આપે જ જપવા
 યોગ્ય છે, રાજ્યને ધારણ કરનારા આપ જ હો ! ॥ ૫૨ ॥
 આ પ્રમાણે નાના ભાઈ વિજયકુમારે 'રાજ્ય કરતાં મોટા ભાઈની
 સેવામાં પોતાને વધારે લાલ છે' એમ સાચું જણાવ્યું હોવા
 છતાં વાતસહ્યતાને લીધે નાના ભાઈ વિજયકુમારને જ રાજ્ય
 આપવાને ઇચ્છતા મોટા ભાઈએ પણ ઘણું જ કહેવા માંડ્યું,
 કે-"આપણ બંને જણને રાજ્ય મળે તે ન્યાય હોયે છતે
 'હું કહું કે-તું રાજ્ય લે, અને તું કહે કે-આપ રાજ્ય લો.'

એવું આપણે ન્યાય વિરુદ્ધ શું કામ કરવું જોઈએ ? માટે આપણે ખંતેય ખંધુ આ મંત્રનો જાપ કરીએ ! ” પોતાના નાના ભાઈને એ પ્રમાણે કહીને નાના ભાઈની ખાત્રીને માટે મોટો ભાઈ જયકુમાર, તે રાજ્યમંત્રને નહિ જ જપતો હોવા છતાં જાણે જપી રહેલ છે, એવો દેખાવ કરીને રહ્યો ! અહો ! મોટા ભાઈની સ્નેહબુદ્ધિ તો જુઓ !!! ॥ ૫૪ ॥ તે પછી (પોતાને તો રાજ્ય કરતાં મોટા ભાઈની સેવામાં જ લાલ હોવા છતાં) મોટા ભાઈના તે વચન ખાતર નાનો ભાઈ વિજયકુમાર, જાણે ‘ નાના, વડિલોને અનુગામી હોય ’ એ ઉક્તિ સાચી કરી દેખાડવા જ હોય નહિ, તેમ તે મંત્રનો જાપ કરવામાં તન્મય બન્યો. ॥ ૫૫ ॥ હવે જગતને મુંઝવવાના ઉદ્ધમવાળા અંધકારનો સંહાર કરવામાં કારણભૂત એવો તેજનો સ્વામી સૂર્ય ઉદયાચળ પર્વત પર સાક્ષાત્ થયો. ॥ ૫૬ ॥ તેથી (મંત્ર જપી નિવૃત્ત બનેલા) માર્ગમાં અંધકારના કલેશથી મુક્ત બનેલા તે બંને કુમારોએ આગળ પ્રયાણ ચાલુ કર્યું. ક્રમે કરીને પોતાના નાના ભાઈને થાકેલો જોઈને મોટો ભાઈ જયકુમાર વિચાર કરે છે કે- ‘ દુઃખ સહન કરવા સર્જાયેલા ’ માણસોને યોગ્ય આ ફેગટનો કાયકલેશ શું કામ જોઈએ ? કોણ બુદ્ધિમાન એવો હોય કે- જે છતી સુખસામગ્રીએ દુઃખનો ભાગી થાય ? ॥ ૫૭-૫૮ ॥ એ પ્રમાણે વિચારીને યક્ષે આપેલા તે મહામણિની પૂજા કરીને અને તેની પાસે આકાશમાર્ગે જવાની પ્રાર્થના કરીને વિદાયર કે પક્ષીની જેમ આકાશગતિ બનેલો તે જયકુમાર, વિજયકુમાર સાથે આકાશમાં સ્વેચ્છાએ વિચરવા લાગ્યો ! ॥ ૫૯ ॥ જેમ તે મણિના પ્રભાવે આમ આકાશમાર્ગે જવાની પ્રાપ્તિ થઈ તેમ બીજી બાબુથી તે

સહામણિવડે અપાતા ઠંપ્તભોજન અને ભોજ્ય પદાર્થો પ્રાપ્ત થતા રહ્યા હોવાથી તે બંને રાજકુમારો જ્યાં જાય ત્યાં દરેક સ્થળે સર્વાંગસુખી થયા ! અહો ! કેવાં પૂર્વકૃત સુકૃતો ! ॥ ૬૦ ॥ જગતમાં ભરેલા વિવિધ આશ્ચર્યો જોવાની ઉત્કંઠાવાળા અને માર્ગમાં આવતાં અનેક તીર્થોનાં વંદનવડે કૃતાર્થ બનતા તે બંને કુમારો અશ્વિનીકુમારોની જેમ કમે કરીને ઘણા દૂર દેશમાં નીકળી ગયા. ॥ ૬૧ ॥ કમે કરીને બંને રાજકુમારો રાજ્યમંત્ર જખ્યા પધીના સાતમા દિવસની સવારે ‘રુદ્ધિવડે દેવલોકની રુદ્ધિની સ્પર્ધા કરનારું’ બની જવાના હેતુથી જ ચૈત્યના શિખરોવડે જાણે દેવલોકને નીહાળી રહ્યું હોય નહિ એવા કામપુર નામના નગરે આવ્યા. ॥ ૬૨ ॥ થાકેલો વિજયકુમાર, મોટા ભાઈ જયકુમારની આજ્ઞા લઈને ફલાથીની જેમ ઉપવનને વિષે અત્યંત રૂળેલા આમ્રવૃક્ષની નીચે બેઠો. ॥ ૬૩ ॥ જ્યારે મોટા ભાઈ વિચારે છે કે—મંત્ર

જખ્યાને સાત દિવસ થઈ ગયા છે.

નાના ભાઈને જ રાજ્ય ક્યાંઈથી પણ આજે રાજ્ય નક્કી મળે એ આશયથી મળવાનું છે. હું મોટો ભાઈ હાજર સતે કાંઈક ખડાને મોટા નીતિનો જાણુ એવો આ નાનો ભાઈ ભાઈનું અદૃશ્ય થવું. રાજ્યને સ્વીકારશે તો નહિ; પરંતુ

બળાત્કારે તે રાજ્ય મને જ આપશે !

તેથી કરીને જેમ પાર્શ્વસ્થતા—શિથિલતા ઉચિત નથી તેમ મારે પણ નાના ભાઈને રાજ્ય અપાવવામાં પાર્શ્વસ્થતા—પાસે રહેવા-રૂપ શિથિલતા ઉચિત નથી. એમ વિચારીને ચતુર એવો મોટો ભાઈ જયકુમાર, કાંઈક ખડાનું કાઢીને ત્યાંથી જલ્દી નીકળી ગયો. ॥ ૬૪-૬૫-૬૬ ॥ વાત પણ યોગ્ય છે. કારણ કે—

સત્પુરુષોને અને ધાતુઓને પરસ્મૈ પદાર્પણમાં—પોતાનું સ્થાન
અન્યને આપી દેવામાં ઉપાધિ નથી, જ્યારે આત્મને પદ દેવામાં
તો—પોતાને પદ દેવામાં તો તે ૧ પદ તેઓને ઉપાધિરૂપ થઈ
પડે છે ! ॥ ૬૭ ॥

વિજયકુમારને કામપુર રાજ્યની અચાનક પ્રાપ્તિ !

એ પ્રમાણે મોટો ભાઈ જયકુમાર અદૃશ્ય બન્યો અને આ
બાળુ તે કામપુર નગરનો અપુત્રીઓ રાજા મરાણ પામ્યો હોવાથી
રાજમંત્રી—પ્રધાનો વિગેરેએ સવારમાં હાથી, અશ્વ, છત્ર, કળશ
અને આમર એ પાંચ દિવ્યો (ગાદીને યોગ્ય પુરુષની પ્રાપ્તિ માટે)
શણુગાર્યા હતાં ! તે પાંચ દિવ્યોને તેઓએ આખા નગરમાં
ફેરવ્યા, પરંતુ નગરમાંથી રાજ્યને યોગ્ય કોઈ પુરુષ નહિ

૧ અહિં સત્પુરુષો અને ધાતુઓને તુલ્ય ગણ્યા છે, તેની
સમજ આ પ્રમાણે:—સંસ્કૃત વ્યાકરણમાં ક્રિયાપદના ધાતુઓ એ
પ્રકારના પ્રત્યયો લે છે. ૧ પરસ્મૈપદ અને ૨ આત્મને પદ. તેમાં જે
ધાતુઓ પરસ્મૈપદના પ્રત્યયો લે છે, તે ધાતુઓ મૂળરૂપવાળા (શુદ્ધ
શબ્દવાળા) હોય છે; પરંતુ જે ધાતુઓ આત્મને પદ પ્રત્યયો લે છે તે
ધાતુઓને આત્મને પદની નિશાની તરીકે ‘ક’ આદિ ઇતિ સંજ્ઞાવાળા
અક્ષરો જોડવા પડે છે. આત્મને પદી ધાતુને તે ‘ક’ આદિ ઇતિ સંજ્ઞા વળગી
તે ઉપાધિરૂપ ગણાય છે. તેથી પરસ્મૈપદના ધાતુને જેમ પરસ્મૈ—બીજાને
(તે ‘ક’ ઇતિ) પદ આપવામાં પોતાનો ધાતુ જોવો હોય તેવો—સ્વાભાવિક
રૂપમાં જ રહેવાનું બને છે ! જેમ આ પરસ્મૈપદી ધાતુને જો આત્મને પદ—
પોતાને પદ જોઈતું હોય તો ‘ક’ ઇતિની ઉપાધિ વહોરવી પડે છે, તેમ
સત્પુરુષોને પોતાને મળતું રાજ્ય આદિ પદ બીજાને આપવું તે સ્વાભાવિક
નિર્લેપપણે શુદ્ધસ્વરૂપે રહેવા જેવું છે—ઉપાધિ વગરના રહેવા જેવું છે.
અર્થાત્ સત્પુરુષોનો સ્વભાવ જ આવો હોય છે કે—પરસ્મૈપદ બીજાને પદ
આપવાવાળા રહેવું અને આત્મને પદ—પોતાને પદ મળે તેને ઉપાધિ માનવી,

મળવાથી તે દિવ્યો નગરની બહાર આવ્યા અને કમે કરીને ફરતાં ફરતાં વિજયકુમારની પાસે આવ્યાં ! ॥ ૬૮-૬૯ ॥ વિજય-કુમારને જોતાં જ તેના પુણ્યે જ પ્રેરેલ હોય તેમ હાથોએ વર્ષાઋતુના મેઘની જેમ ગર્જના કરી ! અશ્વે પણ હર્ષમાં આવી જઈને હેપારવ-હણુહણાટ કર્યો ! શણુગારેલા કળશે, દેવને અપાય છે તેમ વિજયકુમારને ભક્તિવડે કરીને પૂજનો સામાન-પૂજાપો અર્પણ કર્યો ! દિવ્ય પ્રભાવથી શું નથી બનતું ? ॥ ૭૦-૭૧ ॥ જાણે પૂર્વે સાધેલા મન, વચન અને કાયાના ત્રણ યોગથી જન્મેલ પૂર્વનાં પુણ્યો જ હોય નહિ, તેમ કુમારના મસ્તક ઉપર સફેદ છત્ર શોભવા લાગ્યું અને બંને બાજુ બે ચાર ચામર વીંજાવા લાગ્યા ! ॥ ૭૨ ॥ ‘ઊંચા પુરુષનું સ્થાન ઊંચે જ ઉચિત ગણાય’ એમ જાણીને જ હોય નહિ, તેમ હસ્તિએ સૂંઠવડે કુમારને આદરપૂર્વક ઉંચકી લઈને પોતાના સ્કંધ ઉપર આરોપ્યો ! અને પ્રજાના સમૂહે કુમારને પ્રણામ કર્યો, તેમજ યોગ્ય રાજા મળી જવાથી હરખાતી પ્રજાના જયજયકારરૂપ શબ્દોના અવાજવડે અને તે ‘પંચશબ્દોત્થ શબ્દોવડે એટલે કે ચારે વર્ણુની પ્રજા સાથે મળેલ રથકારનામા પાંચમા વર્ણુની પણ પ્રજા સ્વરૂપે જે પંચ, તે પંચના

૧-જુઓ શ્રી સિદ્ધહેમશબ્દાનુશાસન બૃહદ્વર્ણત લઘુન્યાસ (અદારહજરી) છઠ્ઠો અધ્યાય પ્રતાકાર સૂત્ર ગમ્भीરપશ્ચજનબહિર્દેવાત્ ॥૬૬૧૩૩૫ ॥ ની દીપ્તિ પંક્તિ ૩-રથકારપશ્ચમસ્થ ચાતુર્વર્ણસ્ય વા’ પાંચમા રથકાર વર્ણુ સહિતના ચાર વર્ણુની પ્રજા આપણે શબ્દ આજે પણ જગતમાં પ્રચલિત છે. કોઈ મહત્વનાં કાર્યની વિચારણા પ્રસંગે આખાં નગરમાંના શાણજનો સર્વવર્ણુની પ્રજા એકઠી મળે તેને પંચ એકઠું અર્થ કહેવાય છે.

માંથી ઉછળીને દિશાઓમાં અફળાએલા જય જયકાર શબ્દોમાંથી પડઘા રૂપે સામે અફળાયેલા શબ્દો વડે તે વખતે તે પાંચે ચ વર્ણના શબ્દનું અદ્વૈતપણું બની ગયું-તે ફરેકના શબ્દોનું કોઈ ન સમજાય તેવું એક શબ્દપણું બની ગયું ! ॥ ૭૩-૭૪ ॥

આ પ્રમાણે એક બાબુથી વિજયકુમાર કામપુર રાજ્યની પ્રજાને માન્ય રાજા થયો, અને બીજી બાબુથી

દેવીએ વિજય- [પ્રજાજનોની તે જયઘોષણા પછી આકા- કુમારની સામન્ત શમાં રાજ્યની અધિષ્ઠાતા દેવીએ ઘોષણા

રાજાઓ પર કરી કે-“ મેં જેને રાજ્ય આપ્યું છે, સ્થાપેલી આણું. તે ગુણોએ કરીને અતિશયવંત એવા

દ્વિત્રયકુમાર રાજાને જે કોઈ દુર્મતી-ગર્વિષ્ઠ રાજા નહિ મળે તેનો હું નિગ્રહ કરીશ. ”] રાજ્યદેવીની આ

ભયપ્રદ ઘોષણાથી ભયભીત થઈને ચારે બાબુથી આ સમેતઃ વિજયકુમારની સેવામાં જલદી હાજર થઈ ગએલા સર્વે સામન્ત

રાજાઓએ ‘ દેવો, શકેન્દ્રને જેમ વગર આનાકાનીએ પોતાના સ્વામી તરીકે સ્વીકારે તેમ ’ શ્રી વિજયકુમારને પોતાના

સ્વામી તરીકે સ્વીકાર્યો ! ॥ ૭૫-૭૬ ॥ આ પછી પોતાની

પીછાણ મકટ કરતા રાજાધિરાજ શ્રી

વિજયકુમારનો વિજયકુમારે, પ્રધાનો વિચેરેને કહ્યું જે-

મોટા ભાઈને આટલામાં કોઈ સ્થળે મારા મોટા ભાઈ રાજ્ય આપવાનો છે, તેમને બરાબર ઓધીને અહિં લાવો,

આગ્રહ ! અને સમસ્ત ગુણોવડે કરીને રાજ્યને

ચોગ્ય એવા તે મારા મોટા ભાઈને રાજ્ય

આપોઃ મોટા ભાઈ હોયે સતે નાના ભાઈ એવા મારાથી રાજ્યને

સ્વીકાર કેમ થાય ? ॥ ૭૭-૭૮ ॥ મોટા ભાઈ પ્રત્યે શ્રી વિજય-

કુમારની આવી ઉચ્ચતમ વિનીતનીતિ અને ઔચિત્યતા જોઈને આશ્ચર્યચકિત બનેલા પ્રધાનો વિગેરેએ પણ કહ્યું કે - હે દેવ ! રાજ્યની અધિષ્ઠાતા દેવીએ આપને આપેલું રાજ્ય, અન્યથા કેમ થાય ? બીજાને કેવી રીતે આપી શકાય ? મારે હે પ્રભો ! આપ જ અમારા સ્વામી છો, આ નગરમાં પધારો અને નગરને પાવન કરો ! પ્રધાનો વિગેરેએ એ પ્રમાણે વિનંતિ કરવાની સાથે જ હોદ્દા પર વિજયકુમારથી શોભતો હાથી કામપુર નગર ભણી ચાલ્યો. ॥ ૮૦ ॥ હવે પાંચ દિવ્યોએ કરેલાં દૈવી કાર્યનું ઉલ્લાંઘન કરી શકાય તેમ નથી, એમ જાણીને વિજયકુમારે, અતિ આશ્ચર્ય ઉપજાવે તેવા અદ્ભૂત મહોત્સવપૂર્વક નગરપ્રવેશ કર્યો, અને તેની ઉજવણ કીર્તિએ દશે ય દિશામાં પ્રવેશ કર્યો ! ॥ ૮૧ ॥ સંત્રી, પ્રધાનો વિગેરેએ મળીને શ્રી વિજયકુમારને રાજના મહેલમાં વિરાજતા સિંહાસન પર પધરાવ્યે સતે હાજર રહેલા સર્વ સામન્ત રાજાઓ તેમજ મહામંત્રીઓએ વાસુદેવના રાજ્યાલિપેકની જેમ શ્રી વિજયકુમારનો મહાન્ આડંબરપૂર્વકના મહોત્સવથી રાજ્યાલિપેક કર્યો ! ॥ ૮૨ ॥ બીજી બાજુ (હું પાસે હોઈશ તો નાનો ભાઈ રાજ્ય નહિ જ સ્વીકારે, એ ધારણાથી કોઈ બહાને નાના ભાઈથી ખસીને અદૃશ્ય રહેનાર જયકુમારની એ ધારણા ફલિભૂત થઈ ! એટલે કે--એ રીતિએ વર્તવાથી--) પોતાના નાના ભાઈ વિજયકુમારને તેવી ઉત્તમ રીતિએ અને તેવા વિશાળ રાજ્યની પ્રાપ્તિ થઈ જોઈને પોતાને કૃતકૃત્ય માનતો મોટો ભાઈ જયકુમાર ‘ મારે બદલે પોતાને રાજ્ય મળ્યું તેથી મને જોઈને નાના ભાઈ સંકોચ પામશે--શરમાશે ’ એ શંકાથી પોતાના તે નાના ભાઈ વિજયકુમારને મળ્યા વિના જ ત્યાંથી દેશાંતરમાં

આહ્યો ગયો. ॥ ૮૩ ॥ પોતાની પાસેના મહામણિના પ્રભાવે
 તે જયકુમાર પૃથ્વી પર અને આકાશમાં
 જયકુમારનું વિદ્યાધરની લીલા-વિલાસવડે સ્વેચ્છા-
 જયાપુરી નગરીમાં પૂર્વકે ભ્રમણ કરે છે ! ખરેખર કૌતુકીજનન
 આવડું અને આજસુ હોતા નથી. ॥ ૮૪ ॥ એ પ્રમાણે
 કામલતા નામની સર્વત્ર અસ્ખલિતપણે પરિભ્રમણ કરતાં
 ગણિકામાં કરતાં પોતાના નામ સરખા નામવાળી
 આસક્ત થવું. અને સુવર્ણની હુવેલીઓવડે લંકાનગરી
 હોવાની શંકાને પેદા કરાવતી એવી
 જયાપુરી નગરીમાં તે જયકુમાર આવ્યો. ॥ ૮૫ ॥ આ
 નગરીનો જત્રમલ નામે રાજા છે. તે રાજાને જૈત્રદેવી
 વિગેરે પટ્ટરાણીઓ છે. જગતની લક્ષ્મીને જીતવાની તાકાત-
 વાળા એક સો પુત્ર છે અને જૈત્રશ્રી નામે પુત્રી છે. ॥ ૮૬ ॥
 તે નગરીમાં સાક્ષાત્ કામની વેલડી સરખી કામલતા નામે
 પદ્યાંગના ગણિકા છે. જયકુમાર આ નગરીમાં આવ્યા બાદ
 તે કામલતા ગણિકામાં આસક્ત બન્યો અને તેના મહેલમાં
 લાંબો કાળ રહેવા લાગ્યો. ॥ ૮૭ ॥ જયકુમાર પાસે અખૂટ
 ધનની આમદાની જોઈને તેમાં લુબ્ધ-લોલુપી બનેલી અક્ષાએ-
 કામલતાની ' મા ' એ એક વખત કામલતાને કહ્યું કે-હે પુત્રી !
 આ જયકુમાર કાંઈ વેપાર-રોજગારાદિ કરતો નથી છતાં તેને
 આટલી મનગમતી દોલતની ઉત્પત્તિ-આવક ક્યાંથી ? તે તું
 તેને કોઈ ઉપાયે કરીને પૂછી લે. ॥ ૮૮ ॥ સારાસારની જાણ
 એવી કામલતાએ અક્ષાને કહ્યું કે-હે માતા ! કુમારને આવી
 તુચ્છ વાત પૂછવાનું આપણને શું પ્રયોજન ? જો માંડાને
 માટે જ કલેશ છે તો માંડાથી જ પ્રયોજન હોવું ઘટે ! અર્થાત

“તને જો ધનને માટે આ કલેશ છે તો તે ધન તો તને કુમાર પાસેથી હગલાળ'ધ મળે છે, પછી તે ક્યાંથી આવે છે અને કેમ આવે છે? વિગેરે પૃચ્છાનું આપણે કામ જ શું?”

॥ ૮૯ ॥ કામલતાએ એ પ્રમાણે અઝ્કાને સમજાવી છતાં પણ લોભથી પીડાવી તે અઝ્કાએ ‘દુષ્ટ ગ્રહથી ગ્રહીત થએલા માણસની જેમ’ તે વાત પૂછવા માટેનો કદાચક કોઈ રીતે છોડ્યો નહિ! આથી કામલતાએ જયકુમારને આગ્રહભરી રીતે ધન આવવાનું કારણ પૂછ્યું. જયકુમારે પણ ‘નહિં કહું તો પ્રેમનો ભંગ થશે’ એવા ભયથી હરહંમેશ મન મુજબ ધન મળવાની શુદ્ધ વાત કામલતાને સત્ય સ્વરૂપે જણાવી દીધી! એટલે કે— ‘મહામણિ છે તેના પ્રભાવે દરરોજ ઇચ્છા મુજબ ધન મળે છે’, એમ કહી દીધું! ॥ ૯૦-૯૧ ॥ ‘શુદ્ધ વાત કોઈની પણ

પાસે પ્રકાશવા-પ્રગટ કરવા લાયક નથી.

જય કુમારનો મહામણિ ચોરી કરીને પ્રગટ કરવા લાયક નથી નીતિ-લેવાનો અઝ્કાનો શાસ્ત્રની આ વાત સમજવા છતાં પણ પ્રપંચ. જયકુમારે પોતાની તે શુદ્ધ વાત સ્ત્રીને

કહી દીધી! અને તે પણ ગણિકાને કરી!

ખરેખર શાણા પણ માણસો જ્યારે સ્ત્રીને વશ પડે છે ત્યારે કંઈ બૂલ નથી કરતા? ॥ ૯૨ ॥ જયકુમાર પાસેથી એ રીતે ધનોત્પત્તિની વાત મેળવીને કામલતાએ ધન મળવાનું તે સત્ય સ્વરૂપ પોતાની અઝ્કા-માતાને કહ્યું. આથી દુષ્ટ આશ્ચર્ય-ઈરાદાવાળી તે અઝ્કા પણ તે મહામણિ લેવાની આશાથી હર્ષ પામી. ॥ ૯૩ ॥ ત્યારબાદ નીતિમાં પણ વેશ્યા એવી તે કપટી વેશ્યાએ-અઝ્કાએ ખાનગી રીતે ‘દ્વધમાં લુબ્ધ એવી ખીલા-

ડીની જેમ ' તે મહામણીની ચોતરફ જોળ કરી, છતાં કોઈપણ સ્થળે નહિ દેખવાથી તે મહામણી જયકુમારની પાસેજ હશે, એમ ધારીને તે દંભી અક્કાએ દહિંના દંભથી-ખ્હાનાથી જયકુમારને ચંદ્રહાસ મદિરા પીવડાવી દીધી ! ॥ ૯૪-૯૫ ॥

આથી મૂર્છા પામેલા જયકુમારના શુભ વસ્ત્રની ગાંઠેથી 'સોનાનો ચરૂ કાઢી લેતાં પડેલ ખાડો માલીકના ખ્યાલમાં નહિ આવવા દેવા સારૂ ચોર લોકો તે ખાડાને પીત્તળના ચરૂથી પૂરી દે છે, આ ' ખાતપૂરિત રીતિને જાણનારી અક્કાએ ગાંઠે મણી જેવડો પત્થર આંધીને તે મહામણીને ઉઠાવી લીધો ! ॥ ૯૬ ॥ કેટલોક વખત મૂર્છામાં ગયા બાદ જયકુમાર સાવધાન થયે સતે જીવે છે, તો મણિને તો તેને સ્થાને હોવા તરીકે જાણે છે ! મણિનું તે સ્થાન તત્ત્વથી તો ખેદનું સ્થાન છે, છતાં પણ તે વખતે જયકુમારને વિષાદ થયો નહિ ॥ ૯૭ ॥ પરંતુ બીજે દિવસે કાંઈક યાચવાને માટે તે મણિને પૂજવા સારૂ મણી આંધેલ ગાંઠ ખોલ્યે સતે નજરે પડેલા પથરાએ ખેદ પણ અપરંપાર ખોલાવી મૂક્યો ! અર્થાત્ મણીના સ્થાને પથરો જોતાં જયકુમારના ખેદનો પાર રહ્યો નહિ. ॥ ૯૮ ॥ હા ! હું હણાઈ ગયો ! ખરેખર આ પાપિણી અક્કાવડે હું અત્યંત હણાઈ ગયો ! જો એમ ન હોય તો કોઈ દિવસ નહિ અને આજે એ અક્કા, મને એ પ્રમાણે-દહિંના ખ્હાને ચંદ્રહાસ મદિરા પીવડાવવાનું કેમ ઇચ્છે ? ॥ ૯૯ ॥ અક્કાએ મને જે ચંદ્રહાસ દારૂ પીવડાવ્યો તેથી તો તે મદિરાના ઘેનમાં તો-શિરચ્છેદ પણ સંભવિત છે. આટલું તો-મણીજ ગયો એટલું તો-મારે માટે થોડું જ થયું છે. આવી અક્કાના ઘરમાં હું હજી પણ કેમ રહ્યો છું. ? ॥ ૧૦૦ ॥

[અથવા તો જો કામદૂતાના રસથી ઘરમાં રહું તો જેટલું ધન

આપતો તે બધું જ ધન કામલતા તો અક્કાને આપી દેતી હતી આથી] કામલતાના ઘરમાં પૈસા નથી ! તો અમે જાને જણ, માણસોને શું આપી શકીએ ? હા ! હવે હું શું કરું ? દરિદ્ર જેવો હું દુઃખોને કેમ ધારણ કરીશ ? ॥૧૦૧॥ એ પ્રમાણે 'વૃક્ષના કોટરમાં લાગેલા અગ્નિની માફક' સંજગી રહ્યો હોવા

છતાં પણ કામલતા પ્રત્યેની આસક્તિને અક્કાએ દાસી લીધે જયકુમાર કામલતાને ત્યાં રહેતો દ્વારા કરાવેલ તેમજ રહેવા લાગ્યો ! અહો ! વ્યસનો ! તિરસ્કારથી જય- ॥૧૦૨॥ આ પછી અક્કા નિર્ધન બનેલા કુમારનું ખાલી તે જયકુમારને વિસર્જન કરવા માટે ઘરમાં ચાલ્યા કામલતાને ઘણી ઘણી રીતે પ્રેરવા લાગી ! જવું. વેશ્યાઓનો પ્રેમ રૂપ ઉપાધિ વગરનો અ

ધર્મ છે ! કારણ કે-રાગીજનોને વૈભવ, અકુલીન નારીને ચાલાકી, બીજા દરેક વ્યવહાર માનવોને દાક્ષિણ્યતા અને કુલનારીઓને પ્રેમ અમૃતસમાન છે, પરંતુ વૈરાગીજનોને વૈભવ, કુલીન નારીને પરને આવર્જવાની ચાલાકી, વણિકને દાક્ષિણ્યતા અને વેશ્યાને પ્રેમ વિષસમાન છે.”

॥ ૧૦૩-૧૦૪ ॥ આ પ્રમાણે અક્કા, જયકુમારને રજા આપવા મથે છે, છતાં જયકુમારના ગુણોથી આકર્ષાયેલી, એવા ગુણીયલ પુરુષ પ્રતિ પણ અક્કાનાં એવાં નિંદ્ય કર્મપ્રતિ તિરસ્કારવાળી અને જયકુમાર પ્રત્યે અત્યંત પ્રેમવાળી કામલતા, તે અધમ અક્કાને- માતાને કહે છે કે-હે માતા ! આપણા મહાન પુણ્યવડે વિદેશથી આવેલા આ પુરુષે આપણને કોડકોડી સુવર્ણ આપ્યું છે, તો તેવા પુરુષને કેમ ત્યજાય ? ॥ ૧૦૫-૧૦૬ ॥ કામલતાએ અક્કાને એ પ્રમાણે કહ્યું છતાં પણ અવિવેકી અક્કાએ દાસી-

દ્વારા જયકુમારનો તિરસ્કાર કરાવ્યો ! ખરેખર ! વેશ્યાને વશ પડેલાઓને વિડંબના જ હોય છે. ॥ ૧૦૭ ॥ અઝ્ઝાએ આવી ખરાબ રીતે તિરસ્કાર કરવાથી અલિમાને કરીને અઝ્ઝાના ઘેરથી ‘ જેમ દરિદ્રી નીકળી જાય ’ તેમ નીકળ્યો અને લજ્જા-ખેદ વિગેરે ધરતો જયકુમાર પોતાને કોઈ દેખે નહિ એ આશયેથી માણસ ન રહેતું હોય તેવું ઉજ્જડ ઘર શોધીને તેવા શૂન્ય ઘરમાં ગયો. ॥ ૧૦૮ ॥

જયકુમારનું એજ નગરની રાજકન્યા સાથે પાણિગ્રહણ.

આ બાળુ તે જયાપુરી નગરીના રાજાની પુત્રી, સખી-ઓની સાથે રમવાને જેટલામાં ‘ હંસીની જેમ ’ નદીમાં ઉતરે છે, તેટલામાં તો દુષ્કર્મોદય રૂપ દુષ્ટ પિશાચના દોષથી જાણે મરણ પામી હોય, તેવી ચેતનાહીન થઈને ‘ કાપેલી વેલડીની જેમ ’ નદીના કિનારે જ ઢગલો થઈને પડી ગઈ. ॥ ૧૦૯-૧૧૦ ॥ ‘ કુંવરીની નદીકિનારે આવી કરુણ સ્થિતિ થઈ ’ એમ જાણીને ખેદને ધારણ કરવાવાળા રાજા ત્યાં આવીને અને તે હાલતમાં પોતાની પુત્રીને મહેલમાં લઈ જઈને પુત્રીને થયેલા દોષને દૂર કરવા વિવિધ ઉપાયો કરાવે છે, પરંતુ ‘ વજ્રમાં જેમ ટાંકણનો

એક ટોચો પણ ન લાગે તેમ ’ માંત્રિ-દોષગ્રસ્ત રાજા કાદિના મહિમાથી કન્યાને કોઈપણ પુત્રીને-દોષમૂકા ગુણ થઈ શક્યો નહિ ! ખરેખર, દોષરૂપી કરવાનો શ્રી જય-જે દુષ્ટતા છે તે તો હિમના ઢગલા જેવી કુમારે ઝીલેલો છે. ॥ ૧૧૧ ૧૧૨ ॥ એ રીતે કોઈપણ પટલ. ઉપાયે કુંવરીને ગુણ થયો નહિ હોવાથી

અત્યંત દુઃખી થતા રાજાએ “ જે કોઈ ગુણવાન પુરુષ આ મારી પુત્રીને કોઈપણ ઉપાયે નિરોગી કરશે

તેને રાજા તે કન્યા અને કોડ સોનૈયા આપશે ” આ પ્રમાણે
 ષટહ વગડાવ્યો ! આ ષટહ સાંભળવાથી હર્ષિત થયેલ જયકુમાર,
 તે ષટહ સ્વીકારીને રાજાના મહેલમાં જ્યાં રાજપુત્રી અચેતન-
 પણે પડી છે ત્યાં આવ્યો. ॥ ૧૧૩-૧૧૪ ॥ કુંવરીને સાજી
 કરવાની રાજાની આજ્ઞા મળતાંની સાથે જ અત્યંત બુદ્ધિવાળા
 જયકુમારે--‘ પવિત્ર થવું--પડદો કરવો જાપ જપવા માંડવું’
 વિગેરે આડંબરીય દેખાવ કરીને પાસે રહેલી દિવ્ય મહા-
 ઔષધિવડે ભાવના આપેલા--વાસિત કરેલા--જળના છાંટા છાંટવા-
 વડે રાજકન્યાને એકદમ સારી કરી ! દિવ્ય ઔષધિના બલથી
 શું નથી બનતું ? ॥ ૧૧૫-૧૧૬ ॥ કુંવરીને આ પ્રમાણે સહુના
 આશ્ચર્ય વચ્ચે જલદી સારી કરનાર આ જયકુમારની લોકોત્તર
 આકૃતિ અને અદ્ભૂત કળા જોઈને અત્યંત વિસ્મય પામેલા
 રાજાએ તે કુમારના કુળ આદિનું માપ કાઢી લીધું ! આ પ્રસંગથી
 અત્યંત હર્ષિત બનેલા રાજાએ પોતે બહાર પાડેલ વચન મુજબ
 તે કુમારને ‘ આખી પૃથ્વી જોઈ વળે તો પણ પ્રાપ્ત ન થાય
 તેવી જાણે ’ નાગકન્યા જ ન હોય તેવી પોતાની તે કન્યા અને
 કોડ સોનૈયા આપ્યા ! ઉત્તમ જન્મનું ખોલેલું અન્યથા થતું નથી.
 ॥ ૧૧૭-૧૧૮ ॥ એટલું જ નહિ પણ રાજાએ તે કુંવર અને
 પોતાની કુંવરીનો મહાન્ ઉત્સાહથી વિવાહ કર્યો અને તે
 વિવાહમાં દાયજા વળતે--પહેરામણી અવસરે મોટા ઉત્સવોવડે
 તે વર કન્યાને રહેવાને મહેલ, હાથી, ઘોડા, દાસ, દાસીઓ,
 ઉત્તમ રીયાસત વિગેરે સર્વ સામગ્રી આપી ! ॥ ૧૧૯ ॥ ‘ શુભ
 થએલો મણી ઉત્તમ બુદ્ધિપૂર્વક પાછો લાવવાનો ઉપાય
 ચિંતવતો ’ આ જયકુમાર તે મહેલમાં દોશુંદક (અતિશય કોડા
 કરનાર દેવની એક જાતિના] દેવની જેમ સુખપૂર્વક વિલાસ કરતો

રહે છે. ॥ ૧૨૦ ॥ એવામાં—શ્રી જયકુમારે રાજકન્યાના દોષનું ચૂર્ણ કરવા માટે પ્રયોજેલી તે મહા-
મહાઔષધિનું ઔષધિને કોઈ ધૂર્તાત્મા ‘કુમારે તે પ્રયોગ
અપહરણ. શુભપણે કર્યો હોવા છતાં પણ’ કેમે કરીને
 જાણી ગયેલ ! આથી તે મહાઔષધિ ઉઠાવી
 જવાની ઇચ્છાએ ક્ષત્રિયનો વેષ કરીને માયા-કપટથી ઉત્તમ
 વિશ્વાસુ નોકરની જેવા વિનય, વિવેક વિગેરે શુભોનો ભાસ
 આપવાવડે તે ધૂર્તે જયકુમારનું મન વિશેષે કરીને જીતી લીધું !
 તે ધૂર્તે જયકુમારને એ પ્રમાણે વિશ્વાસમાં લાઈને જયકુમારના
 મહેલમાં રહેલ તે મહાઔષધિને ઉઠાવી લીધી ! એ પ્રમાણે
 તે મહાઔષધિ મળી જવાથી હર્ષિત થયેલો તે ધૂર્ત, ત્યાંથી
 જલદી નાસી ગયો ! અનર્થને આપનારા એવા વિશ્વાસને
 ધિક્કાર છે. ॥ ૧૨૧-૧૨૨-૧૨૩ ॥ કહ્યું છે કે:—

“જીર્ણે ભોજનમાત્રેયઃ, કપિલઃ પ્રાણિનાં દયા ॥

બૃહસ્પતિરવિશ્વાસઃ, પાંચાલઃ સ્ત્રોષુ માર્દવમ્ ॥ ૧૨૪ ॥”

ભાવાર્થ:—અત્રિ ઋષિના પુત્ર આત્રેય ઋષિ કહે છે કે—
 પ્રથમ કરેલ ભોજન પચી ગયા બાદ જ ખીજું ભોજન કરવું
 તે વૈદ્યકશાસ્ત્રનો સાર છે. સાંખ્યમતના પ્રવર્તક કપિલમુનિ
 કહે છે કે—પ્રાણીઓ પર દયા રાખવી એ જ ધર્મશાસ્ત્રનો સાર
 છે. બૃહસ્પતિ નાસનો પંડિત કહે છે કે—કોઈનો વિશ્વાસ ન
 કરવો તે નીતિશાસ્ત્રનો સાર છે અને પાંચાલ નામે મુનિ કહે
 છે કે—સ્ત્રીઓ પ્રત્યે મૃદુતા—કામળતા રાખવી, તે કામશાસ્ત્રનો
 સાર છે. ॥ ૧૨૪ ॥”

ઔષધિના અપહરણથી જયકુમારને થયેલું દુઃખ.

જે કે—તે ઔષધિ રાજકન્યાનો લાલ આપી નેગઈ છે, જેથી

ખાસ ખેદનું કારણ નથી. છતાં પણ રાજકન્યાનો લાલ થયો કે-તુરત જ આ ઔષધિ ગુમ થઈ તેથી જયકુમારે તે હાનિ માની લીધી. આ હાનિ રાજકુમારી જોડે દોગુંદકદેવની જેવા મેળવાતા સુખને દુઃખમાં ડુબાડી દે છે ! ૧૨૫ ॥ અથવા તો તે ઔષધિથી રાજવીના પુત્ર જેવા તેજસ્વી મહાત્માને રાજ-કન્યાદિનો લાલ થાય તે શું મોટી વાત છે ? આથી એવા લાલ પાસે મહામણી અને મહૌષધિ જેવી બે દિવ્ય વસ્તુની હાનિ તો અત્યંત *દુઃખકારી બને જ ! કેમ ન બને ? ॥ ૧૨૬ ॥ 'દેવે આ બે વસ્તુ આપી અને દેવે-લાગ્યે હરી લીધી ! આ રીતે દેવ કરતાં એક આત્રાએ કરીને અધિક બળવાળા એવા દેવ પાસેથી પણ હવે (દેવદ્વારાય એ વસ્તુ મેળવી શકાય તેમ નથી) દેવથી જ મેળવી શકાય તેમ છે ! ॥ ૧૨૭ ॥ આ બીના બે એમજ છે તો પછી ફેકટ બીજાને દીનતા દેખાડવા જેવી વાત જણાવવાથી શું લાલ ? એમ વિચારીને 'સમુદ્ર જેમ રેવડવાનલને ઉરમાં જ ધારી રાખે છે તેમ' જયકુમાર તે દુઃખને ઉરમાં જ ધારી રાખે છે. ॥ ૧૨૮ ॥

હવે આ બાબત જયકુમારને ઘરમાંથી કાઢી મૂકી અક્કા, મણિની પૂજા કરીને અત્યંત પ્રાર્થના કરે છે, પરંતુ સાધારણ મણિની જેમ એ મહામણિએ અક્કાને કાંઈ જ આપ્યું નહિ ! ખરેખર, દિવ્ય વસ્તુઓ પણ લાગ્યવર્તોને જ ઇચ્છિત આપે છે. અથવા તો દુષ્ટ નીતિવાળાને ઇચ્છિત મળે પણ ક્યાંથી ? પાપીઓને પાપ જ મળે. ॥ ૧૨૯-૧૩૦ ॥ એ રીતે અકકાને એવા મહામણિએ પણ કાંઈ ન આપ્યું જોઈને કામલતા વિગેરેએ અકકાને ધિક્કારવા માંડી, અને કહ્યું કે-હવે પણ આ મણિ

* દુઃસ્વકૃત્ × । ૧ દત્તે દેવેન × । ૨ ઔર્વિમ્ × ॥

જયકુમારને પાછો આપ. આજે તો જે
 અકકાને માણુ કુમાર રાજસાન્ય બનીને રાજની સાહ્યબી-
 નહિ ફળવાથી એને ભોગવી રહેલ છે તે સાક્ષાત્ કલ્પ-
 પુત્રી વિગેરેનો વૃક્ષ જેવા કુમારને પણ હા! તેં ઘર
 ઠપકો પામેલી બહાર કાઢી મૂક્યો? ॥ ૧૩૧-૧૩૨ ॥
 અકકા પાસેથી એ પ્રમાણે કામલતા વિગેરે પરિવારનો
 જયકુમારને ઠપકો પામેલી ધનલુબ્ધ અક્કા કાંઈક
 મણિની અચાનક ચિંતબ્યા બાદ મહામણિ લઈને જય-
 પ્રાપ્તિ. કુમારની પાસે આવી. ॥ ૧૩૩ ॥ ‘જયકુમાર

જવાથી પોતાને બહુ દુઃખ થયું છે’
 એવો દંભ કરવાવડે તે કપટી અક્કા પોતાને થતી દુઃખની
 પીડાને પ્રગટ કરતી જયકુમારને કહે છે કે—“હે કુમાર! તું
 અમને છોડી દઈને સંભારતો જ કેમ નથી? અથવા તો તું
 હવે રાજના માન જેવું મહાન માન પામ્યો એટલે ‘બીજાને
 આશ્રયે હોય નહિ—પરનો બની ગયો હોય નહિ તેમ’ દેવલોકમાં
 ગયેલા માનવીની માફક અમને સંભારતો નથી, કે શું?—અમને
 સંભારતો જ કેમ નથી? ॥ ૧૩૪-૧૩૫ ॥ આમ તું ભલે અમને
 ન સંભારે, પરંતુ અમને ભૂલી જનારા એવા તને અમે કેમ
 ન સંભારીએ? કારણ કે—કમલિનીઓ તો કમલિનીના નાથ—
 સૂર્યવડે જ વિકસ્વર—પ્રકુલ રહે છે. ॥ ૧૩૬ ॥ વળી હે વત્સ!
 જો તારા વિયોગરૂપ અગ્નિથી મારી કામલતા પુત્રી, પદ્મીની
 માફક નિરંતર સળગ્યા જ કરે છે તો તારી ફરજ છે કે—મેઘ
 જેમ વેલડીને સીંચે છે તેમ જીવન આપનારા તારે જાતે આવીને
 તેનો વિરહાગ્નિ બુઝવવાવડે તેને શાંત કરવી જ રહી ॥ ૧૩૭ ॥
 વળી અમારા ઘરમાંથી અમને કોઈ અપૂર્વ વસ્તુ મળી આવી છે!

તે વસ્તુ કોની છે તે અમે જાણતા નથી, પરંતુ અમને તું ઘણો પ્રિય હોવાથી તે વસ્તુ તને જ આપીએ છીએ: માટે તું આ તે વસ્તુ અડણ કર. અને પોતાને ઘેર આવીને અમારા પર ઉપકાર કર: પ્રાર્થનાને નિષ્ફળ કરવી તે ઉત્તમ પુરુષો માટે કૌશલ્યતા ગણાતી નથી. ॥ ૧૩૮-૧૩૯ ॥ એ પ્રમાણે કહીને કુમારને ‘જેમ કોઈ નાશ પામેલું પુણ્ય સાક્ષાત્ પાછું લાવી આપે તેમ’ અડકાએ કુમારનો ચોરી લીધેલો તે મહામણિ પોતાના જ હાથે કુમારના હાથમાં પાછો આપ્યો! અહો! કપટકુશળતા! આ વિષે કહ્યું છે કે:—

પક્ષિણાં વાયસો ધૂર્તઃ, શ્વાપદેષુ ચ જમ્બુકઃ ॥

નરેષુ દૂતકારશ્ચ, નારીષુ ગણિકા પુનઃ ॥ ૧૪૧ ॥

અર્થ:—પક્ષીઓમાં કાગડો, પશુઓમાં શીયાળ, પુરુષોમાં જુગારી અને સ્ત્રીઓમાં ગણિકા ધૂર્ત હોય છે. ॥ ૧૪૧ ॥ આ પછી તે અડકાનું કપટ, તેની પુત્રી કામલતાનું સ્મરણ અને શુભ થએલ મહામણિનો અજળ રીતે થએલો લાલ, એ ત્રણ વસ્તુ એક સાથે મન પર આવવાથી કુમાર, પોતાના મનમાં તે વખતે અક્ષા પર ક્રોધ, કામલતાને મળવાની ઉત્સુકતા અને મહામણિ અનાયાસે પુનઃ પ્રાપ્ત થયાનો પરમ હર્ષ એ ત્રણ લાવના એક સાથે સંકરતા-મિશ્રતા અનુભવવા લાગ્યો! ॥ ૧૪૨ ॥ હમણું કોપ કરવાનો અવસર નથી, એમ મનમાં વિચારીને કોપને ગોપવતા અને પ્રીતિને દેખાડતા જયકુમારે “આવીશ” એમ કહીને અડકાને વિદાય કરી! ॥ ૧૪૩ ॥ હવે “રાજઆંગણે માન પામતો હોવા છતાં હાથી જેમ પોતાની

વિંધ્યાચલની ભૂમિનું સ્મરણ કરે તેમ ” રાજમાન પામી
રાજસાદ્યથી ભોગવતો કુમાર કામલતાનું

જયકુમારનું સ્મરણ કરતો શીઘ્રપણે જ તેને ઘેર ગયો !
વળી પાછું કામ- ‘હુઁ ખે કરીને દૂર શકાય તેવા આ
લતાને ત્યાં આવી વ્યસનને ધિક્કાર હો ! ’ પહેલાની માફક
વમવું ! મણીના પ્રભાવથી કામલતાને ઇચ્છિત

ધન પૂરતો કામલતામાં આસક્ત બનીને
તેને જ ઘરે રહેવા લાગ્યો ! એમ કેટલાય દિવસ રહ્યો !
અહો ! ઉત્તમ પુરુષોની પણ સ્થિતિ ! ! ! ॥ ૧૪૪-૧૪૫ ॥
આ બાબુ પતિના વિયોગથી થતા ઉદ્વેગને લીધે ચિંતા-સમુદ્રમાં
ડૂબેલી રાજપુત્રીએ-રાજના જમાઈનો તે સઘળો વૃત્તાંત રાજાને
જણાવવાથી રાજા પણ ચિંતાતુર બન્યો. ॥ ૧૪૬ ॥ ‘કોઈ તેવા
દૈવયોગે જમાઈ ઉન્માર્ગે ચડી જવા પામેલ છે, છતાં તે
વિનયવંત અને લજ્જાવંત તો છે જ, માટે કદાચ મારી શરમે
તેવા વ્યસનથી પાછો વળવા સંભવ છે;’ એમ વિચારીને રાજાએ
જમાઈને બોલાવવા માટે પ્રધાનને વેશ્યાને ત્યાં મોકલ્યો.
વેશ્યાના મહેલના દ્વાર પાસે આવીને બહારથી પ્રધાન જેટલામાં
કુમારને સાદ પાડીને બોલાવે છે, તેટલામાં સાદ ઉપરથી પ્રધાનને
ઓળખ્યો, અને તેથી ઉપજેલી લજ્જાની પીડાથી વ્યાકુળ
થઈને જયકુમાર વિચાર કરવા લાગ્યો કે-અરે ! જાર વિગેરેની
માફક અહિં રહેલા મને રાજાએ પણ જાણ્યો ? મારું મુખ
રાજાને શી રીતે ખતાવું ? માટે હવે તો ક્યાંઈ દૂર ચાલ્યો જાઉં
॥ ૧૪૭-૧૪૮-૧૪૯ ॥ એમ વિચારીને તાઢ : રૂવ-ઉડકણા
સર્પની માફક ઉડીને તે ઘરમાંથી જલદી નીકળીને અને

૧ દિનાં 卐 ।

વેશ્યાના ઘરમાંથી નીકળ્યા બાદ પોતાનાં મૂળ સ્વરૂપનું મહા-
મણીના પ્રભાવે પરાવર્તન કરીને જયકુમાર તે નગરની બહાર
નીકળી ગયો ! ॥ ૧૫૦ ॥ હર જઈ ‘અહિં કોઈ દેખે તેમ નથી’

એમ જાણીને ‘આકાશમાં વિદ્યાધર

શ્વસુરનૃપતિની

લજ્જાથી નગર

છોડી ગએલ

જયકુમારને

ઓષધિની પુનઃ

પ્રાપ્તિ !

ઝડપભેર ઉડી જાય તેમ’ જયકુમાર પણ

તે મહામણીના પ્રભાવથી આકાશમાં

ઝડપથી ઉડીને ક્યાંઈ હર હર નીકળી

ગયો ! ॥ ૧૫૧ ॥ અહિં હર હર શૂન્ય

અરણ્યમાં આવી ચડેલા કુમારે અવ-

ધૂતનો વેષ ધારણ કર્યો ! કુમાર એ રીતે

અવધૂતના વેષે અરણ્યમાં ભમે છે,

તેવામાં તેને ‘ગુપ્ત થયેલી વસ્તુ પાછી મળશે’ એવી આડી

ખાનારાં-સૂચના આપનારાં-સુંદર શકુન થયાં ! તે શકુન જોઈને

કુમાર અતિ હર્ષિત થયો. ॥ ૧૫૨ ॥ ‘આવા શૂન્ય અરણ્યમાં

મને મારી ગુપ્ત થએલી ઔષધિ કેમે કરીને રૂપણ પાછી

મળવી જોઈએ’ એમ વિચારે છે તેટલામાં જાણે પ્રીતિથી જ

મળવા આવતો ન હોય તેમ એક (પોતાની જેમ અવધૂતજોગીના

વેષવાળો) કોઈ જોગી પોતાને આવીને મળ્યો ! ॥ ૧૫૩ ॥

આવનાર યોગીએ ‘પોતાની પાસે એક અપૂર્વ ઔષધિ છે’ એ

વિગેરે ખીના સ્પષ્ટતાથી કહીને આત્મજનને પૂછે તેમ ‘આ

ઔષધિ શું ગુણ આપનારી છે ?’ એ વિગેરે જયકુમારને પૂછ્યું.

કુમારે પણ ઔષધિ જોતાં જ આ ઔષધિ પોતાની જ છે, એમ

ખાત્રીથી જાણખીને હર્ષપૂર્વક કહ્યું કે-હૈ યોગી ! બોલ, આ

ઔષધિ તેં ક્યાંથી મેળવી ? જો તું સાચું બોલીશ તો હું તને

૧ દુત્કલુત્ય × । ૨ કથત્વિહ × ।

આ ઔષધિના ગુણ અને તે ઔષધિ ફળવાનો આશ્નાય-વિધિ કહીશ. આ સાંભળીને લોભી એવા યોગીએ પણ કહ્યું કે-હો મહાત્મા ! ઘણા ઉદ્યમથી જેમ મહાવિદ્યા મળે તેમ, એક મહાત્મા પાસેથી આ ઔષધિને હું મહાન્ સેવા વિગેરે ઉદ્યમથી પામ્યો છું. ॥ ૧૫૪-૧૫૫-૧૫૬ ॥ આ ઔષધિનો ગુપ્ત પ્રયોગ કરતાં તે મહાત્માએ ગાડૂડીવિદ્યાથી જે ન વિષનો નાશ થાય તેમ મહાદોષ અને મહાઅહોના ઉપદ્રવનો નાશ કર્યો હતો ! ॥ ૧૫૭ ॥ અને હું તેનો પ્રયોગ કરું છું તો સમજતું નથી કે-કયા હેતુથી આ ઔષધિવડે અદ્યપદોષ પણ કેમ નાશ પામતો નથી ? માટે હો મહાત્મન ! આશ્નાયના જે તમે જાણ છે તો ઔષધિના ગુણ અને આશ્નાય કહો. ॥ ૧૫૮ ॥ આ વાતચીત ઉપરથી ' મારી આ ઔષધિનો આ પોતે જ ચોર છે ' એમ નક્કી કરીને કોપયુક્ત હૃદયવાળા કુમારે તે અવધૂતને કહ્યું કે-હો અનાર્ય ! કોઈની ચોરેલી 'દિવ્યવસ્તુ' ક્યાંથી ફળે ? કેવી રીતે ફળ આપે ? અર્થાત્ એ રીતે ઉઠાવેલી દિવ્યવસ્તુ પાસેથી ઇચ્છિત કામ લેવાનો કોઈ વિધિ જ નથી. ॥ ૧૫૯ ॥ ચોરી જ ફૂર આશયવાળી હોય છે અને તેથી તે સ્વરૂપવાળી ચોરી પણ આ લોકમાં અને પરલોકમાં અનર્થદાયી જ નીવડે છે, તો પછી તે ચોરી વિશ્વાસ-ઘાત કરવાપૂર્વક કરવામાં આવેલી હોય પછી તો તેથી કેવા કેવા અનર્થોનાં લાજન થવું પડે તેની તુલના કોણ કરી શકે ? તેના ફળની કોની સાથે ઘટના કરી ખતાવાય ? ॥ ૧૬૦ ॥ હો ધૂર્ત ! આ રીતે જેમ તેં મને ઠગ્યો તેમ જગતને પણ ઠગતો જ હો ! પરંતુ હો પાપી ! તું નક્કી ક્યાંય પણ તારાં આવાં પાપનું ફળ જલદી પામીશ. ॥ ૧૬૧ ॥ આ પ્રમાણે જય-

૧ દિવ્યં વસ્તુ । x

કુમારનાં વચન સાંભળતાંની સાથે જ તુરંચ કાષ્ઠના દુકડાની જેમ તે ઔષધિને જમીન પર ફેંકી દેતો તે અવધૂત, મરણની અણી પર દેહમાંથી જીવ નાસે તેવી ઝડપે ત્યાંથી નાઠો ! આમ બનવાનું કારણ એ છે કે-દોષ જ એવી વસ્તુ છે કે-દોષ કરનારને સપડાવાનો પ્રસંગ આવે ત્યારે તે પોતે ધૂજી ઊઠે છે. ॥ ૧૬૨ ॥ આ હાલતે નાસતા ધૂર્તને પકડીને શિક્ષા કરવા જયકુમાર સમર્થ છે, તો પણ ગયેલી વસ્તુ પાછી મળવાથી પોતાને કુતાર્થ માનતો હોવાથી ‘ પાપી માણસ તેના પાપથી જ પાકશે ’ એ દૃષ્ટિએ તે ધૂર્તની પાછળ ન પડ્યો-ઉપેક્ષા કરી ! ॥ ૧૬૩ ॥ જેમ રોગી માણસ, આરામ કરનારા ઉઞ્ચ ઔષધને લેતી વખતે પ્રથમ તો કષ્ટ પામે છે, છતાં પણ ન્યારે તે ઔષધથી જ પોતાને આરામ થયો જાણે છે ત્યારે તો પ્રથમ કલેશ આપનારા તે ઔષધની અનુમોદના કરે છે ! તેમ આ જયકુમારને પણ પહેલાં આવા પ્રવાસો, અરણ્યવાસરૂપ કલેશ સહેવો વિગેરે કષ્ટ પડ્યું હોવા છતાં એ પ્રમાણે બન્યું તો જ પાછળથી આ રીતે જંગલમાં પણ પોતાના સ્વાર્થની સિદ્ધિ થવારૂપ સુખ થયું હોવાથી જયકુમાર તે પ્રવાસ અને અરણ્યવાસ વિગેરે કષ્ટને અનુમોદવા લાગ્યો-પ્રશંસવા લાગ્યો ! ॥ ૧૬૪ ॥

જયકુમારનું લોગપુરીમાં આગમન અને ત્યાંની

રાજપુત્રી જોડે પાણિપ્રહણ !

કોઈ એક વખતે તો કુતુહળ મારે અત્યંત શ્યામવર્ણ-વાળું વામન-ઠીંગણું રૂપ ધારણ કરીને જયકુમાર ‘લોગવતી’ નામની પાતાળ નગરીની સરખી લોગોએ કરીને સમૃદ્ધ એવી લોગાપુરી નામની નગરીમાં આવ્યો. ॥ ૧૬૫ ॥ એ નગરીમાં

૧ મોણવતી * ।

વૈલવ વડે વિદ્યાધરોના ઇન્દ્રસમાન સુભોગ નામનો રાજા હતો. એ રાજાને વિશ્વનું જાણે સૌભાગ્ય હોય નહિ, તેવી ભોગવતી નામે રાણી હતી અને સુભોગા નામે એક પુત્રી હતી. ॥૧૬૬॥ (આ નગરીમાં વામનરૂપે આવતાંની સાથે તેનું તેવું વિચિત્ર રૂપ જોઈને) માખીઓ વડે મધપુડો વીંટાઈ વળે તેમ કૌતુકથી નગરીના માણસો વડે ઘેરાઈ વળેલા તે વામનરૂપધારી જય-કુમારે આ પ્રકારે પટહોઢોષણા સાંભળી કે-“ દુષ્ટ સર્પે ડસેલી રાજાની પુત્રીને જે કેઈ જીવાડશે તો તેને રાજા તે કન્યા અને એક હજાર અશ્વ સહિત એક સો હાથી આપશે !” ॥૧૬૭-૧૬૮॥ આ ઘોષણા સાંભળવાથી ૧વિદુષક-નારદની જેમ (અશ્વો અને હાથીઓ સહિત રાજકન્યાને મેળવવાની) ઉત્કંઠાને ન્યાવતા એવા એ વામનરૂપધારી જયકુમારે તે પટહ સ્પર્શ્યો ! અને (તેવા રૂપધારી અને ગુણધારીએ પટ સ્પર્શ્યો તેથી) લોકમાં વિસ્મય અને હાસ્ય પેદા થયું ॥૧૬૯॥ “હે વામન ! તું કન્યા, અશ્વો અને હાથીઓના લોભમાં ફેાગટ મન કરીશ નહિ, કારણ કે-(તે કન્યાને નગરમાં વામન- કરડેલ સર્પનું ઝેર, વૈદો અને મંત્ર-તંત્ર- રૂપે આવેલ વાદીઓથી પણ ઉત્તર્યું જ નહિ હોવાથી) જયકુમારે વૈદો અને મંત્ર-તંત્રવાદીઓએ પણ તે ‘પટહનું ઝીલવું’ કન્યાને ઉપચારમાંથી મુક્ત કરેલી છે, અને ત્યાં રાજ- માટે આ બાબત પટહ ઝીલવો યુક્ત પુત્રીને ડસેલ નથી.” એ પ્રમાણે કહેવા લાગીને નગરના સર્પનું ઝેર ઉત્તમજનો, તે વખતે કુમારને પટહ ઉતારીને સજીવન ઝીલતો અટકાવવા લાગ્યા, ટીખળી જનો કરવી. “અરે ! એ તો બધા કહ્યા કરે, તું તારે

ઝીલ, તારા જેવા બહાદુરથી તે સાપનું ઝેર ન ઉતરે અને તારા જેવા શૂરવીરને તે કન્યા વિગેરે ન મળે તે શું બનવા-
 ભેગ છે ? માટે તું તારે બેઘડક રીતે પટહ ઝીલઃ” એવા પ્રકારે
 પ્રેરણા કરવા લાગ્યા ! અને મધ્યસ્થ જનોએ, કુમારે તે પટહ
 ઝીલવાની વાતમાં—ઉત્તમ જનોએ કુમારને તેમ કરતો અટકાવ-
 વાની વાતમાં—અને ટીંબળીયા લોકોએ કુમારને તે સંબંધી
 કરવા માંડેલી પ્રેરણામાં ઉપેક્ષા રાખી ! અહો ! ત્રણ પ્રકારની
 જગતની સ્થિતિ ! ! ! ॥ ૧૭૦-૧૭૧ ॥ કુતુહળથી—અનેક રીતે
 વામનનાં હાસ્યાદિ અને તે સંબંધી વિનોદની વાતો કરી
 રહેલા લોકોને અનુકૂળ જવાબ આપતો વામન રાજમહેલે
 આવ્યો. ॥ ૧૭૨ ॥ હવે લોકો—“અહો ! આની બડાઈ તો
 જુઓ ! બહાદુરી તો જુઓ !” ઇત્યાદિ બોલી રહે સતે

રાજાને પ્રણામ કરીને રાજાની આજ્ઞા
ઔષધિના પ્રભાવે પામેલો એવો તે વામનરૂપધારી જયકુમાર
સજીવન થયેલી તે સાપે ડસેલી કન્યા પાસે જઈને બેઠો.
પોતાની કન્યાને ॥ ૧૭૩ ॥ બુદ્ધિમાન એવા આ કુમારે
વામનને આપવા પહેલાં જયાપુરીના રાજાની પ્રેતદોષથી

સંબંધી અચેત બનેલી કુમારીને જે રીતે બાહ્યાડ-
લોકાપવાદને પણ અરૂપૂર્વક ગુપ્તપણે પ્રયોગ કરેલ—ઔષધિ-
અવગણીને રાજાએ વડે જીવતી કરી હતી, તે રીતે જ મંત્ર-
કન્યા વામનને જ જાપ વિગેરેના ખોટા બાહ્યાડઅર કરવા-
અ પવી ! પૂર્વક ગુપ્તપણે પ્રયોગ કરેલી ઔષધિવડે

આ દુષ્ટ સર્પે ડસેલી રાજકન્યાને જીવતી
 કરી ! ખરેખર આવા પુરુષમાં વિસંવાદ હોય નહિ અર્થાત્
 આવા સત્પુરુષે ‘કન્યાને હું સારી કરીશ’. એ પ્રમાણે કરેલ

સ્વીકારમાં વિરોધ હોય જ નહિ. ॥૧૭૪॥ કુમારે એ પ્રમાણે પટહના સ્વીકાર મુજબ રાજકન્યાને વિષમુક્ત કરીને ખરેખર જીવાડી બતાવી હોવાથી વામનનો પહેલાં તિરસ્કાર કરનારા અને મશ્કરી કરીને ટીંખળ મચાવનારા સર્વે લોકો તે વખતે આશ્ચર્યચકિત થવાપૂર્વક આદહાદ પામ્યા અને તેવા અતિ શ્યામ અને વામનરૂપધારી કુમારને હવે તો રાજકુમારી આપવી જ પડશે એ જોઈને ખેદ કરવા લાગ્યા. ॥૧૭૫॥ અહિં રાજા પણ વિચાર કરે છે કે—“જેને મારે કન્યા આપવાની છે, તે ગુણોવડે કરીને સર્વ પુરુષોમાં શ્રેષ્ઠ એવા આ ઉત્તમ પુરુષમાં શામલત્વ—વામનત્વ વિગેરે દોષો સંલવતા નથી છતાં ક્યાંથી ? ખરેખર ! રત્નહ્રદ એવા દૈવ-કર્મને ધિક્કાર છે. ॥૧૭૬॥ અથવા અત્યારે આવી નકામી ચિંતારૂપ વેલડી—પરંપરાથી શું ? વિધિનું કરેલું અને મહાત્માનું બોલેલું મિથ્યા ન થાય. માટે આ પુરુષરત્નના ખીલત્સ વર્ણ અને રૂપ જોઈને કન્યાને થતો ખેદ, કન્યાની માતા વિગેરેને થતો શોક, (પોતાના વચન મુજબ વામનને પોતાની કન્યા આપવી જ પડવાની, રાજાને પણ ઠીક મુશીબત આવી છે, એ વિગેરે પ્રકારની) દુષ્ટ વિચારણાવાળા દુષ્ટ જનોને થતો હર્ષ અને (રાજાએ લલે તેવો પટહ વજડાવ્યો અને આ વામનને લલે તે પટહ કીલીને રાજકન્યાને જીવતી કરી, પરંતુ તેથી શું ? એટલા ખાતર આવી દેવકન્યા જેવી રાજકન્યાને રાજા, શ્યામાતિશ્યામ અને બટુકરૂપધારી એવા આ વામનને આપે છે તે શું થોડી અવિચારિતા છે ? ઈત્યાદિ) લોકોમાં ફેલાએલા અવર્ણવાદ વિગેરેને અવગણીને ” મારી આ કન્યા હું કુમારને આપું ॥૧૭૭-૧૭૮॥ એ પ્રમાણે વિચારીને રાજા જેવામાં વામનને કન્યા આપે છે

તેવામાં વામન તો પોતાના કુળડાપણા પ્રત્યેના અભિમાનને
નરમ કરતો અને કોમળ વચ્ચેના ઉચ્ચારતો

પોતે કન્યા લેવી કહેવા લાગ્યો કે—“ હે રાજન્ ! હે બુદ્ધિ-
યુક્ત નથી માટે માનોમાં અગ્રણી ! ખેદની વાત છે કે—

પોતાને કન્યા કાગડાને હંચી આપવાની જેમ હીણરૂપ
નહિ આપવાનો અને અંગવાળા મને આવી સ્વરૂપવતી

વામને રાજને કન્યા કેમ આપો છો ? ॥૧૭૬-૧૮૦॥

કરેલો આગ્રહ ! વળી કહાચિત્ તમારી પ્રતિષ્ઠા સાચવવા
તમે મને કન્યા આપશો; તો પણ તે

રાજકન્યા જ મારો કેવી રીતે સ્વીકાર કરશે ? અથવા તો
અત્યંત અનુચિત એવું આ કાર્ય લોકની સંમતિવાળું પણ
કેવી રીતે બનશે ? ॥૧૮૧॥ કહ્યું છે કે—

यद्यपि न भवति हानिः; परकीयां चरति रासमे द्राक्षां ॥

वस्तुविनाशं दृष्ट्वा, तथापि परिखिद्यते चेतः ॥ ૧૮૨ ॥

અર્થ:—“ જો કે પારકી દ્રાક્ષ ગર્દભ ખાઈ જતો હોય તેમાં
પોતાને કાંઈ જ હાનિ નથી, છતાં વસ્તુનો વિનાશ જોઈને
મનમાં ખેદ તો થાય.” ॥૧૮૨॥ તે માટે તમે તમારી પ્રતિષ્ઠા

ખાતર પ્રતિજ્ઞા મુજબ તમે મને કન્યા આપો તો પણ મારે
માટે તે કન્યાનો સ્વીકાર યુક્ત નથી. પછેડીના પ્રમાણમાં જ
પગ લાંબા કરવા (પછેડી એટલી સોડ કરવી) તે ઉચિત છે.

અર્થાત્—હું કદરૂપ અને કુળજ છું અને દેવી સ્વરૂપા કન્યાને
સ્વીકારું તે મને ઉચિત લાગતું નથી. ! ॥ ૧૮૩ ॥

करीरनिम्बादिरनेद्राक्षावणविदूरगात् ॥

उद्गादपि निकृष्टोऽसौ, स्वानुरूपं न वेत्ति यः ॥ ૧૮૪ ॥

શ્લેષ્માદિસંશ્લેષજુષશ્ચ દનાદિવિનિમુખઃ^૧ (ગતેઃ) ॥

मक्षिकातोऽपि स क्षुद्रः, स्वानुरूपं न वेत्ति यः ॥ ૧૮૫ ॥

૧ વિનિમુખઃ × (પશ્ચમી) ॥

અર્થ:—“જે મનુષ્ય પોતાને યોગ્ય પદાર્થ કયો છે? તે જાણતો નથી, તે મનુષ્ય કેરડા અને લિંબડા વિગેરેમાં પ્રીતિ હોવાથી દ્રાક્ષના વનથી દૂર દૂર ભાગનાર ઉંટ કરતાં પણ ગ્રાધમ છે. ॥૧૮૪॥ જે મનુષ્ય પોતાને યોગ્ય વસ્તુ કંઈ છે? તે જાણતો નથી, તે મનુષ્ય શ્લેષ્મ-બળખા વિગેરેને ભેટવામાં જુષ:-આનંદિત હોવાથી ચંદનકર્દમ-ચક્ષુકર્દમ વિગેરેને છોડી દેતી માખીથી પણ ક્ષુદ્ર છે. ॥૧૮૫”

આદાને વદને દાને, નિદાને સદનેઽવને ।

આસને શયને યાનેઽપ્યુત્થાને સ્થાપનેઽર્થને ॥ ૧૮૬ ॥

ધ્યાને વિધાને સંધાને, યોધને બોધને ધને ।

હાને માનેઽભિમાને ચ, સમાહ્વાને વિવાહને ॥ ૧૮૭ ॥

ઉત્પાટને વિઘટને, ઘટને સ્ખેટનેઽટને ।

પાટને કુટ્ટને જ્ઞાને, વિજ્ઞાને સેવને વને ॥ ૧૮૮ ॥

પઠને પાઠને ગાને, કોપને ગોપનેઽસને ।

પવમાદિષુ સર્વત્ર, યઃ સંવેદ વિવેદ સઃ ॥૧૮૯॥ કલાપકમ્ ॥

સંગ્રહસ્ત્રવેવમ્-સ્વગૃહેઽન્યગૃહે વાર્ષપિ, કૃત્સ્નકૃત્યેષુ કૃત્યવિત્ ।

સ્વપ્રતિષ્ઠાઽર્જિતાશક્ત્યાઘનુરૂપં પ્રવર્ત્તતે ॥૧૯૦॥

અર્થ:—વસ્તુ લેવામાં, ખેડવામાં, દાન કરવામાં, ચિકિત્સા કરવામાં, ઘરની બાબતમાં, ખાવાની બાબતમાં, ખેસવામાં, સુવામાં, જવામાં, આદર કરવામાં, થાપણ મૂકવામાં, યાચવામાં, ॥૧૮૬॥ ધ્યાન કરવામાં, કાર્યમાં, જોડવામાં, યુદ્ધમાં, બોધ આપવામાં, ધનની બાબતમાં, નુકશાનમાં, માન લેવા દેવામાં, અભિમાનમાં, કોઈને બોલાવવામાં, વિવાહ કરવામાં ॥૧૮૭॥ ઉખેડી નાખવામાં,

૧. ઽપ્યુત્થાને 卐 ।

વિષ્ણુનું પાડવામાં, સંચયમાં, મૃગયા-શિકારમાં, હરવા-ફરવામાં, ફાડવામાં, દપકો આપવામાં, જ્ઞાનમાં, વિજ્ઞાનમાં, સેવા કરવામાં, વનમાં ॥૧૮૮॥ ભણવામાં, ભણાવવામાં, ગાવામાં, કોધ કરવામાં, છુપાવવામાં, ફેંકવામાં એ વિગેરે બાબતમાં જે મનુષ્ય પોતાને જાણે છે તે વિશેષ જાણકાર છે. ॥૧૮૯॥ આ દરેક વિગતનું તાત્પર્ય એ છે કે-“કાર્યને જાણકાર એવો બુદ્ધિમાન પુરુષ, પોતાને ઘેર અથવા બીજાને ઘેર સર્વ કાર્યોમાં પોતાની પ્રતિષ્ઠા, યોગ્યતા અને શક્તિ વિગેરે જોઈને પોતાને યોગ્ય હોય તે બાબતમાં જ પ્રવર્તે છે. ॥૧૯૦॥ વામનરૂપધારી જયકુમાર એ પ્રમાણે ઉત્તમતાને અબાધક વચનો ઉચ્ચારતે સતે રાજા વિગેરે સમસ્ત જનો અમત્કાર પામ્યા. ॥૧૯૧॥ કહ્યું છે કે:—

ગુણાનુરાગિણઃ સ્વરૂપાસ્તેભ્યોઽપિ ગુણિનસ્તતઃ ॥

ગુણિનો ગુણરક્તાશ્ચ, તેભ્યઃ સ્વાગુણવીક્ષિણઃ ॥ ૧૯૨ ॥

અર્થ:-ગુણાનુરાગી પુરુષો અદ્ય હોય છે, તેના કરતાં ગુણી પુરુષો અદ્ય હોય છે, તેના કરતાં પણ ગુણી પુરુષોના ગુણના રાગી શ્રવે અદ્ય હોય છે, અને પોતાના અમગુણ

જેનારા પુરુષો તો તેથી પણ અદ્ય હોય છે. ॥૧૯૨॥ એ પ્રમાણે પોતાની સ્વીકાર કરવાની અયોગ્યતાને પોતે પ્રકાશનાર વામનને વામનની ના છતાં ઉત્તમ પુરુષ ધારીને, વાણીને નર્તકીની

રાજાએ કન્યા જેમ નચાવતો રાજા વામનને કહેવા

વામનને જ લાગ્યો કે-હે ભદ્ર ! તારા જેવા ઉત્તમ

આપવી ! પુરુષને કન્યા આપવી તેમાં મારે વિચાર

શું કરવાનો ? ॥૧૯૩॥ ‘મનુષ્યને પ્રતિષ્ઠા

પાસે પ્રાણો તો જૂના-પુરાણ છે-તુરંછ છે' એવી પૂર્વપુરુષોની વાણી ખરેખર સારી જ છે, માટે (પોતાનું વચન પાળવારૂપ) કિંમતી પ્રતિષ્ઠાના રક્ષણ માટે કોણ પુરુષ શું ન કરે? તેમાં પણ જેઓ મહાન્ આશયવાળા હોય છે, તેઓ તો વિશેષે કરીને શું ન કરે? ॥૧૬૪॥ કૈકેયીને આપેલ વચનના પાલનરૂપ પ્રતિષ્ઠાને માટે જ કૌશલ્યા અને દશરથ જેવા માતૃપિતાએ રામચંદ્રને વનવાસ કરાવ્યો! એવી પ્રતિષ્ઠાને માટે હરિશ્ચંદ્ર સત્યવાદી જેવા મહાન્ રાજાએ નીચને ઘેર 'પાણી ભરવારૂપ તેમ કુકર્મ પણ કર્યું' ॥૧૬૫॥ (એ પ્રમાણે પ્રતિષ્ઠાની મહત્તા અને તેના ધોરણધોર કષ્ટે પણ કરવામાં આવેલ નિર્વાહ સંબંધમાં ઉત્તમ ઉદાહરણો કહીને) અને 'જે મોડે થવાનું હશે તે હમણાં જ થશે, માટે જે થવાનું છે તેને સેવું તે તો સેવવા યોગ્ય છે; અર્થાત્ જે કર્મ ઉદયમાં આવવાનું છે તે કર્મ-ઉદ્દીરણ કરીને પણ ઉદયમાં લાવવા યોગ્ય છે.' એવા નિશ્ચયાત્મક વિચારપૂર્વક રાજાએ પોતાની તે દેવકુમારી જેવી સ્વરૂપવાન્ કુંવરી વામનને આપી! ॥૧૬૬॥ આ રીતે વામનને કન્યા આપવામાં રાજાનો તે લવિષ્યમાં ઉદયમાં આવવાના કર્મને વર્તમાનમાં જ ઉદયમાં લાવી મૂકવાનો મહાનુભાવને શોભતો નિશ્ચયાત્મક વિચાર, કન્યા અને કન્યાની માતા વિગેરે દરેકે પણ યથાર્થ માનીને સ્વીકાર્યો! અહો! વચનના નિર્વાહમાં મહાન્ આત્માઓનો મહાન્ ઉત્સાહ!!! ॥૧૬૭॥ હવે દેવની માફક જલદી સંપૂર્ણ કરી છે તેવા પ્રકારની તીવ્ર કસોટી ભરી તે પરીક્ષા જેમણે એવો તે વામનરૂપ-ધારી જયકુમાર (કસોટી બાદ રાજા આદિને સંતોષવા માટે) પોતાનું મૂળરૂપ પ્રગટ કરવા અને પોતાની શક્તિ ખુલ્લી

કરવાને માટે કહે છે કે હે રાજન્ ! તમારી રૂપવંતી કુંવરીનો હાથ મારા કદરૂપા શરીરવાળા હાથોમાં કેવી રીતે મેળવું ? માટે કોઈપણ ઉપાયે હું મારા શરીરનું રૂપ મુંદર બનાવું ! ॥૧૯૮-૧૯૯॥ અને પ્રાણીઓને ઇષ્ટ સાધ્યની સિદ્ધિ સાહસથી થાય છે. સાહસ એવી અફભૂત વસ્તુ છે કે-જેનાવડે નિર્લક્ષણ માણસ પણ બત્રીશ લક્ષણે કરીને અધિક બને છે. ॥૨૦૦॥ કહ્યું છે કે:—

અસ્થિષ્વર્થાઃ સુખં માંસે, ત્વચિ મોગાઃ સ્ત્રિયોઽક્ષિણુ ।

ગતૌયાનં સ્વરે ચાજ્ઞા, સર્વં સત્ત્વે પ્રતિષ્ઠિતમ્ ॥ ૨૦૧ ॥

અર્થઃ-અસ્થિ-હાડમાં ધનનો સમાસ છે, માંસમાં સુખનો સમાસ છે, ત્વચા-ચામડીમાં ભોગનો સમાસ છે, આંખમાં સ્ત્રીઓનો સમાસ છે, ગતિમાં વાહનનો સમાસ છે અને સ્વરમાં આજ્ઞાનો સમાસ છે: અર્થાત્ તે તે એક વસ્તુમાં તે તે એક એક વસ્તુ જ રહેલી છે; પરંતુ સત્ત્વમાં તો ધન, સુખો, ભોગો, સ્ત્રીઓ, વાહન અને આજ્ઞા વિગેરે બધી જ વસ્તુઓનો 'સમાસ' છે. ॥૨૦૧॥ માટે હે રાજન્ ! સત્ત્વને આદરીને જલદી અગ્નિમાં

૧ અષ્ટાંગ નિમિત્ત નામના ગ્રંથના પાને ૪૫ પર શ્લોક ૨૦૦માં જણાવ્યું છે કે-‘જે મનુષ્યનાં હાડકાં મજબૂત અને વજનદાર હોય તે ધનવાન થાય, જેની ચામડી કોમળ હોય તે સાલ્સથી ભોગવે, જેનું અંગ સ્થૂલ હોય અને હાથ-પગોની નસો ન દેખાતી હોય તે સુખી જિંદગી ગાળે, જેનાં નેત્રો તેજદાર અને આકર્ષક હોય તેને સ્ત્રીનું અત્યંત સુખ હોય, જેની ગતિ-ચાલવાની દૃઢ મુંદર હોય તે વાહનનો ભોગી હોય અને જે મનુષ્ય અતિ કષ્ટ પ્રસંગે પણ હિમ્મતપૂર્ણ વાણી ઉચ્ચરનારો હોય તે મનુષ્ય હંમેશાં સુખી હોય; પરંતુ સત્ત્વવાનમાં તો તે બધું જ રહેલું છે.

નાખેલ મારા દેહને હું જાત્યવંત સુવર્ણની જેમ નિઃસંદેહપણે
ઉત્કૃષ્ટ શોભાવાળો બનાવીશ ॥૨૦૨॥ એ

રૂપ પગવર્તન પ્રમાણે કહીને અને અગ્નિની ખાઈની
માટે સત્ત્વનો તે ખાઈમાં પડવાની તૈયારી કરીને

સાક્ષાત્કાર સત્વાધિક એવો તે વામન, આશ્ચર્ય,
કરાવતા વામનનો ભય, ખેદ અને ટ્યા આદિવડે સમસ્ત
(જયકુમારનો) જનો જોઈ વહ્યા હોવા છતાં પણ (અગ્નિમાં

અગ્નિપ્રવેશ ! પડતાં જરાપણ ચાટક્યા વિના) જવાળા-

ઓની જટાઓને ઉછાળી રહેલા તે

અગ્નિમાં પતંગીયાની માફક એકદમ પડ્યો ! અને આશ્ચર્યની
વાત છે કે-તે ભીષણ અગ્નિમાંથી સૂર્યની માફક અત્યંત
દેહીપ્યમાન કાંતિવાળો બનીને તૂર્ત જ બહાર નીકળ્યો !!!

॥૨૦૩-૨૦૪॥ મહાઓષધિના પ્રભાવે તે વામનરૂપધારી
જયકુમાર, સડેજ પણ બચ્યો નહિ અને મહામણિના પ્રભાવે
પ્રથમનું જે દિવ્ય સ્વરૂપ હતું, તેવા જ સ્વરૂપવાળો થયો !

॥૨૦૫॥ હવે અત્યંત વિસ્મય પામેલા, અને તેથી અસ્પૃશ્ય
બોલ નીકળી શકે તેવા મહાક્રમવાળા બનેલા રાજા વિગેરેએ
‘તમે આવા ઘોર અગ્નિમાંથી સુંદર રૂપ ધારીને જીવતા કેવી
રીતે નીકળ્યા ?’ એ વિગેરે વૃત્તાંત અતિ આજીવનપૂર્વક

પૂછવાથી જયકુમારે પોતાનો તે દરેક વૃત્તાંત મંત્રશક્તિના
નામે યથાસ્થિત કહ્યો, પરંતુ મહામણિ અને મહોષધિના
પ્રભાવે એ બધું બ-ધું છે, એમ ન કહ્યું ! કારણ કે-તેવી

અદ્ભૂત દિવ્ય વસ્તુઓનું રક્ષણ તેમજ કરાય ॥૨૦૬-૨૦૭॥
ત્યારબાદ હર્ષવડે લપ્ઠ-મુઠ બનેલા રાજાએ દેવકુમાર જેવા
જયકુમારની જોડે પોતાની કન્યાનો મોટા મહોત્સવપૂર્વક

વિવાહ કરીને પોતાની તે ભોગિની નામની પુત્રીને દિવ્યભોગિની-
આપ્સર બનાવી ! ॥૨૦૮॥ પોતાની

અગ્નિમાંથી સ્વરૂપવંતી પુત્રીને કુખને નહિ, પરંતુ
બહાર નીકળેલા આવા દિવ્યપુરુષને આપીને કૃતકૃત્ય
જયકુમાર જોડે બનેલા રાજાએ દાયજામાં સો હસ્તિ,
રાજકુમારીનું વિશ્વને વિષે અદ્ભૂત એવા હજારો અશ્વો,
સમહોત્સવ રહેવાને રાજમહેલ અને અગણિત ધન
પાણિગ્રહણ. વિગેરે આપ્યું ! ॥૨૦૯॥ હવે આશ્ચર્યની

વાત છે કે-જયકુમારરૂપી ભોગીન્દ્ર, શ્વસુર-
રાજાના મહાન્ આગ્રહને પામીને ભોગિની જોડે ત્યાં જ ઘણા
લાંબા કાળ સુધી સ્વેચ્છાએ વિલાસ કરે છે ! અર્થાત્-ભવનપતિ
દેવની ત્રીજી નિકાયના ગણાતા ભોગીન્દ્ર-નાગેન્દ્રનો ભોગિની-
નાગકન્યા જોડેનો તેવો લાંબા કાળ સુધીનો યથેચ્છ વિલાસ તો
ભવનપતિ દેવલોકમાં હોવો ઘટે ! છતાં રાજાના આગ્રહવશાત્
તે વિલાસ ભોગીન્દ્રે અહિં રાખ્યો તે આશ્ચર્ય છે ! ॥૨૧૦॥
હવે એક વાર રાજાની માફક હર્ષપૂર્વક ઘોડાનો સમૂહ વિગેરે
આડંબર સહિત કીડાના બાગ તરફ કીડા કરવાને માટે જતા
જયકુમારને જોઈને નગરમાં નહિ રહેનારી કોઈ સ્ત્રીએ નગરમાં
રહેનારી સખીને 'હિ સખી ! આ કોણ

કીડા બાગે કીડા જાય છે ?' એમ આક્ષેપપૂર્વક પૂછ્યું.
માટે જ તાં નગર- ॥૨૧૧-૨૧૨॥ આથી ડંકાના જેવા જોર-
સ્રીનું આક્ષેપક દાર અવાજથી તે સ્ત્રી પણ સખીને કહેવા
વચન સાંભળવાથી લાગી કે-'હિ સખી ! આ આપણા રાજાના
જયકુમારને 'તે તે આશ્ચર્યને નીપજવનારા' જમાઈ છે.
થયેલો ઉદ્દેગ. ॥૨૧૩॥ આ રીતે પોતાને રાજાના જમાઈ

તીકે ઓળખાવનારું લજ્જરૂપદ વચ્ચે સાંભળીને ઉત્તમ ચિત્ત-
વાળો જયકુમાર અત્યંત દિલગીર થયો. સ્વમાન અને મહત્તા-
વાળા મહાપુરુષોને સસરાની ઓળખાણે ઓળખાવું તે મહાન
પરાભવસ્વરૂપ છે. ॥૨૧૪॥ કહ્યું છે કે:—

ઉત્તમાઃ સ્વગુણૈઃ ख्याता, मध्यमास्तु पितुर्गुणैः ।

अधमा मातुलैः ख्याताः श्वशुरैरधमाधमाः ॥ २१५ ॥

અર્થ:—“પોતાના ગુણોવડે પંકાય તે ઉત્તમ પુરુષો સમ-
જવા, પિતાના ગુણોવડે પંકાય તે મધ્યમ પુરુષો સમજવા,
મામાના ગુણોવડે પંકાય તે અધમ પુરુષો સમજવા અને
સસરાના ગુણોથી જે પંકાય તે અધમમાં પણ અધમ પુરુષો
છે! ॥૨૧૫॥” તેથી કરીને પોતાના ગુણોવડે પંકાય તેવા
ઉત્તમ વર્તનથી ભરપૂર હૃદયવાળો તે જયકુમાર કીડા કરવા
માટે જવાનું બંધ કરીને ત્યાંથી જ પાછો વળ્યો અને મહેલે
આવી ખેદ પામતો થકો ચિત્તને વિષે ચિંતવવા લાગ્યો કે—
હવે મારે કેઈપણ રીતે અહિં સપ્તાને

જયકુમારનો દેર રહિવું યોગ્ય નથી: તેમ મારા પહેલ
સસરાને ત્યાંથી સસરાની જ્યાપુરી નગરીએ જવું તે પણ
અન્યત્ર યોગ્ય નથી; માટે હવે તો મને અત્યંત
ચાલ્યા જવાનો ઇચ્છતા એવા મારા નાના ભાઈ વિજય
નિર્ધાર.

પાસે (કામપુર નગરે) જઈ ॥૨૧૬—૨૧૭॥
અથવા તો સૂર્ય જોડે સંલેગ થવાથી
જેમ ગ્રહને કાંઈ ગુણ થતો નથી તેમ વિશાલ રાજ્યના માલીક
એવા તે મારા નાના ભાઈ (વિજયકુમાર) જોડે ‘રાજ્ય ઉપાર્જન
કર્યા વગરના એવા મને’ સંલેગ થવાથી શું ગુણ થવાનો ?
॥૨૧૮॥ તેથી વિશાલ રાજ્ય ઉપાર્જન કરીને અને શત્રુઓને

છાતીને પરમન્નદિવાળો થયો થકો હું ભાઈ પાસે જઈશ, એમ
વર્તું તો ગૌરવ થાય. ॥૨૧૬॥ ભાઈ મારાથી રાજ્ય પામ્યો
હોવા છતાં પણ અને ગુણોએ કરીને (ગુણને કદિ ન ભૂલે
તેવો) ભરપૂર હોવા છતાં પણ “વિધિએ પ્રજા પર યાવાજ
ચલાવવા-શાસન ચલાવવા સ્થાપેલા એટલે કે-વિધિએ
‘રાજકુમારપણે નિયત કરેલા મોટા ભાઈ અહિં કેમ ? (શું
ભૂજા બળ અને વીર્યબળ નથી ?)” એમ ધારીને કદાચ સન્માન
ન પણ કરે. ॥૨૨૦॥ એ પ્રમાણે વિચારીને જયકુમાર રાજ્યનો
મંત્ર સંભારતો રહ્યો હોવા છતાં પણ બાણે કદિ સંભારતો જ
ન હોય તેમ તે પ્રમાદના કારણે ભૂડી જવાથી બરાબર સંભારી
શક્યો નહિ ! ॥૨૨૧॥ વિદ્વાનોને પગલે પગલે લીલા માત્રથી
ગએલું પાછું આવવાનું અને, પરંતુ વિદ્વાનેને વિષે શ્રેષ્ઠ એવા
પણ આ જયકુમારને તે વખતે તે ભૂલાયલા મંત્રપદો કેઈ
રીતે યાદ ન આવ્યાં ॥૨૨૨॥ તે મંત્રના પદ ભૂડી જવાથી
જયકુમાર હૃદયના ખેદભરી આકરી વેદનાવાળો થયો. પૂર્વ-
ભવના પાપથી ઉન્નાદ સહિતની પ્રમાદરૂપ મદિરાથી પ્રાપ્ત
થતી અંધતાને ધિક્કાર છે ॥૨૨૩॥ આ રીતે રાજ્ય મેળવીને

ભાઈ પાસે જવા માટે રાજ્યમંત્ર સંભા-

જયકુમારનું રવા લાગ્યો પરંતુ ભૂડી જવાથી ‘જલ
નિમિત્તિયાના વેષે મેળવવા માટે મેઘ જેમ સમુદ્ર પાસે જાય,
પોતાના ભાઈ તેમ’ જયકુમાર પણ મંત્રરૂપી જલ લેવા
પાસે જવું અને માટે-પૂર્વની માફક મણિના પ્રભાવે
પૂર્વના બનાવોનું આકાશમાર્ગે અનન્ય ગતિ કરીને પોતાના
જણાવવું. નાના ભાઈ વિજયકુમાર પાસે આવ્યો.

૧. નિસ્વાને નિહિના(તા)ડત્ર કિં ? * ।

॥૨૨૪॥ ભાઈના સ્નેહની પરીક્ષા કરવાની ઇચ્છાએ અષ્ટાંગ-
 નિમિત્તના બાણકાર તરીકેનો નિમિત્તીયાનો વેષ લઈને સવારમાં
 ભાઈની પાસે ગયો અને સ્પષ્ટપણે કહેવા લાગ્યો કે-હે રાજન્!
 જેમ (ધૂમાડાના) અનુમાનથી (અગ્નિરૂપ) અનુભવ જણાય, તેમ
 મારા નિમિત્ત બળથી-તમારો દેવથી પ્રવાસ થવો, તે દિવ્ય
 વસ્તુઓ અને રાજવૈભવની પ્રાપ્તિ એ વિગેરે સર્વ ખીના હું
 બાણું છું. ॥૨૨૫-૨૨૬॥ એ ઉપરાંત જયકુમારે પ્રવાસમાં
 બે ભાઈઓ વચ્ચે જે જે બાબતમાં જે જે સંકેતો થયેલા
 તે તથા જે જે આશ્ચર્યસ્થાનો બનેલાં તે કહી આપવાથી
 વિજયકુમાર ચમત્કાર પામ્યો થકો ભાઈનો વિયોગ યાદ આવ-
 વાથી અશ્રુભરી આંખે બોલ્યો. ॥૨૨૭॥ હે નૈમિત્તિક ! “મારો
 ભાઈ ક્યાં છે ? કેવી રીતે રહે છે ? અને મને ક્યારે મળશે ?”
 નિમિત્તિઆએ કહ્યું “હે રાજન્ ! તમારો ભાઈ દેવની માફક
 સ્વેચ્છાએ વિચરે છે અને અત્યંત સુખી છે. ॥૨૨૮॥ સૂર્યથી
 વધવાની ઇચ્છાએ સૂર્યથી દૂર દૂર વિચરતા ચંદ્રની જેમ
 તમારાથી દૂર દૂર વિચરતા તે તમારા મોટાભાઈ જયકુમાર
 સાથે અહિં તમારો જલદી મેળાપ કેવી

મોટાભાઈ રીતે થાય ? ॥૨૨૯॥ અથવા એ રીતે
 જયકુમારે નાના- તમારા ભાઈનો મેળાપ જે અહિં થવો
ભાઈના સ્નેહની સંભવિત નથી, તે પણ વિદ્યાના ઉદ્યમથી
કરેલી પરીક્ષા ! હમણાં પણ સંભવિત બને ! કારણ કે-

કર્મની જેમ દિવ્ય શક્તિઓને કોઈપણ
 વસ્તુ અગ્રાહ્ય-અસાધ્ય નથી જ. ॥૨૩૦॥ પરંતુ એક વાત છે
 કે-તમારે મોટા ભાઈને મળવું એ ઉચિત જ નથી ! કારણ કે-
 તમારો મોટો ભાઈ નાના ભાઈની આટલી બધી ઋદ્ધિ અને

માન મહત્તા કેમ સહન કરી શકે ?” ॥૨૩૧॥ નિમિત્તિયાની તે વાત સાંભળીને વિજયકુમાર રાજ્યએ કહ્યું કે—“હે ભદ્ર ! તું અમે બંને બંધુમાં ભેદ ઊભો કરે તેવું વચન ન બોલ : હું તો મારું રાજ્ય આપવાની ઇચ્છાએ જ મોટા ભાઈને મળવાને ઇચ્છું છું ! વળી તે મારા વડિલ બંધુ પણ રાજ્યાદિકની ઇચ્છાથી પર એવા સત્ત્વવંત પુરુષોને વિષે તેમજ સ્નેહ ધરાવવાની બાબતમાં સ્નેહીજનોને વિષે કેઈ અપૂર્વ છે ! કે-જે ભાઈએ ‘આ રાજ્યઋદ્ધિ પોતે જ સ્વીકારવી, તે ન્યાય હતો છતાં પણ’ વડીલજનો જેમ પોતાનાં બાળકને પહેલું લોજન આપે, તેમ આ રાજ્ય પોતે નહિ લેતાં નાના ભાઈ એવા મને આપ્યું છે ! મને રાજ્ય મળતી વખતે મેં તે મારા વડિલ બંધુની ચારે બાજુ શોધ ચલાવી હતી, પણ ‘પાપીને જેમ ગુમ થએલ નિધિ પ્રાપ્ત થતો નથી, તેમ’ મારા વડિલ બંધુ મને ક્યાંઈ પણ મળ્યા નહિ ! અને તેથી તો મેં જ્યાં-સુધી તે મારા વડિલ બંધુ મને ન મળે ત્યાંસુધી “ફટાયા કુંવરની માફક હું રાજછત્ર ધારણ કરીશ નહિ, તેમ ચામર વીંજવીશ નહિ !” એમ મેં અભિગ્રહ કર્યો છે. તેથી હે નૈમિત્તિક ! જો તારામાં કેઈપણ શક્તિ હોય તો તે મારા વડિલ બંધુને હમણાં જ લાવીને મિલાવ !” [વિજયકુમારની મોટા ભાઈ પ્રતિની આવી અદ્ભૂત લાગણી જોઈને અંતરમાં અનહદ પ્રસન્નતાને પામેલા] નિમિત્તિઆએ પણ વિજયકુમારને કહ્યું કે-હે રાજન્ ! જરાવાર થોભો : આકર્ષણ વિદ્યાવડે તમારા મોટા ભાઈને હું અહિં હમણાં જ ખેંચી લાવું છું. !!!

॥૨૩૨-૩૩-૩૪-૩૫-૩૬॥

બંને બંધુનો આદર્શ સંગમ, રાજ્યમંત્રનું

પ્રહણ અને જયકુમારને રાજ્યપ્રાપ્તિ !

એ પ્રમાણે બોલતો હર્ષાયમાન થયેલો તે નિમિત્તિઓ, કોઈ સ્થાને જલદી અદૃશ્ય થઈને “વાંદળાની અંદર છૂપાવેલ વૈભવવાળો સૂર્ય પ્રગટ થાય, તેમ” નૈમિત્તિક મટીને સાક્ષાત્ જયકુમારરૂપે પ્રગટ થયો ! ॥૨૩૭॥ ક્ષણ પહેલાં જોયેલ નિમિત્તિઓ હવે જાણે જયકુમારના જ શરીરવાળો ન હોય તેમ હવે તે નિમિત્તિઓને નહિ પણ જયકુમારને જોઈને રાજ્ય વિસ્મયતાને પામ્યો થકો અત્યંત આનંદિત બન્યો અને મોટાભાઈ જયકુમારને સંબ્રમથી નમી પડ્યો ! ॥૨૩૮॥ ત્યારબાદ બુદ્ધિમાન્ એવા જયકુમારે નાનો ભાઈને પોતાનો સર્વ વૃત્તાંત કહીને અને પોતાને રાજ્ય આપવાના નાના ભાઈના આગ્રહને રોકીને તેની પાસેથી રાજ્યમંત્ર જ મેળવ્યો ! ॥૨૩૯॥ એ રીતે “વદ ચૌદશે પૂર્વમાં તેજહીન બની જવાને લીધે ચંદ્ર. ૧” સૂર્યેન્દુસજ્જમે-અમાસે પૂર્વમાં ઊગતા તેજના અંબાર સમા સૂર્યનો સંગમ પૂર્વમાં જ સાધીને’ સૂર્ય પાસેથી ‘શુદ્ધ બીજથી પશ્ચિમમાંથી નિત્ય ચડતી કળાએ પ્રકાશવા જેવું’ તેજ પ્રાપ્ત કરવારૂપ સ્વાર્થસિદ્ધ બનીને અંતે પૂર્વ દિશા તરફ જ વેગ કરે છે, તેમ” પોતાનાથી દૂર રહેલા

૧ “યેનાસ્યમ્યુદિતેન ચન્દ્ર ! ગનિતઃ ક્લાન્તિ રવૌ તત્ર તે,
યુજ્યેત પ્રતિકર્તુમેવ ન પુનસ્તસ્યૈવ પાદાગ્રહઃ ॥
ક્ષીણેનૈતદનુષ્ઠિતં યદિ તતઃ કિં લજ્જસે નો મના-

ગત્ત્વેવં જઢધામતા તુ ભવતો યદ્વયોમ્નિ વિસ્ફૂર્જસે ? ॥ ૧ ॥”

અર્થ-હે ચંદ્ર ! જે સૂર્યની આબાદીવડે તું છે; એવા તે સૂર્યની હયાતિમાં (તો તારે પ્રસન્ન થવું જોઈએ, તેને બદલે) તું ગ્લાનિને

નાના ભાઈ પાસેથી રાજ્યમંત્ર મેળવીને સ્વાર્થસિદ્ધ થએલા જયકુમાર આકાશગતિએ લોગાવતી (ન્યાં દુબ્બવેષે લોગિની નામની કન્યાને પરણ્યો હતો, તે) નગરીએ વેગે આવ્યો. ૥૨૪૦૥ નિષ્પાપવૃત્તિવાળા જયકુમારે અહિં તે રાજ્યમંત્રને બપ આદ્યો અને સાતમે દિવસે તે લોગાપુરી નગરીના રાજ- (જયકુમારના સસરા)ને એક નિમિત્તિઆએ આવીને કહ્યું કે- “હે રાજન્ ! જ્યારે તમારો મદોન્મત્ત થએલો પટ્ટ હસ્ટી, બળબળરીથી આલાનસ્તંભને ઉખેડી નાખીને ૧ મહાવાયુ વૃક્ષોને અત્યંત હચમચાવી મૂકે તેમ’ નગર લોકને અત્યંત ત્રાસ આપી રહ્યો છે ! ત્યારે જાણો કે- ‘હવે આજથી પાંચમે દિવસે તમારું નક્કી પંચતવ-મરણ છે ! મારે હવે તમને યોગ્ય ગણાય તેવું પરલોકનું ભાતું આદરો’ ૥૨૪૧-૪૨-૪૩૥ નિમિત્તિઆદ્વારા એ પ્રમાણે પોતાનું મૃત્યુ નિકટમાં જાણીને ખેદ ધરવાને બદલે ઉદ્દેગના લેશ વગરના વૈરાગ્યને ધારણ કરતાં સાત્વિક રાજ્યે ‘પોતાનું’ નિકટમાં મરણ જણાવ્યું તે તો પરલોક સુધારી દેવાની શલ તક આપી, એમ માનીને’

ભજે છે, તે રીતનો તારે સૂર્યને વિષે પ્રતિકાર કરવો તે ઘટતો નથી. [એક બાબુથી એ રીતે સૂર્યનો પ્રભાવ જોઈને ઇર્ષ્યાથી બળે છે અને બીજી બાબુથી] વળી પાછો તેના જ (અમાસે) કિરણ મેળવવાનો આગ્રહ ધરાવે છે ! ક્ષીણ થાય છે ત્યારે તેજ મેળવવા સાડ જો આ કાર્ય કરે છે, તો તેવા ઉપકારી સૂર્યના પ્રભાવ પ્રતિ ગ્લાનિ ધરાવવા- રૂપ પ્રતિકાર કરવાથી જરાય લાજતો કેમ નથી ? કે-જેથી આકાશમાં રહ્યો થકો ઝળકે છે ? ખરેખર તારું તેજસ્વીપણું તો તારો ન્યાંથી (ક્ષીરોદધિમાંથી) જન્મ થયો છે, ત્યાં જ હો : ॥ ૧ ॥

૧ ધુનત્યુચ્ચૈર્મ હાવાયુરિવ x ।

શુભ જણાવનાર નિમિત્તિઆને પોતાનો ઉપકારી માનીને ઘણું
તુષ્ટિદાન આપ્યું. ॥ ૨૪૪ ॥ અને પોતાને પુત્ર નહિ હોવાથી
આપવા લેવામાં પડિત એવા તે રાજ્યએ (લોગાપુરીમાં જ
હાજર હતા, એવા પોતાના તે જમાઈ) જયકુમારને રાજ્ય
આપીને સદ્ગુરુ પાસે તે દિવસે જ ચારિત્ર ગ્રહણ કર્યું !
॥ ૨૪૫ ॥ અને દીર્ઘકાળે સિદ્ધ તેવા કઠિન કાર્યને જલદી
સિદ્ધ કરવાની તમન્નાએ નિરંતર એકાગ્રપણે કાચેત્સર્ગધ્યાને
રહેતાં પોતાના આયુષ્ય અંત હોય તે પાંચમે દિવસે જ
મુક્તિપદને પામ્યા ! ॥ ૨૪૬ ॥

જયકુમારને જયાપુરીના ખીજા રાજ્યની પ્રાપ્તિ અને ભાઈ સાથે નિવાસ.

એ પ્રમાણે સસરા પાસેથી લોગાવતી નગરનું રાજ્ય
મળ્યા બાદ તે રાજ્યની યોગ્ય વ્યવસ્થા કરીને જયકુમાર
(જ્યાં કામલતા ગણિકા રહેલ છે તે પોતાના પહેલા સસરાની)
જયાપુરી નામની નગરી ભણી ગાલ્યો, અને તે વખતે
પોતાની વિશાળ સેનાવડે અચલ મનાતી પૃથ્વીને ચલાચલ
કરી દીધી ! ॥ ૨૪૭ ॥ પોતાના સામર્થ્ય પર નિર્ભર રહેલા
શત્રુની સામે જનાર વીરની જેમ સામે આવતા જયકુમારને
રાજ્ય અનુચરોથી ‘એ ખીજું કોઈ નહિ, પરંતુ જમાઈ છે’
એમ ભણતો થકો ખદુમાન આપીને નગરમાં લાવ્યો. ॥ ૨૪૮ ॥
હવે રાજ્ય ખણ પોતાના પુત્રોનું કુમારપણું હોવાથી જયાપુરીનું
રાજ્ય જમાઈ જયકુમાર જેવા પાત્રને માટે છેડીને એટલે કે-
પોતાનું રાજ્ય તે જમાઈને આપીને ચારિત્ર સ્વીકારી શિવ-
સામ્રાજ્યનો સ્વામી થયો-મુક્તિપદ પામ્યો. ॥ ૨૪૯ ॥ અહિં પૂર્વ-
ભવનો પ્રેમ છૂટવો મુશ્કેલ બનવાથી કામલતા ગણિકાને રાણી

તરીકે સ્થાપી અને તેમ કરીને જે રાણીની વચ્ચેની ત્રીજી રાણી કરી લીધી ! ખરેખર રાજ્યથી શું નથી બનતું ? ॥ ૨૫૦ ॥
 અને નિંદા કાર્યમાં ડંકા જેવી-નિંદા કાર્ય બેઘડક કરનારી અક્કાને પોતાના દેશમાંથી હાંકી કઢાવી. ખરેખર મોટા પુરુષોનો પ્રેમ અને દ્વેષ નિષ્કળ હોતા જ નથી. ॥ ૨૫૧ ॥
 તોગાપુરીના રાજ્યની જેમ આ બીજા જગ્યાપુરીના રાજ્યની પણ યોગ્ય વ્યવસ્થા કરીને ‘દોરડાથી ખેંચાઈને ગાય આવે, તેમ’ નાનાભાઈ પરના પ્રેમ રૂપ દોરડાથી ખેંચાઈને જયકુમાર ત્યાંથી પોતાની ત્રણેય પ્રિયાઓ સહિત વિજયકુમાર પાસે કામપુર નગરે આવ્યો. ॥ ૨૫૨ ॥ પુણ્યશક્તિ, મંત્રશક્તિ અને આત્મશક્તિ તે ત્રણ શક્તિ સાથે શોભતા પુણ્યવંત પુરુષની જેમ તે ત્રણ પ્રિયા સાથે શોભતા જયકુમારવડે ‘પરાક્રમવડે જેમ ન્યાય-નીતિ શોભે, તેમ’ વિજયકુમાર શોભવા લાગ્યો. ॥ ૨૫૩ ॥ મોટાભાઈ જયકુમારે આવતાંની સાથે જ નાનાભાઈ વિજયને અતિ પ્રેમપૂર્વક દિવ્ય નિધિ સરખી મણિ અને ઔષધિ એ બે દિવ્ય વસ્તુઓ ભેટ આપી. ॥ ૨૫૪ ॥

**જયન્તીપુરીના રાજાની અતિરૂપવાન કુમારી સાથે
 વિજયકુમારનું કુળજરૂર પાણિયહણ**

હવે વિજયકુમારને એકદા સ્વપ્ન આવ્યું કે-“રૂપની ઋદ્ધિવડે ઇન્દ્રની પુત્રી જયન્તીને પણ જીતે તેવી ‘જયન્તી-પુરીના રાજાની’ વિજયા નામની કુંવરી સ્વયંવરમાં મને વરી.” ॥ ૨૫૫ ॥ તેવું સ્વપ્ન જોઈને એકદા તે જયન્તીપુરી પ્રતિ ઉઠઠાવાળો વિજયકુમાર, પોતાના મોટાભાઈ જયકુમારને પોતાનું રાજ્ય ભળાવીને દિવ્ય મણિના પ્રભાવે વિદ્યાધરની માફક આકાશગતિ વડે જયન્તી નગરીએ આવ્યો. ॥ ૨૫૬ ॥

ત્યાં આવતાંની સાથે તેણે પોતાનાં રૂપને ઔષધિના પ્રભાવે
 દહરૂપું બનાવ્યું અને તે કદરૂપને પણ પાછું કુબ્જરૂપ
 આપ્યું ! આથી અનેલ કદરૂપ કુબ્જાના રૂપવાળા તે વિનય-
 કુમારને કુતુહલપ્રિય લોકોએ કૌતુકથી ઝાળની જેમ વીંટી
 લીધાં : [એ રીતે કુતુહલ લોકોથી વીંટળાઈને સ્વયંવર મંડપ
 તરફ આવ્યો જતો] કુબ્જ પણ સ્વયંવર મંડપમાં આવીને
 ઊંચા માંચડા પર બેઠેલા રાજકુમારોની હરોળમાં ઝટ બેસી
 ગયો ! ॥ ૨૫૭ ॥ લાંબા હોઠ, લાંબા દાંત, તીણી આંખો, વાંકું
 નાક, વાંકા હાથ અને વાંકા પગવાળા તે કદરૂપપણા વડે વળી
 કરાતા વિલક્ષણ અલિનય-નખરાં અને હાસ્ય ખેદ કરે
 તેવા વાણીપ્રયોગ વડે તે વખતે આ કુમાર કોને હાસ્યનું
 ભાજન નહોતો ખન્યો ? ॥ ૨૫૮ ॥ ઉત્તમ માંચડાઓ પર
 બેઠેલા રાજાઓની શ્રેણીથી શોભતા સ્વયંવર મંડપમાં ‘અશ્વોના
 શ્રેણીથી શોભતી અશ્વશાળામાં માંકડું શોભે તેમ’ આ કુબ્જ
 શોભતો હતો. ॥ ૨૫૯ ॥ અહિં રાજ્યની કુલદેવીએ રાજ-
 કન્યાને સ્વમ આપ્યું કે-“હો સ્વયંવરે ! તું જો વિશ્વને
 વિષે ઉત્તમપણાને ઇચ્છતી છે તો સ્વયંવરમાં ‘વિશ્વને વિષે
 શ્રેષ્ઠ એવા તે કુબ્જરૂપવાળા પરને વરજે-વરમાળ પહેરાવજે !”
 આ પછી દેવીનો આદેશ સામેલી તે ‘જાણે સ્વર્ગીય કન્યા જ
 ન હોય, તેવી’ અધિક ભાગ્યશાળી રાજકન્યા પાલખીમાં
 બેસીને સ્વયંવર મંડપમાં આવી ॥ ૨૬૦-૨૬૧ ॥ રાજકન્યાએ
 મંડપમાં આવતાંની સાથે ત્યાં બેઠેલા સર્વરાજાઓની દૃષ્ટિ
 અને મનને હરી લીધાં ! આ રીતે તે રાજાઓને આ કન્યા
 ઉઘાડી આંખે લૂંટી રહેલ હોવા છતાં પણ આશ્ચર્યની વાત

(૫૨)

છે કે-તે દરેક રાજાઓ તો તે કુંવરીને પોતાની પ્રાણેશ્વરી જ-
પોતાના પ્રાણની પણ માલિકીની જ બનાવવા ઇચ્છે છે !
॥ ૨૬૨ ॥ કુંવરીના સાથે મંડપમાં આવેલી દાસીએ કુંવરી
સામે સર્વ રાજાઓને એક પછી એક એમ અનુક્રમે વર્ણવી
બતાવ્યા, (સર્વ રાજાઓ નીતિમાન-ખ્યાતિમાન-રાજ્યઋદ્ધિમાન
અને સ્વરૂપવાન હતા, તો પણ) તે દરેક રાજાઓને ‘ગંધ
વિનાના પુષ્પોને ભમરી તથા દે, તમ’ કુંવરીએ એક પછી
એક છોડી દીધા ! ॥ ૨૬૩ ॥ હવે બાણે ‘આ સર્વ સ્વરૂપવંત
રાજાઓની પંકિતમાં કુબ્જને વર્ણવવાનું છોડી દીધેલ તે રૂપ’
પંકિતલેહ ન થાવ, એમ વિચારીને હોય તેમ કુંવરીએ કેઈ જ
રાજાને વરમાલ ન પહોંચાવી તેથી ખેદ કરીને દાસીએ કુંવ-
રીને આશ્વેષ કરીને-ટોણું મારીને કહ્યું કે-“હવે તો આ કુબ્જો
બાકી છે તેને વર:” ॥ ૨૬૪ ॥ ‘બાણે દાસીના તે કટાક્ષભર્યા
વચનને સત્ય કરવા માટે જ હોય તેમ’ કુલદેવીએ આપેલા
સ્વપ્નના આધારે તે કુંવરીએ ખરેખર તે કુબ્જાના જ કંઠમાં
વરમાળ આરોપી ! અને તેમ કર્યું તેમાં આનંદ અનુભવવા
લાગી ! ॥ ૨૬૫ ॥ આ રીતે સોત્કર્ષ એટલે અત્યંત (અથવા
સ્વોત્કર્ષ એટલે પોતાનો ઉત્કર્ષ નહિ સહન કરી શકવાને
લીધે) ઇર્ષ્યાને ધારણ કરવા લાગેલા રાજાઓને તે વખતે
કુબ્જે કહ્યું કે-“હે દુર્ભાગીઓ ! તમે મારા ઉપર નકામે
દ્રેષ કરો છો, તમારા દુર્ભાગ્ય ઉપર દ્રેષ કરો.” ॥ ૨૬૬ ॥
કુબ્જનાં એ પ્રમાણે વચનો સાંભળતાં જ ક્રોધથી હચમચારે
ગયા કરેલા કેટલાક ઉચ્છ્રાંબલ રાજાઓ, ‘સાંકળ વિનાના
હાથીઓની માફક કન્યાનું હરણ કરવાને અને કુબ્જાને હણ-

વાને મારે જલદી દોડ્યા. ॥ ૨૬૭ ॥ સિંહની માફક અપરા-
લવિત પરાક્રમવાળા આ કુળે પણ ત્રણ લોકને ત્રાસ પમાડે
તેવું કાંઈક પરાક્રમ દેખાડવા વડે તે સર્વ રાજાઓને શીઘ્ર-
પણે ત્રાસ ત્રાસ પમાડી દીધા ! ॥ ૨૬૮ ॥ કુમારનું આવું
અદ્ભુત પરાક્રમ જોઈને-કન્યા, પોતાની કાર્યસિદ્ધિમાં-
રાજા, જમાઈ પરાક્રમી હોવા છતાં કુળજ હોવાની
ચિંતામાં-વરવા આવેલા અન્ય રાજાઓ, કુળડો
આવી કન્યા લઈ જાય ? એ ઇર્ષ્યામાં-તે ઇર્ષ્યાથી
કુમારને હણવા જનારાઓ, માર ખાઈને ઉપરથી
કુમારનો ખોપ વહોરી બેઠા તેના જયમાં અને બધા
રજાને છોડીને કન્યાએ કુળજને જ વરવું તેમજ
કુળજે પણ એકલા હાથે સમસ્ત નૃપતિઓને પરા-
ભવિત કરવા એ વિગેરે રોમાંચક બનાવો જોનારા
લોકો, આશ્ચર્યમાં સગ્ન બની ગયા છે, તેવા સંજોગમાં ત્યાં
સ્વર્ગના વિમાનની ઋદ્ધિને તિરસ્કારે તેવું રૂદ્ધિવાળું અને
આત્યંત કાંતિવાળું એક વિમાન આવ્યું ! તે વિમાનમાંથી
કેઈ એક પુરુષે ઉતરીને 'બંદીજન જેમ

તેસ્વયંવર મંડપમાં બિરુદાવલી બોલે, તેમ' મારે સ્વરે
વિજયકુમારને બીજી સ્વયંવર મંડપમાં બોલ્યો કે-॥૨૬૯-
પણ બે વિદ્યાધરોની ૨૭૦ ॥ હે વિજયરાજ ! તમે જયવંતા
કન્યાને પરણવા વર્તો : નૃપતિઓ ન વિષે શિરોમણી
વિદ્યાધરોનું એવા હે બુદ્ધિમાન રાજા ! વિદ્ધ-
આમંત્રણ ! તાંત લંડાર એવો વૈતાલ્યની દક્ષિણ-
શ્રેણિનો અધિપતિ વિદ્યાધર, પ્રજાસિ-
ંદીનાં વચનથી પોતાની કન્યાના વિવાહને મારે તત્કાલે

છે; કારણ કે-ઉત્કૃષ્ટ ગુણવાળી કન્યા ઉત્કૃષ્ટ વરને જ આપવી
 યોગ્ય કહેલ છે. તમને ત્યાં આ વિમાનદ્વારા લાવવા સારુ પોતાને
 માન્ય એવા આ મને ખેચરને તે વિદ્યાધરે અહિં મોકલ્યો
 છે; માટે કૃપા કરીને મારી આ પ્રાર્થના જલદી સફળ કરો.
 ॥ ૨૭૧-૨૭૨-૨૭૩ ॥ વળી તે સાથે જ બાણે પોતાની માગ-
 ણીને સફલ કરવામાં પોતાને કેઈ સહાયક પ્રાપ્ત થયો હોય
 તેમ' ઉત્તરશ્રેણીના વિદ્યાધરેન્દ્રના કેઈ બીજા પુરુષે પણ
 ત્યાં આવીને એ જ રીતે વૈતાલ્યની ઉત્તરશ્રેણીના અધિપતિ
 વિદ્યાધરની કન્યાના વિવાહ માટે વિજયને આમંત્રણ આપ્યું !
 ॥ ૨૭૪ ॥ 'એક પ્રાહુણને એક સાથે બે ઘર જમવાનું આમં-
 ત્રણ આપે તેમ' અહો ! આશ્ચર્યની વાત છે કે-આ વિજય-
 કુમારને બે મંડપમાં એક સાથે બે વિદ્યાધરેન્દ્રની કન્યાના
 વિવાહનું આમંત્રણ આપ્યું ! અથવા તો પૂર્વનાં પુણ્યથી
 પ્રાપ્ત એવી ચતુરાઈ અને ઠકુરાઈના ઉદય વખતે
 શું શુભ ન બને ? ॥ ૨૭૫ ॥ " આ વિદ્યાધરખેચરોથી
 મારી કુળજપણની કૃત્રિમતા અને મારું મૂળસ્વરૂપ
 છુપું રહ્યું નથી; અર્થાત્ તે પુરુષોથી તો હું સત્ય
 સ્વરૂપે યોગાપાઈ જ ગયો છું " એમ બાણીને પોતાનું કુળ-
 રૂપ તથા દેવાપૂર્વક મૂળરૂપે પ્રગટ થએલ તે વિજયકુમાર
 રામચંદ્રજી સ્ત્રીતાને પરણે તેમ પ્રીતિવડે કરીને લાંબું પહેલાં
 તો તે સ્વયંવરકન્યા વિજયાને પરણ્યો. ॥ ૨૭૬ ॥ ત્યાર બાદ
 (આમંત્રણ મુજબ) અનુક્રમે 'રતિ અને પ્રીતિને કામદેવ
 પરણે તેમ' તે બે વિદ્યાધરશ્રેણીના સ્વામિની વૈજયન્તી અને
 જયન્તી નામની બે કન્યાઓને પણ પરણ્યો ! ॥ ૨૭૭ ॥

ખંને પણ શ્રેણિઓમાં સસરાના આગ્રહથી ગૌરવપૂર્વક કેટલોક વખત રહેવું પડવાથી વિજયકુમાર, ત્યાં વૈતાલ્ય પર રહેલા શાશ્વત જિનચૈત્યોમાં રહેલા જિનખિંઓની પૂજા કરી કૃતાર્થ થયો ! ॥ ૨૭૮ ॥

‘ મોક્ષ માટે લેવાતું તાપસપાણું કે સ્વીકારાતું ભીખારી-પાણું વિગેરે જેમ મોક્ષફલ રૂપ સત્ફલ દાયક નીવડવાને બદલે પ્રાજ્ઞજનોમાં ઉપહાસાદિ અસત્ફલદ નીવડે છે તેમ ’ ઘણા-ઓને ઉત્તમ સ્વપ્નો પણ સ્વપ્નાનુસારી સત્ફલવાળાં નીવડવાને બદલે (આ ભાઈ, રાજા ન બને તો બીજો કોણ બને ? આ ભાઈને વિદ્યાધરેન્દ્રો પોતાની પુત્રીઓ ન પરણાવે તો બીજા કોને પરણાવે ? એમ લોકોમાં) ઉપહાસાદિ અસત્ ફલવાળાં નીવડે છે; જ્યારે આ વિજયકુમારને તો તે સુસ્વપ્ન (સ્વપ્નમાં દીકું તેવું સત્ફળ આપનાર તો નીવડયું જ; પરંતુ) ઉત્તમ બીજની જેમ ઉત્તરોત્તર સત્ફલ આપનાર નીવડયું ! (અર્થાત્ રપપ માં શ્લોકમાં જણાવ્યા મુજબ આ વિજયકુમારને તો માત્ર ‘ જયન્તીપુરીના રાજાની વિજયા નામની રાજકન્યાને જ પોતે વરી, ’ એટલું જ તે સ્વપ્ન આવેલું; પરંતુ તદુપરાંત તે સ્વપ્ન બે વિદ્યાધરેન્દ્રોની બે પુત્રીઓને પણ પરણાવી આપનાર નીવડયું !) ॥ ૨૭૯ ॥ ત્યારબાદ વિદ્યા-

વિદ્યાધરેન્દ્રોની બે ધરેના રાજાની માફક વિદ્યાધરેનાં કન્યા પરણીને ત્રણે વિમાનો વિગેરે ઋદ્ધિસહિત તે ત્રણે પ્રિયાસહિત વિજય-પ્રિયાયુક્ત વિજયકુમાર, પોતાનાં કામ-કુમારનું પોતાનાં પુર નગરે આવ્યો. ત્યાં આવતાં નગર-કામપુર નગરમાં વાસી જનોએ કુમારનું વિસ્મયકારક આવડું. ગૌરવભર્યું સ્વાગત કર્યું. ॥ ૨૮૦ ॥

ત્યારબાદ પૌતાના મોટાભાઈ સહિત વિશાળ પૃથ્વીને પૌતાનાં
 સૈન્યોથી સાંકડી કરતો અને 'વિદ્યાધરેનાં વિમાનોથી વિશાળ
 અક્ષરોને સાંકડું' કરતો વિજયકુમાર, પૌતાના પિતાને મળવા
 નાંદિપુર નગર ભણી આવ્યો. ॥ ૨૮૧ ॥ શત્રુઓને દીન
 બનાવનારા બાણે અનેક ઉત્પાતો જ ન હોય, તેવાં તે સૈન્યો
 જોઈને વ્યાકુળ બની ગયેલ પિતા, શુકન આદિ પામીને
 ઉત્સાહિત થયો એટલે વિજયકુમારની જોડે યુદ્ધ કરવા સામે
 આવ્યો. ॥ ૨૮૨ ॥ પિતાંની સેનારૂપ નદીની સાથે પૌતાની
 સેનારૂપ નદીના થયેલ સંગમરૂપ યુદ્ધભૂમિને વિષે અત્યંત
 શ્રદ્ધાવાળો એવો તે વિજયકુમાર; પૌતાની સાથેના દરેક
 સુભટોને નિવારીને પિતાના દરેક સુભટાદિકની સાથે એકલો યુદ્ધ
 કરવા લાગ્યો. ॥ ૨૮૩ ॥ મહાઓષધિના પ્રભાવવડે પૌતાને
 કોઈ જ શસ્ત્ર લાગતું નહિ હોવાથી પિતાના સર્વ સૈન્યોને
 'તેઓનાં સમસ્ત શસ્ત્રોને પૌતાનાં શસ્ત્રોવડે છેદી નાખીને'
 વિજયકુમારે સ્ત્રીની જેમ શસ્ત્ર વિનાનાં બનાવી દીધાં !
 ॥ ૨૮૪ ॥ એ પ્રમાણે વિજયકુમારે પિતાને પણ શસ્ત્ર
 વગરનો બનાવ્યો. આથી શાસ્ત્ર વિનાના શાસ્ત્રીની માફક રાજ્ય
 વિલખો બની ગયો. એ જ વખતે જય અને વિજયે સામે
 આવીને પિતાને ખમાવ્યા ! ॥ ૨૮૫ ॥ પિતાએ પણ બને
 પુત્રોને યોગબળીને અને અત્યંત પ્રેમથી ભેટીને ઉલ્લાસ
 પામતા હર્ષવડે મોઝાં ઉછાળી રહેલ સમુદ્રની લીલાને ગિર-
 કાળ ધારણ કરી, ॥ ૨૮૬ ॥ અને બોલ્યો કે-તે અર્ધયુક્ત
 અન્યોક્તિઓને કહેનારા હે પુત્રો ! તમારા વિયોગથી અત્યંત

દુઃખી થવાને લીધે સો વર્ષનો વિચોગ તો મને સો કદપઃ
 નવો થયે, ॥૨૮૭॥ વિગેરે દિક્ષ-દંડ જણાવ્યા બાદ
 રાજ્યએ, પોતાને સજ્જદેવીએ જે સ્વપ્ન આપેત તે તથા
 કુમારોની અપરમાતા શ્રીમતીએ પણ તે સ્વપ્ન મુજબ જ
 પોતાને સ્વપ્ન આવ્યું હોવાની જણાવેલી વાત વિગેરે વૃત્તાંત
 જેમ બનેલ તેમ જણાવીને પુત્રોનું

જયકુમારને મનુષ્યપણામાં શ્રેષ્ઠ દેવપણું માવવા લાગ્યે!
 પિતાના રાજ્યની ॥૨૮૮॥ ત્યારબાદ મોટાભાઈએ નાના-
 પ્રાપ્તિ અને ભાઈનાં અને નાનાભાઈએ મોટાભાઈનાં
 પિતાનું ચારિત્ર ચરિત્રો કહી બતાવવાથી અત્યંત વિસ્મય
 પ્રહણુ. પામેલા પિતાએ બંને પુત્રોને મોટા

મહોત્સવપૂર્વક નગરપ્રવેશ કરાવીને રાજ્ય
 આપવા માટે કહ્યું ॥૨૮૯॥ એટલે વિનયી એવા વિજયકુમારે
 (પોતાના વડીલભાઈને જ પિતાનું રાજ્ય યોગ્ય છે, એમ ધારીને)
 જયકુમારને રાજ્ય આપવાનું કહેવાથી રાજ્યનો ભાર જયકુમારને
 સોંપીને (એબી આનંદની પળે પણ) આશ્ચર્ય છે કે-રાણી
 સહિત રાજ્યએ મુક્તિઅર્થે તીવ્ર એવા પ્રતભારને ખારણ કર્યો!
 દીક્ષા સ્વીકારી. ॥૨૯૦॥ (નાનાભાઈનાં તે વર્તનથી પિતાનું
 રાજ્ય પોતે સ્વીકારે તેમાં નાના ભાઈ વિજયકુમાર પિતાના
 રાજ્યથી વંચિત રહે છે તે ઠીક નહિ લાગવાથી) મહાન્
 આશયવાળા જયકુમારે (મોટાભાઈએ) તે રાજ્યનો ભાર

૧-લૌકિકમાં ૩૦૦૦ વર્ષનું એક યુગ, અને એવા ચાર યુગનું
 એટલે કે ૧૨૦૦૦ વર્ષનું દેવેનું એક યુગ કહેવ છે. દેવેનનાં તેવાં
 ૫૦૦ યુગનો એક કદપ કહેવાય છે. જુઓ-અભિધાનચિંતામણિ,
 દ્વિતીયકાંડ, શ્લોક ૭૩.

(ત્રીજીને જ) પોતાના પુત્ર નયધીરને સોંપ્યો અને પોતે ‘વાસુ-
દેવની પાસે મોટાભાઈ બળદેવ રહે, તેમ’ કાયમને માટે નાના-
ભાઈ વિજયકુમારની પાસે જ રહેવાનું રાખ્યું. ॥૨૬૧॥

વિજયકુમારનો દિગ્વિજય.

એમ થતાં વિજયકુમાર ‘પોતાનાં રાજ્યના જયવાળો
માને મોટાભાઈ જયવાળો; એમ’ એ પ્રકારે જયવંત બન્યો !
આથી દિગ્વિજય કરતાં વિજયકુમારે ‘યોગી, મન, વચન અને
દયાના ત્રણ યોગને સાધે, તેમ’ પૃથ્વીના ત્રણ ખંડ સાધ્યા !
॥૨૬૨॥ ત્યારબાદ વિજયકુમાર પોતાના નામથી વિજયપુર
તરીકે ખ્યાતિમાં આવેલા કામપુરનગરે આવ્યો, અને ત્યાં તેણે
વાસુદેવની માફક ત્રણ ખંડનાં રાજાઓની સેવા બીજીતા રહીને
ઘણા કાળ સુધી રાજ્ય કર્યું. ॥૨૬૩॥ એ પ્રમાણે દરેક ઉદાત્ત
ચરિત્રાવડે જે વિજયકુમાર, ‘યુધિષ્ઠિર છે, ભીમસેન છે માને
અર્જુન છે ! તો પણ આશ્ચર્યની વાત છે કે-ત્રણેયને જે ન વાસુ-
દેવ કૃષ્ણમાં પ્રીતિ હતી તેમ આ વિજયકુમારને ક્યારેય પણ
કૃષ્ણમાં પ્રીતિ ન થઈ ! (અર્થાત્ તેને એક શ્રી જિનેશ્વર
દેવમાં જ પ્રીતિ હતી.) ॥૨૬૪॥ એક વખતે જિનકદંબી

મુનિની જેમ એકલા વિહાર કરતા
કામપુરે પધારેલા વિજયકુમારના પિતા તે કામપુરનગરે
પિતા મુનિ ધર્મ- પંધાર્યા અને ત્યાં તે પિતા મુનિશ્રી
ગજર્પિને કેવલજ્ઞાન ધર્મરાજર્પિને કેવલજ્ઞાન થયું ! એટલે
અને જય વિજયના તેજવડે સૂર્ય શોભે તેમ તે સહામુનિ
પૂર્વભવ પ્રકારાન. કેવલ લક્ષ્મીથી શોભવા લાગ્યા. ॥૨૬૫॥
(આ પ્રમોદદાયી સમાચાર બાણીને)

જય અને વિજયકુમારે પોતાની સ્ત્રીઓ સહિત આવીને મહાન્
 ઋદ્ધિપૂર્વક કેવલીભગવાનને વંદન કર્યું. (અને ઉચિત સ્થાને
 ઉપદેશ સાંભળવા બેઠા.) ઉપદેશને સાંતે કુમારોએ પૂર્વભવ
 પૂછ્યો, એટલે કેવલીભગવંતે જણાવ્યું કે—૥૨૬૬॥
 “ભૂતિલક નામના નગરમાં પરસ્પર અત્યંત પ્રેમવાળા અને
 ભૂતકાલથી જ—પૂર્વભવોથી જ જાણે રિદ્ધિના સ્વામી ન હોય
 તેવા ભરપૂર વૈભવથી શોભતા ભાનુ અને ભામ નામના બે
 ભાઈઓ હતા. ૥૨૬૭॥ એક વખત માતાપિતાના શ્રાદ્ધને દિવસે
 ખીર વટલાવનારી કૂતરીને તેઓએ મારી, તેથી કેડ ભાંગી
 જવાને લીધે તે કૂતરી ત્યાં—તેનાં ઘર આંગણે જાપડી. ૥૨૬૮॥
 તેવામાં તેને ઘેર પાણી વહેતાં થાકેલ અને ક્ષુધાથી પીડિત એવો
 એક પાડો આવ્યો, અને તે કૂતરીની સાથે પોતાની ભાષામાં ડાંચે
 સ્વસ્થે વાત કરવા લાગ્યો ! ૥૨૬૯॥ આ બનાવ જ્યેષ્ઠને સહુ આશ્ચર્ય-
 ચકિત થયે સતે ત્યાં કેઈ જ્ઞાની મુનિ પધાર્યા ! તેમને તે બંને
 ભાઈઓએ ‘આ પાડો અને કૂતરી શું વાત કરે છે?’ એમ પૂછતા તે
 મુનિએ કહ્યું કે—‘ આ કુતરી અને પાડો તમારા માતાપિતા
 છે ! ॥ ૩૦૦ ॥ મિથ્યાત્વના યોગે તેઓ સાત ભવને વિષે આ
 પ્રમાણે કૂતરી અને પાડો થઈને આ પ્રમાણે જ મનુષ્યોથી
 હણાયા છે. આ આઠમા ભવને વિષે અકામ નિર્જરાથી તે
 બંનેને હમણાં જાતિસ્મરણ જ્ઞાન થયું. રોઈને હવે તે બંને
 પરસ્પર કહે છે કે—‘આ શ્રાદ્ધ આપણા આટે કર્યું છે, બ્યારે
 આપણી દશા તો આ છે ! ધિક્કાર છે એ મૂઠતાને’ ॥ ૩૦૧ ॥
 તેથી કરીને હે મહાનુભાવો ! ખેદપૂર્વક મિથ્યાત્વને તથા
 સર્વ ધર્મોમાં શ્રેષ્ઠ અને સહજમાં મુક્તિદાયક એવા સમ્યક્ત્વને
 આદરપૂર્વક સ્વીકારો. ॥ ૩૦૩ ॥ શ્રી શ્રેણિક મહારાજ અર્ચિની

માફક એક સમ્યગ્દર્શન માત્રથી તીર્થંકરલક્ષ્મી પણ હર નથી; એવા તે સમ્યક્ત્વરત્ન વિના કોડપૂર્વ વર્ષો સુધી કરેલી અતિ ઉચ્ચ તપશ્ચર્યાથી પણ ફક્ત પાંચમા દેવસૌક સુધી જ જઈ શકાય છે.”

એ પ્રમાણે તે મુનિરાજનો ઉપદેશ સાંભળીને ભાનુ અને

ભામ આદિ દરેક જનો પ્રતિજ્ઞાધ પામ્યા,

ભાનુ-ભામ અને પાડો તથા કૂતરી તો અનશન
તેઓની બે સ્ત્રી કરીને સત્વર દેવસૌકે ગયા ! ॥ ૩૦૫ ॥

અને તે સ્ત્રીઓની દેવસૌકથી તે બંને દેવોએ આવીને પોતે
ચાર સખીઓને કરેલા અનશનના પ્રભાવે પોતાને પ્રાપ્ત

સમ્યક્ત્વની થયેલા દિવ્યઋદ્ધિ પોતાના તે ભાનુ અને

પ્રાપ્ત અને ભામ નામના પુત્રોને દેખાડવાથી તેઓને
કોઈને કશ્ચિત્ દેવ, ગુરુ અને ધર્મરૂપી તત્ત્વત્રયીની
લાગેલ અતિચાર. આરાધનામાં એકાગ્રતા થવા પામી.

॥ ૩૦૬ ॥ (આમ છતાં) વિવિધ પ્રકા-

રૂપાં દુન્યવી સુખોની લાલસામાં દેશવિરતિ આદિ ધર્મની ક્રિયા
કરવામાં તેઓ આગ્રહ રહ્યા, તેથી શ્રી કૃષ્ણમહારાજની જેમ
તે બંને ભાઈઓને સમસ્ત જગતને-આખાએ ભવચક્રને છૂતવા
સમર્થ એક સુદર્શન-શાપ્તિક સમું સમ્યક્ત્વ થયું. ॥ ૩૦૭ ॥

બંનેઓનાં વચનથી તે બે ભાઈઓની બે સ્ત્રીઓ તથા એકેક
સ્ત્રીની બબ્બે સખીઓ મળીને ૬ સ્ત્રીઓ પણ સમ્યક્ત્વરત્ન
પામી ! સત્સંગતિના પણ કેવો ગુણ ? ॥ ૩૦૮ ॥ અન્ય
દર્શનનાં વચનથી ‘ઉજળે ડાઘની જેમ’ ભાનુને સુદેવદિ ત્રણેય
તત્ત્વને વિષે તત્ત્વ દીડ એકેક શંકા ઉપજી. તે શંકા સંબંધી
આત્મનિંદા વિગેરે પણ ભૂલાયું ! ॥ ૩૦૯ ॥ આ બાજુ મોટા

કુળમાં ઉત્પન્ન થએલી ભાનુની સ્ત્રીએ વચ્ચે વચ્ચે કુળનો મદ
કર્યો. કેમ? તો કહે છે કે-સ્ત્રીઓને અને હાથીઓને મદ
રોય છે. ॥ ૩૧૦ ॥ ત્યાંથી આયુષ્ય પૂર્ણ કર ને તે છએ જણ

પહેલા સૌધર્મ નામના દેવલોકને વિષે

ભાનુ અને ભામ, વિમાનવાસી દેવ (અને દેવો) થયાં.
તે તમે આ ભવે ત્યાંથી ચયીને તે ભાનુ અને ભામના
જય અને વિજય; તે બંને આત્માઓ અનુક્રમે તમે જય
અને તે ભાનુ અને અને વિજય થયા; અને તે ત્રણ ત્રણ
ભામની બે સ્ત્રીઓ સ્ત્રીઓ આ તમારી ત્રણ ત્રણ પ્રિયાઓ
અને તેની ચાર થઈ! ॥૩૧૧॥ દેવ, ગુરુ અને ધર્મરૂપ

સખીઓ તે આ ભવે તત્ત્વત્રયીનાં આરાધનથી તમને આ
તમે જય અને રાજ્યમંત્ર, મણિ અને મહોષધિ જેવી
વિજયની ૩-૩ ત્રણ દિવ્ય વસ્તુઓ, ત્રણ ત્રણ અ.વી
સ્ત્રીઓ.

ઉત્તમ પ્રિયાઓ અને ત્રણ ખંડનું રાજ્ય

વિગેરે પ્રાપ્ત થયું. ૩૧૨ ॥ (ભાનુને દેવ,

ગુરુ અને ધર્મ એ) ત્રણેય તત્ત્વને વિષે એકેકધાર એકેક શંકા
થએલ તે ત્રણ શંકાથી તેના છવ. આ જયકુમારને તે ત્રણ
દિવ્ય વસ્તુઓનું આદ્યું જવું, રાજ સસરા આદિમાં વૈશ્યા-
ગામીયણું છતું થઈ જવાને યોગે લાજ ખોવી, (તેથી તે સસરા
રાજાને મુખ ખતાવી શકવું મુશ્કેલ બની જવાથી સસરાનું
નગર તજીને અરણ્યમાં જવું,) વિગેરે બનવા પામ્યું!
અને જયકુમારની પહેલી પ્રિયા કામલતા (કે જે અણિદા હતા)
ને પૂર્વભવમાં કરેલ કુલમદના યોગે નીચકુળ (ગણિકામણું)
વિગેરે પ્રાપ્ત થયું. ॥ ૩૧૩ ॥ એ પ્રમાણે કેવલી પિતાએ કહેલ
પૂર્વભવના સર્વ વૃત્તાંતને સાંભળીને મુનિધર્મને ધ્યેયતા એવા

તે છએ જાણે જાતિસ્મરણજ્ઞાન પામીને અને દૃઢ આત્મપણું
ધારણ કરીને કેવલી લગવંત પાસેથી હર્ષપૂર્વક શ્રાવકધર્મ,-
દેશવિરતિધર્મ સ્વીકાર્યો. ॥ ૩૧૪ ॥ બાદ વિજયરાજાએ-
સમ્યક્ત્વાદિ ધર્મને સર્વત્ર પ્રવર્તીવવા વડે શ્રી અરિહંત પ્રભુના
ધર્મને એકછત્રી બનાવ્યો. ધર્મી રાજાની આજ્ઞાથી શું ન બને ?
॥ ૩૧૫ ॥ આ વિજયરાજાને ચાર સદહણુ-શ્રદ્ધા આદિ સમ્ય-
ક્ત્વના ૬૭ ભેદે કરીને એવી તો દર્શનશુદ્ધિ થઈ કે-તે વિષમ
પ્રસંગે પણ સ્ખલના ન જ પામ્યો ! ॥ ૩૧૬ ॥ અનેક પ્રતિમા-
ઓની પૂજા, જિનમંદિરો, તીર્થયાત્રાઓ અને શ્રી સંઘની ભક્તિ
કરવાવડે તથા સત્તા-ઉદય આદિ સર્વ પ્રકારનાં મિથ્યાત્વને
હણી નાખવાવડે કરીને વિજયરાજાએ સમ્યક્ત્વને દીપાવ્યું.
॥ ૩૧૭ ॥ તે રાજાની વિજયા આદિ ત્રણ રાણીઓને તો કમે

વિજયાને નંદન, વૈજયન્તીને આનંદ

વિજય રાજાને સમ્ય- અને જયન્તીને સુંદર નામે ત્રણ
કત્વથી ચલિત કરવા પુત્રો થયા. ॥ ૩૧૮ ॥ એકદા પૂર્વમહા-
આવેલ મિથ્યાદષ્ટિ વિદેહમાં સૌધર્મ ઇન્દ્રે, શ્રી અરિહંત
દેવનાં ઘોર ઉપમર્ગો. લગવંતને પૂછ્યું કે-હે પ્રભો ! વર્તમાન-

કાળે ભરતક્ષેત્રમાં અર્હંત લગવંતના

ધર્મમાં દુઃખુદ્ધિ એવો કોઈપણ ગૃહસ્થ છે ? જો કે-
‘સમુદ્રમાં મીઠું છે કે નહિ ?’ એવા પ્રશ્નની જેમ અહિં તે
પ્રશ્ન જ શું હોય ? પણ ભરતક્ષેત્રને વિષે મારે સંબંધ હોવાથી
તે સંબંધને આશ્રયીને મારો આ પ્રશ્ન છે. ॥ ૩૧૯-૩૨૦ ॥
લગવંત યોડ્યા-“ હે ઇન્દ્ર ! વર્તમાનકાળે વિજયપુર નગરને
વિષે વિજયરાજા, સમ્યક્ત્વરૂપ આત્મધર્મમાં વજની માફક
દૃઢ છે. એ રાજાને સમ્યક્ત્વગુણથી મેરુપર્વતની જેમ દેવો

પણ ચલાયમાન કરવા શક્તિમાન નથી ! ” એસ સાંભળીને અત્યંત પ્રમુદિત થએલા સૌધર્મેન્દ્ર મહારાજે તે વિજયરાજાની પ્રશંસા કરી. ॥ ૩૨૧ ૩૨૨ ॥ પરંતુ કોઈ નિશ્ચ્યાદષ્ટિ દેવ, પ્રભુની તે તથ્યવાણીને પણ અતથ્ય-ખોટી કરવાને માટે ત્યાંથી નીકળ્યો ! સર્વજ્ઞનાં વચનમાં પણ અનાસ્થાને-અવિશ્વાસને ધિક્કાર હોઃ ॥ ૩૨૩ ॥ જૈન અવધૂત(પાસત્યા)નું રૂપ લઈને તે દેવ વિજયનગરે આવ્યો અને કળા વિગેરેના અભ્યાસની કુશળતાવડે વિજય રાજાને રીઝવી લીધો ! ॥ ૩૨૪ ॥ ‘ જાણે પેલાએ વશ કરી લીધો ન હોય, તેમ ’ હંમેશને માટે તેને આધીન થઈ ગએલ રાજા પણ વિનીત આત્મા ગુરુનું વચન માને તેમ તે અવધૂતનું વચન માનવા લાગ્યો ! ॥ ૩૨૫ ॥ ધર્મચર્યાને વિષે આદરવાળા રાજાને તે અવધૂત, કોઈવખતે નિગોદ આદિ સૂક્ષ્મ બાળતોમાં અત્યંત સદેહો દેખાડવા લાગ્યો. ॥ ૩૨૬ ॥ તત્ત્વનો પ્રકાશ કરવામાં કુશળ એવા રાજાએ પણ હાથી વૃક્ષોને જેમ જલદી ઉખેડી નાખે તેમ તે તે દરેક સદેહોને યુક્તિરૂપી સુંઢવડે મૂળમાંથી ઉખેડી નાખ્યા ! ॥ ૩૨૭ ॥ તેથી (જિનવચન તો પોતાને ય માન્ય છે, એમ પ્રભુવચનમાં આસ્થા દેખાડવાપૂર્વક વિજય રાજાને સમ્યકત્વથી ચલિત કરવાનો ખીજો માર્ગ હાથ ધરીને) અવધૂતે કહ્યું કે- “ હે રાજન્ ! શ્રી સર્વજ્ઞોએ સુભાષિત એવો ધર્મ, આહો ! કેવો સુંદર સુખ આપનારો અને કર્મનાં મર્મમિ હિણુનારો છે ? પરંતુ ખડગની ધાર પર ચાલવા જેવો તે કઠીન ધર્મ, બરાબર કોણ પાળી શકે છે ? ” રાજાએ પણ કહ્યું કે-મહામુનિઓ તે ધર્મ પાળે છે. ॥ ૩૨૮-૩૨૯ ॥ અવધૂતે માથું હલાવીને રાજાને કહ્યું-“ એ તો મુનિઓનો ધર્મડાંબર જ છે. તેઓનું

અંતર કોણુ જાણુ છે કે-કેવી સ્થિતિવાળું છે ?' ॥ ૩૩૦ ॥
 રાજાએ કહ્યું-‘હા ! ખેદની વાત છે કે-હે ભાગ્યશાળી ! તું
 આવું વિપરીત કેમ બોલે છે ? અરિહંત પ્રભુનાં વચ્ચનોની
 જેમ અરિહંત ભગવંતના મુનિઓના પણ આચાર અને અંત-
 રમાં કદિપણુ વિસંવાદ હોતો નથી. ’ ॥ ૩૩૧ ॥ અવધૂતે કહ્યું-
 ‘જેન સાધુઓમાં આચારોથી વિપરીત અંતર ન હોય, એમ
 હું પણ પહેલાં જાણતો હતો; પરંતુ અંતર વિપરીત દેખવાથી
 હાલ મારી પણ તે માન્યતાથી હવે આમ વિપરીત કહું છું.
 ॥ ૩૩૨ ॥ અથવા તો તીક્ષ્ણબુદ્ધિવાળા આપ પોતે જ તેઓની
 પરીક્ષા કરો: યતિજનોનો અને તેમાં પણ વિશેષે કરીને
 અરિહંતના મુનિઓનો અપવાદ તો કોણુ દુર્બુદ્ધિ બોલે ?’
 ॥ ૩૩૩ ॥ રાજાએ કહ્યું-‘જેઓના ગુણ સુનિર્ણીત છે, તેની
 પરીક્ષા શી ? અથવા જો તને તેમાં પણ સંશય છે, તો કોઈ
 અવસરે પરીક્ષા પણ હો: ॥ ૩૩૪ ॥

એકદા ગમ્મધપરિવારે શોભતા કોઈ શ્રેષ્ઠતર ગુરુમહારાજ
 ત્યાં પધાર્યા. રાજા વિગેરેએ તે ગુરુમહારાજની પૂજા-સેવાથી
 મનુષ્યજન્મનું ફલ પૂરેપૂરું ઉઠાવ્યું. ॥ ૩૩૫ ॥ મુનિના ગુણોનું
 વર્ણન કરતા રાજાને અવધૂતે કહ્યું-‘આ
 અવધૂતવેષે આવેલા મુનિશ્રીની પ્રશંસા પણ રત્નોની જેમ
 તે દેવે, વિજયરાજાને પરીક્ષા કરીને જ કરવી ઉચિત છે.
 દેવમાયાથી બતાવેલા ॥ ૩૩૬ ॥ અને આ દરેકની તે પરીક્ષા
 જેન સાધુઓમાં રાત્રે છૂપાવેશથી સ્પષ્ટ થઈ શકે: તેથી
દુસરો ! તેવા પ્રકારની પરીક્ષણુ વિધિમાં તમે
 જાગ્રદ્ધી ચત્તન કરો; અને તેમ પરીક્ષા
 કરીને પછી તમને જે એક્ય લાગે તે કરો’ (અર્થાત ગુણો

દેખો તો ગુણોનું અને અવગુણો! દેખો તો અવગુણોનું વર્ણન કરે.) ॥ ૩૩૭ ॥ એ પ્રમાણે રાજાને અવધૂતે ‘પોતાની માન્યતા ખાત્રીપૂર્વકની જ છે, એમ રાજાને ઠસાવવાની’ પ્રમાણિક દબે પ્રેરવાથી છૂપાવેશે ફરવાનો અર્થ! અનેલ રાજા, રાત્રે અંધકાર જાગ્યે સતે મુનિઓની અંતરસ્થિતિ જોવા સારુ રામચંદ્રજીની માફક કાળો વેષ પહેરીને નીકળ્યો. ॥ ૩૩૮ ॥ તપાસતાં એક સ્થાને માંસમદિરાના આસ્વાદમાં આસક્ત એવા પ્રકટ વિટચેષ્ટાવાળા એક મુનિને વેશ્યા સાથે દીઠો ! ॥ ૩૩૯ ॥ તેવા તે મુનિને જોઈને નિર્વેદ-ક્રોધ-લજ્જા-ઉદ્વેગ અને જ્રમણાવડે રાજા, ધર્મને વિષે એકલાવવાળો હોવા છતાં પણ મિશ્રિતલાવને અનુભવવા લાગ્યો ! ॥ ૩૪૦ ॥ તેપણુ વિશેષજ્ઞ એવા તે રાજાએ વિચાર કરીને તે મુનિને કહ્યું—“અહહ ! તદ્દન અયોગ્ય અને હૃદયાર બિંદુનું આ શું ? ॥ ૩૪૧ ॥ (મુનિ અતિચરિત્ત ચારિત્રવાળા પણ હોય, પરંતુ) ઇન્દ્રનું રમણુ ક્યાં અને (તમારું આ) વિષ્ટાના કીડાનું રમણુ ક્યાં ? તમારું પવિત્ર ચારિત્ર ક્યાં અને ક્યાં આ દુષ્ટ આચરણ ? આ તે શું જ્ઞાન છે કે દર્શન છે ? આ શું ચારિત્ર છે ? આ શું તપ છે ? આ કયો જપ ? કંઈ ક્રિયા ? કંઈ લજ્જા ? (લવની) કંઈ ખીક ? કે બેથી આવું દુષ્ટતર દુરાચરણ કરી રહ્યા છો ? ॥ ૩૪૨-૩૪૩ ॥ ધિક્કાર છે તમને અને ધિક્કાર છે તમારી બુદ્ધિને ! ધિક્કાર છે તમારા દંભી વેષને ! ધિક્કાર છે તમારા નિઃશંક મનપણને ! ધિક્કાર છે સંસારને અને ધિક્કાર છે (તે સંસારને વધારનારા) વિષયોને ! ॥ ૩૪૪ ॥ આ લોકમાં અને પસ્તોલમાં પણ તમારું સ્થાન ક્યાં થવાનું ? અરે ! અતિ મોટા અનંત દુઃખો તમે કેમ કરીને સહન કરશો ? ॥ ૩૪૫ ॥

નિષ્કલંક ધર્મને કલંક લગાડતા હોવાથી તમે અનંત દુઃખ ભરેલા અનંત ભાવો જ ભમશો, તેથી હે તત્ત્વજ્ઞ ! તે કુકર્મોથી તમે જલદી વિરમો. જે આત્મા કુકૃત્યમાં પ્રવર્તે છે તેણે તત્ત્વ શું જાણ્યું ? ॥ ૩૪૭ ॥ ”

એ પ્રમાણે શિક્ષા આપતા નૃપતિને તે વેષધારી સાધુએ કહ્યું—‘અરે અરે ! તત્ત્વાર્થને જાણ્યા વિના મને આવું વિપરીત કેમ બોલે છે ? અન્ય મુનિઓની પણ આંતરરીતિ આ પ્રકારની જ છે : આ રીતિને તથા દેવા કેણુ શક્તિમાન છે ? અથવા તો તેઓને પણ જોતાં તે સ્વયં જાણીશ. ॥૩૪૮—૩૪૯॥ આશ્ચર્યપૂર્વક ખેદની વાત છે કે—‘પતિત મનુષ્ય બીજાઓને પણ પતિત કહે છે !’ એમ વિચારીને રાજા આગળ જતાં એક સાધુને પરભીલપટ તરીકે, એકને ચોરી કરતો, એકને શિકાર કરતો તથા એકને માછલાં પકડતો દેખે છે ! ॥ ૩૫૦—૩૫૧॥ ‘આ બધા સાધુઓ નક્કી બ્રહ્મ અને અધમ છે. ગુરુમહારાજ દ્વારા તે સર્વે સડેલા પાનની જેમ જલદી અચ્છબહાર કઢાવવા જેવા છે.’ એ પ્રમાણે ચિંતવતો રાજા જેવામાં પોતાના મહેલે આવે છે, તેવામાં તે સાધ્વા-ભાસોના ગુરુને પોતાના અંતેઉરમાંથી—રાણીવાસમાંથી નીકળતા દેખે છે ! ॥ ૩૫૨—૩૫૩ ॥ તેથી આવેશપૂર્વકના અત્યંત ઉદ્વેગને વહન કરતા રાજાને તે કળાકારે-અવધૂતે, ‘રાત્રે શું જોયું ?’ એમ પૂછતાં રાજાએ જોયું હતું તેવું સર્વ કહ્યું ! ॥ ૩૫૪ ॥ અવધૂતે કહ્યું—‘રાજન્ ! વેદની જેમ મારું વચન ખોટું કેમ હોય ? માટે ધૂર્રોની જેમ સાધુઓને વિષે તમે આસ્થાવાળા ન થાવ.’ ॥૩૫૫॥ રાજા સન્માર્ગિનો—ચતિમાર્ગિનો અનુગામી હોવાથી પોતાની (તે માન્યતામાં) ઉચ્ચતા પ્રગટ કરતા

થકા કહે છે—“ હે કલાવાન ! સાધુઓમાં એ પાત અત્યંત જ અસંભવિત છે : સૂર્યથી અંધકારની જેમ અહો ! સાધુઓથી એવું કુકૃત્ય યુગાન્તે પણ યુક્તિયુક્તતાને કેવી રીતે પામે ? એ જે કાંઈ સાક્ષાત્ દેખ્યું તે અસત્ય હો અથવા સત્ય પણ હો : સત્યપણું હોય તો પણ તેની બધા જ સાધુઓને વિષે અનાસ્થા-અવિશ્વાસ રાખવો તે યુક્ત નથી. કોઈ જનસમૂહ ચાર કે ધાડપાડુ દીકો, તેથી શું બધા જ સાર્થો અવિશ્વાસનીય છે ? એ રીતે જો એક પરથી બધા માટે અવિશ્વાસ રાખવામાં આવે તો વ્યવહારનો જ લોપ થાય. મારે જેઓ ચારિત્રવંત છે તેઓ તો નક્કી પૂજનીય જ છે. જો તેઓ પણ પૂજનીય નથી, એવો અવ્યક્ત મત ગ્રહણ કરવામાં આવે તો હે અવધૂત ! નિહિવપણું જ પ્રાપ્ત થાય. ” ॥ ૩૫૬-૫૭-૫૮-૫૯-૩૬૦ ॥

૧-અનાગાદ યોગમાં નાખેલા શિષ્યોને યોગ કરાવવા ચાલુ હતો અને યોગની ક્રિયા કરાવનારા ગુરુમહારાજ કાલધર્મ પામી દેવલોકમાં ગયા. આથી શિષ્યોને યોગ પૂરા કરાવવાની ઇચ્છાએ દેવલોકમાંથી તુરંત આવીને ગુરુના તે આત્માએ પોતાના મૃત દેહમાં પ્રવેશ કર્યો અને શિષ્યોને યોગ પૂરા કરાવ્યા બાદ ‘હું તો કાલધર્મ પામીને દેવ થયો છું, અને મારી આ કાયામાં પેસીને મેં તમને યોગ કરાવ્યા છે’ એમ જણાવીને ગુરુએ-દેવ તરીકે અવિરતિ એવા પોતાને શિષ્યોએ કરેલ વંદનાદિકનું શિષ્યોને પ્રાયશ્ચિત્ત લેવડાવ્યું, અને પોતે સ્વકાય તથા દેવલોકમાં ગયા ! ત્યારથી તે આચાર્યના શિષ્યોને એવી ભ્રમણા ચર્ચકે-જે સાધુને વંદના કરી-એ તે સાધુ મૂળ કાયામાં છે તેની ખાત્રી શું ? મારે કોઈપણ સાધુને વંદનાદિ કરવાનું બંધ કર્યું. અંતે એક નૃપતિના પત્નીથી તેઓ દેકાણે આવ્યા એ રીતે એક સાધુના દેહમાં દેવ જાણવાથી સર્વ સાધુઓમાં દેવપણું-અવિરતિપણું મોનવા આગેલા સાધુઓ અવ્યક્તમતવાળા નિહિવ તરીકે પ્રસિદ્ધ થયા.

કળાકારે-અવધૂતે કહ્યું-“ હે રાજન્ ! તમારા જેવાને પણ અહો કેવો દષ્ટિરાગ છે ? કે-તે સાધુઓમાં દુષ્ટ આચાર દીઠા હોવા છતાં પણ સ્ત્રીઓને વિષે જેમ કામી પુરુષ રાગ રાખે તેમ તમે રાગ રાખો છો ? ॥૩૬૧॥ દષ્ટિરાગમાં ધર્મ નથી કિન્તુ તત્ત્વના નિર્ણયમાં ધર્મ છે. ” રાજાએ કહ્યું-“ (મેં કહ્યું તે મારું વચન નથી, પરંતુ) સર્વજ્ઞોએ કહેલું વચન છે: અને તે નિર્ણયવાળું જ છે, એમાં શંકા નથી. વળી સર્વજ્ઞ ભગવંતે કહેલી ગુરુતા જૈન સાધુઓને જ હોય છે. તેવી જૈન સાધુઓની ગુરુતાને મિથ્યા કરતો હં કલાવાન ! તું મિથ્યાદષ્ટિ છો: વાત કરવાને લાયક નથી. ” ॥ ૩૬૨-૩૬૩ ॥ નૃપતિની તે યુક્તિવડે જેનો આરંભ નિષ્કૃણ થયો છે, એવો તે કપટની ભૂમિ સરખો કલાવાન-અવધૂત, વિલખો બનીને ક્યાંઈ પણ આદ્યો ગયો. ફરી રાજાએ પણ તેની તે મિથ્યાદષ્ટિ હોવાના કારણે શોધ ન કરાવી. ॥ ૩૬૪ ॥

એકદા તે નગરમાં તે રાજા, પ્રધાન, નગરશેઠ વિગેરે મુખ્ય-જનોને કોઈ દિવ્ય પુરુષ સ્વપ્નામાં આવીને આ પ્રમાણે કહ્યું કે-“અહો ! પ્રાણીસંહારની કીડા વખતે

વિજય રાજાને યમરાજની જે આકૃતિ હોય તેવી આકૃતિ-ચિહ્ન કરવા સારુ વાળા સર્પોનો કોઈ અતિ ભયંકર ઉપદ્રવ દેવે કરેલ સર્પોનો થવાનો છે: અને વ્યાધિનો પ્રતિકાર જેમ ભયંકર ઉપદ્રવ. ઔષધ છે, તેમ તે ઉપદ્રવનો પ્રતિકાર આ એક જ છે કે-આ નગરના નાગચૈત્યન

વિષે રહેલી દેહીધ્યમાન એવા કૃષ્ણધર સર્પની મૂર્તિનું આદરથી પૂજન કરવું. ” ॥ ૩૬૫-૩૬૬-૩૬૭ ॥ પ્રભાતે રાજસભામાં એક નિમિત્તિઆએ પણ આવીને તે સ્વપ્નપુરુષની જેમ કહ્યું !

અહો ! તે સ્વપ્નમાં કહી ગયેલ પુરુષના કથનનો અને આ નિમિત્તિઆના કથનનો કેવો સમાન વાદ ? ॥૩૬૮॥ સમસ્ત નગરલોકો તો તે નાગેન્દ્રની મૂર્તિની વિવિધ પ્રકારની પૂજા-વડે આદરપૂર્વક પૂજા કરવા લાગ્યા. અથવા તો મૃત્યુનો ભય કોને નથી ? ॥૩૬૯॥ સમસ્ત પ્રજાએ રાજાને નાગેન્દ્રની પ્રતિમાને પૂજવાનું કહ્યું-ઘણી પ્રેરણા કરી, તો પણ સમ્યક્ત્વમાં જ રતિ-આનંદવાળા તે રાજાએ નાગેન્દ્રમૂર્તિની પૂજામાં (કાયા તો નહિ જ પરંતુ) પોતાનું મન પણ ન આપ્યું ! ॥૩૭૦॥ અને શુદ્ધ ધર્મબુદ્ધિવાળા તે રાજા વિચારે છે કે-શુભ કે અશુભ થવું તે તો કર્માધીન છે. (અને જો તત્ત્વથી તે વાત જ સાચી છે) તો આ લોકના મુખની ઇચ્છાએ સ્વધર્મને-પોતાના ધર્મને કોણ મંજીન કરે ? ॥ ૩૭૧ ॥ ત્યારબાદ કલિકાલે જેમ ચારે બાજુ દુર્જનો ઉભરાય, તેમ અત્યંત વધતા ગર્વવાળા અને વિકલાલ મુખાકૃતિવાળા અનેક ભયંકર સર્પો ચારે બાજુ ફરવા લાગ્યા ! ॥ ૩૭૨ ॥ ત્યારબાદ ઘણા કુંડાડા મારતા અને વિસ્તારેલી ફણાને જાણે ફેડી નાખતા હોય તેમ પછાડતા એવા ભયંકર સર્પોને જોઈને સમસ્ત રાજલોક ત્રાસ પામ્યો. ॥ ૩૭૩ ॥ તેથી રાજા, અંતઃપુર આદિ પરિવાર સહિત રાજ-મહેલ તથા બીજે સ્થાને રહેવા ગયો. ઉપદ્રવવાળા સ્થળે કોણ બુદ્ધિમાન રહે ? ॥ ૩૭૪ ॥ દુષ્કર્મો, જીવને જ્યાં જાય ત્યાં

પ્રકટ થાય તેમ તે સર્પો બીજા સ્થાને

સર્પોના ઉપદ્રવની પણ તે પ્રમાણે જ પ્રકટ થયા ! ત્યાંથી ઘોરતા જોવા છતાં બદલીને ત્રીજા સ્થાને ગયા, ત્યાં પણ નાગપૂજાનહિં કરનાર એ જ પ્રમાણે સર્પો પ્રકટ થયા ! રાજાનો લોકાપવાદ (એમ એક નાગમૂર્તિને નહિ માન-

વાના સામાન્ય લાગતા આગ્રહ ખાતર રાજા આવા ખીલામણા કપ્ટો સહન કરી રહેલ છે, તે જોઈને રાજાને અંગે) સમસ્ત પ્રજાજનો વિપરીત બોલવા લાગ્યા કે—“ બુદ્ધિમાન રાજાના પણ આ કદાચહને ધિક્કાર છે—ધિક્કાર છે. અદ્ય કાર્ય માટે પોતાને ઘણો અનર્થ થાય તેવો આ કદાચહ આદરવાવડે રાજા પોતે જ પોતાનો શત્રુ બનેલો છે ! કે—જેથી કરીને કષ્ટની શાંતિ માટે રાજા હજી પણ નાગમૂર્તિની પૂજા કરતો નથી ! (રાજાનો આ આગ્રહ જોતાં તો લાગે છે કે—ખીજા-યેલા સાપો બુદ્ધ રાજાને ઉપદ્રવ કરશે, તો તે ઉપદ્રવ નિવારવાનું પણ ઔષધ નહિ કરવાનો રાજા આગ્રહ પકડશે, અને જો એમ જ થયું તો) વૈદ્ય વિના વ્યાધિચસ્તની પાછળથી પણ શી ગતિ ? ॥ ૩૭૫-૩૭૭ ॥ (આવી પડેલો અસહ્ય ઉપદ્રવ કેવલ નાગમૂર્તિની પૂજાથી જ દૂર થઈ જાય તેમ હોવા છતાં ધર્મના આગ્રહમાં તેની પૂજા તો નહિ જ કરવાનો જે આગ્રહ રાખે છે, તે આગ્રહ માટે હવે તો આપના સમસ્ત પ્રજાજનો આવો આવો અપવાદ બોલી રહ્યા છે) એ પ્રમાણે મંત્રી-પ્રધાન વિગેરેએ, ધર્મમાં દડ એવા તે રાજાને સાક્ષાત-મોઢે મોઢ પણ કહ્યું; છતાં પણ રાજાએ નાગમૂર્તિને પૂજા નહિ ! આથી કોધે ચડેલા નાગે રાજાને સ્વપ્નમાં કહ્યું કે—“ રે રે ! તું મારી અવગણના કરે છે, પણ મારું પરાક્રમ જાણતો નથી; હું કોઈ પામું તો સાક્ષાત્ ચમરાજ છું અને તોષ પામું તો કલ્પવૃક્ષ છું ॥ ૩૭૮-૩૭૯ ॥ પૂજા કરતા સમસ્ત જનોને સર્પોનો ઉપદ્રવ નથી અને પૂજા નહિ કરતા એવા તમને નાગનો ઉપદ્રવ છે, એમ પૂજાનું અને પૂજા નહિ કરવાનું અન્વયવ્યતિરેકથી પણ પ્રકટ ફલ જોવા છતાં સમ્યક્ત્વના

કદાચહથી ચહણુ થયેલ હૃદયવાળો તું મને પૂજતો નથી ?
હંબુપણ સવારે ઊઠીને તું જાતે પૂજા કરઃ જો નહિ કરે તો,
તારી સ્ત્રી અને તારા પુત્રો સહિત તને ચમરાજનો મહેમાન
બનાવીશ. ” ॥ ૩૮૦-૩૮૧ ॥ એ

ત્રણેય રાણી તથા પ્રમાણે નાગે રાજાને સ્વપ્નમાં સાક્ષાત્
ત્રણેય કુમારોને કહે તેમ કહ્યું, છતાં પણ સમ્યક્ત્વની
સર્પનું કરડવું અને હાનિના ભયથી રાજાએ પ્રભાતે નાગ-
રાજા આદિ સમસ્ત મૂર્તિની પૂજા ન કરી ! એટલે
પ્રજામાં ફેલાયેલ શોક (વર્ણમાં કાલ (કાળો) અને આયુ-
પ્રસંગે ગાડીનું પ્યનો અંત આણવામાં પણ કાલ-
આગમન થતાં ફેલા- ચમરાજ એમ) બન્ને પ્રકારે કાલ
યેલ નિર્થક ખુશાલી. એવો તે ભયંકર સર્પ રાજાના પુત્રને
ડસ્યો, અને તે દંશથી રાજપુત્ર

અત્યંત જલદી મૂર્છા પામ્યોઃ ॥ ૩૮૨-૩૮૩ ॥ તો પણ રાજા
પોતાના ચિત્તને વિષે (ધર્મમાં) નિશ્ચલ રહે સતે તે સર્પ,
રાજાની પટ્ટરાણીને પણ ડસવાથી પટ્ટદેવી પણ રાજપુત્રની
દશાને પામી. એ પ્રમાણે જો બીજા પુત્રો અને જો બીજી
દેવીઓને તે નાગ ડસ્યો અને તેથી તે બીજા ચારે જણ પણ
તત્કાલ મૂર્છા પામ્યાઃ આમ છતાં પણ રાજાનું મન
સમ્યક્ત્વથી જરા પણ ક્ષોભ પામ્યું નહિ-લેશમાત્ર પણ
ચળાયમાન થયું નહિ ! ॥ ૩૮૪-૩૮૫ ॥ તે ઉપદ્રવમાં મંત્ર,
તંત્ર અને ઔષધિઓના સમૂહો નિષ્ફલ જવાથી રાજા
આદિ સર્વ રાજલોક ઘણા શોકપૂર્વક અત્યંત પીડાઈ રહેલ
છે, અને પ્રધાન પુરુષો ‘ શું કરવું ? ’ એમ દિગ્મુઠ
બનને વિચારમાં પડી ગયેલ છે, તેવા સંજોગમાં કર્મ-

રાજાને આદેશ પામીને આવ્યો હોય તેમ ત્યાં જલદી કોઈ મોટો ગાડી આવ્યો ! ॥ ૩૮૬-૩૮૭ ॥ ગાડીને જોતાં જ 'રાણી અને પુત્રો જીવતા થશે' એવી આશાવાળા બનેલા રાજા વિગેરે આનંદિત થયા અને ગાડીને સ્વાગત આદિ સત્કારથી પોષવા લાગ્યા. ॥ ૩૮૮ ॥ ગાડીએ પણ કહ્યું-રાજા ! આ સર્વને અસાધ્ય જેવું અતિ આકર્ષક ઝેર ચઢ્યું છે, તો પણ મારી શક્તિથી કાંઈક ઉપાય કરો. ॥ ૩૮૯ ॥ એમ કહીને એક પાત્ર બનાવેલી કન્યાને જેવામાં મંત્રેલા અખંડ અક્ષતોવડે જોરથી છાંટે છે, તેવામાં તે કન્યાના શરીરમાં દેવશક્તિ અવતરી-પેઠી. ગાડીએ તે દેવને કહ્યું-હે નાગેન્દ્ર ! પ્રસન્ન થા અને પીડાઈ રહ્યા શરીરવાળા આ રાણીઓ અને રાજ-પુત્રોને તું મૂકી દે. ॥ ૩૯૦-૩૯૧ ॥ કન્યામાં અવતરેલા કૃણીન્દ્રરૂપ દેવે કહ્યું-હે દક્ષ ગાડી ! અટલ કદાચહી એવો આ રાજા, અમારી નાગજાતિની અવગણના કરતો હોવાથી આ સર્વને ક્રોધથી હું ડસ્યો છું, અને તેથી એમને તો સર્વથા નહિ મૂકું; પરંતુ આ રાજાને પણ જલ્દી ડસીશ કારણ કે દેવોનો ક્રોધ વિષમ હોય છે. ॥ ૩૯૨-૩૯૩ ॥ ગાડીએ કહ્યું:- રાજાને આટલો ઉપદ્રવ થવાથી પણ આપને ક્રોધનું ક્ષણ આવી ગયું, માટે હવે કૃપા કરો: સત્પુરુષોનો ક્રોધ પ્રણામ સુધી જ હોય છે. ॥ ૩૯૪ ॥ નાગદેવે કહ્યું-હે જગદ્માન્ય ગાડી ! તારી વાત કોણ ન માને ? પરંતુ આ રાજા સુકા લાકડાની માફક મને કચારેય (પૂજતો તો નથી, પણ) નમતો પણ નથી, તેથી અત્યંત વૃદ્ધિ પામેલા મારા ક્રોધાગ્નિની શાંતિ કેમ થાય ? શત્રુઓ પણ પ્રણામ કરે તો જ મૂકાય છે, અન્યથા મૂકાતા નથી. ॥ ૩૯૫-૩૯૬ ॥

એ પ્રમાણે નાગરાજનાં વચન સાંભળીને ગાડી પાણુ રાજને કહેવા લાગ્યો કે—હે રાજન્ ! જો (પૂજને બદલે) નાગમૂર્તિને નમવા માત્રથી આ અનર્થથી છટી શકાય છે, તો (પૂજ નથી જ કરવી, તે ક્યેય સચવાતું હોવાથી) આપણને શું ધાર્યું થતું નથી ? વળી મન વિના માત્ર કાયાથી પ્રણામ કરવામાં (જિનદેવ સિવાય અન્ય દેવને ન નમું, એ) નિયમને કોઈ હાનિ પહોંચતી નથી : આવા નિયમનાં પાલન અને અપાલનને વિષે પ્રાણીઓને થતાં પુણ્ય અને પાપમાં મન જ પ્રમાણ ગણાય છે. ॥ ૩૬૭—૩૬૮ ॥ વળી વ્રતને વિષે—રાજાભિયોગેણું, દેવાભિયોગેણું વિગેરે આગાર પાણુ (સ્વરૂપ) કહેલા છે : ભોંયડું પાણુ કયાંય બારણું વિનાનું હોતું નથી : વ્રતનાં પાલનમાં આવી પડેલી આપત્તિ દૂર કરવા જેવા મહાન્ કાર્ય માટે વ્રતથી અંશમાત્ર ઊલટી પ્રવૃત્તિ કરવી પડે તે નવા જવરવાળાને આહારના ત્યાગની જેમ મોટા ગુણને

માટેજ થાય છે. ॥ ૩૬૯ ૪૦૦ ॥ છતાં

‘નાગમૂર્તિને મન તેમ અંશમાત્ર કાયાથી નમવામાં વિનાનમવા માત્રથી પાણુ જો કોઈ દોષ મનાયા કરતો વ્રતને દોષ નથી, હોય તો ‘માંદાને લાંઘણથી આવેલી અને કિંચિત્ દોષ નબળાઈ પાછળથી પથ્ય ભોજનવડે હોય તો પાણુ પ્રાય- દૂર થાય છે ! તેમ’ અહો ! પાછળથી શ્રિત્તથા તે શુદ્ધ થાય લીધેલું પ્રાયશ્રિત પાણુ તે દોષને દૂર કરે છે’ એમ ગાડીનો છે ! વળી હે રાજન્ ! સાધુનાં મહા- રાજને ઉપદેશ, અને વ્રતોરૂપ ધર્મમાં પાણુ ઉત્સર્ગ અને તે બદલ રાજનો અપવાદ બંને કહેલ છે, પછી શ્રાવકના શુદ્ધધર્મોપદેશ. ધર્મમાં તો અપવાદ હોય જ એમાં

‘પૂછવાનું શું’ ? એકાન્તનો-ઉત્સર્ગનો આગ્રહ ખોટો છે. વળી ક્યાદ્વાદમતવાળાઓને સર્વત્ર સ્યાદ્વાદ જ ચુકત છે: એકાન્તવાદ તો તેઓને મિથ્યાત્વ તરીકે ગણાય છે, માટે હે રાજન્ ! (ઉત્સર્ગનો) એકાંત આગ્રહ તજીને નાગદેવને (મન વિના માત્ર કાયાથી) પ્રણામ કરો; અને તમારી પ્રિયાઓ તથા પુત્રોને પ્રકૃષ્ટપણે જીવાડો-ઉદ્લાસભેર જીવાડો: પોતાના હિતમાં કોણ બુદ્ધિમાન મૂંઝાય ? ॥ ૪૦૧-૪૦૨-૪૦૩-૪૦૪ ॥

અરિહંતદેવના ધર્મના જાણુ ગાડીએ-ધર્મને વિશેષે કરીને -તારતમ્યતાપૂર્વકની જાણુ બુદ્ધિવાળા રાજાને એ પ્રમાણે યુક્તિ-પૂર્વક ધર્મોપદેશ કહે સતે પરાક્રમ અને મહાત્મ્યરૂપી ગૌર કહેતાં કંચનની શોભાવાળા તે રાજાએ કહ્યું:-“જૈનદર્શનમાં જે ઉત્સર્ગ અને અપવાદ વિગેરે કહેલ છે, તે દરેક ચિત્તથી જેઓ નબળા હોય તેને માટે છે; પરંતુ જે મક્કમ પુરુષો હોય છે, તેઓ તો ધર્મને લગારેય પ્રાણાન્તે પણ અતિચરિત થવા દેતા નથી-હ્રષિત કરતા નથી. અતિ અદ્ય પણ અતિચારથી ધર્મની અસારતા જ થાય છે! પગમાં માત્ર કાંટો વાગવાથી પણ શું પુરૂષ ખોડંગાતો નથી? વળી જેની શુદ્ધિને માટે પ્રાયશ્ચિત લેવું પડે તે દોષ પ્રથમથી ત્યાજ્ય છે. જે કાદવ ધોવા લાયક છે તેને અડકવું નહિ એ શ્રેષ્ઠ છે. ઉત્સર્ગ-માર્ગમાં જે અશકત હોય તેને માટે શાસ્ત્રકારો અપવાદ જણાવે છે, શક્તિવાળાને તો તે અપવાદ, અપવાદનું-નિંદાનું કારણ છે. શ્રી સર્વજ્ઞોએ સ્યાદ્વાદ પણ પાપકૃત્ય માટે નથી બતાવ્યો: સ્યાદ્વાદનો પણ એકાંતવાદ તરીકે સ્યાદ્વાદીઓનો મત નથી. અર્થાત્ સ્યાદ્વાદીઓના મતમાં સ્યાદ્વાદનો પણ સ્નાદ્વાદ છે: એટલે કે દરેકે અપવાદ એવો, એવો સ્યાદ્વાદીઓનો

મત નથી: પ્રિયા-પુત્ર વિગેરેના સંયોગો તો પૂર્વે મને ભવૈ-
ભવને વિષે પ્રાપ્ત થયા છે, ક્યારેય આવો આત્મધર્મ મળ્યો
નથી: પ્રિયા-પુત્રાદિના સંયોગને માટે ધર્મ કેવી રીતે તજવા
યોગ્ય ગણાય ? તે પ્રિયા-પુત્રાદિ દરેકથી પણ અધિક પ્રાણ
છે, તે પણ હમણાં જ આત્મા બંધ; પરંતુ સ્વીકારેલા ધર્મને
તો જરાપણ ખંડિત નહિ કરું !!! માટે હે ગાડીક ! જો
તારી શક્તિ હોય તો આ સર્વને જીવાડ, અને જો તેવી
કોઈ શક્તિ ન હોય તો જલ્દી મરજી આવે ત્યાં આત્મા બંધ:
અથવા તો આ સર્વને જીવાડવાને માટેની મારી આ પ્રાર્થના
પણ ફેડકટ છે, કારણ કે-જીવણું તે આયુઃકર્મને આધીન છે,
માટે આયુષ્ય વિના જે નિષ્કળ છે તેવા મંત્ર, તંત્ર અને યંત્રથી
સૂર્ય: !” ॥ ૪૦૫ થી ૪૧૪ ॥ બાદ કોથ પામેલ ગાડીએ

કહ્યું-“ રાજન્ ! ધિક્કાર છે કે-કદાચહ-

કોથ પામેલા ગાડીએ રૂપી ભૂતે ગળેલા હૃદયવડે તું મારી
રાજનો તરસ્કાર કરી પણ અવગણના કરે છે ! ઉત્તમ વૈદ્યનો-
નાગને છૂટા કરવો ! વિદ્રેષ કરનાર રોગીની જેમ જે

હિતને પણ અહિત માને તે દુર્બુદ્ધિનું
ભલું શી રીતે થાય ? માટે હવે કદાચહરૂપી વિષવૃક્ષનું ફળ
પામ: આ અમે પણ જઈએ છીએ. હે નાગરાજ ! (તમે પણ)
મંદ્રા મુજબ કરો:” ॥ ૪૧૫-૧૬-૧૭ ॥ એ પ્રમાણે ફરીથી
કહીને ગાડી ઊઠ્યો: તે વખતે રાજના સત્ત્વની પ્રકર્ષતાને
જોવાને માટે જ હોય નહિ, તેમ સૂર્ય ઉદય પામ્યો. ॥ ૪૧૮ ॥
હવે (કન્યામાં ઉતારીને રોકી રાખેલ નાગરાજને ગાડીએ એ
પ્રમાણે છૂટ આપ્યે સતે) કોધાતુર બનેલ નાગરાજ, ‘રોકી
રાખેલ પાણીના છૂટા કરેલા પૂરની માફક’ અત્યંત મહાવેગ-

યાગો બન્યોથકો દૂરથી રાજાને કહેવા લાગ્યો કે “ હે નિઃશંક
 ચિત્તવાળા રાજા! ઉન્મત્તની માફક તું સહુને તૃણ સરખા
 ગણે છે, પણ અત્યંત દુઃખે સહન થાય એવી દેવશક્તિને તું
 બાણનો નથી. મૂર્ખ માનવી, તોફાની પવનના સુસવાટાની
 માફક અત્યંત હડપણે અફળાવ્યા વિના માનતો નથી. માટે
 હવે તું પોતાની મૂર્ખાઈનું ફળ જો: ” ॥ ૪૧૯-૨૦-૨૧ ॥
 એમ કહીને ‘ જીવ જેમ શરીરને છોડે, તેમ ’ તે સર્પ, પાત્ર
 બનેલ કન્યાને ક્ષણવારમાં છોડીને સર્પનું શરીર ધારણ કરતા
 રાજાના શરીરને નિર્દયપણે ડચ્ચો. ॥ ૪૨૨ ॥ દુઃખસમૂહના
 વંશરૂપ તે દંશથી રાજાનું સકલ અંગ કાળજવરથી પીડાય
 તેમ જઘ્ઘી પીડાવા લાગ્યું ॥ ૪૨૩ ॥ તે સર્વ અંગ સડી
 સડીને ફૂટતું અને ‘ બાણે માનતા બદલ કોઈ દેવને આપવા
 કપાતું ન હોય, તેમ ’ ચારે બાજુથી ત્રુટતું ત્રુટતું પડ્યું !
 અહો ! દુષ્ટની ચેષ્ટા તો જીઓ. ॥ ૪૨૪ ॥ રાજાનું આખું
 શરીર સડી રહ્યું છે અને ત્રુટી રહ્યું છે તેની ખાત્રી આપનારા
 અત્યંત આકન્દવડે રાજા તેવો થયો કે-જેને સાંભળીને પણ
 કોઈ મર્યું અને બીજાઓ મૂર્ચ્છિત બન્યા ! ॥ ૪૨૫ ॥ આ વખતે
 રાજા પીડાવાળાઓથી પણ અતિ પીડિત, દુઃખિતોથી પણ
 અતિ દુઃખિત અને બીડામણાઓથી પણ અતિ બીડામણો
 થયો. ॥ ૪૨૬ ॥ તે અવસ્થા રાજાને પૂર્વભવને વિષે કવચિત્
 ભોગવેલી અને અત્યંત વીસરેલી નરકાવસ્થાને પણ યાદ કરાવ-
 નારી થઈ હતી. ॥ ૪૨૭ ॥ તે વખતે તે પીડામાં વળી સેવક
 પુરુષોએ રાજાને ‘ ક્ષત ઉપર ક્ષાર નાખવા સ્વરૂપ ’ પ્રિયાઓ
 અને પુત્રોનું મરણ થયું હોવાના અત્યંત દુઃખે સાંભળી
 શકાય તેવા સમાચાર આપ્યા ! ॥ ૪૨૮ ॥ ત્યારે તો રાજાએ

જ હુઃખદ સ્થિતિ અનુભવી તેની ઉપમા એ જ હુઃખદ સ્થિતિ સાથે ઘટેઃ અર્થાત્ જગતમાં તેની કોઈ ઉપમા ન હતી! અથવા એ હુઃખદ સ્થિતિને આરાજન જ લોગવી

ગાડ્ડીનું પુનરા- શકેઃ ॥ ૪૨૯ ॥ આવી હુઃખદ સ્થિતિ-ગમન અને રાજાને વાળા તે રાજાને પ્રથમ તિરસ્કાર

ફરી ઉપદેશ કરીને ગએલ તે જ ગાડ્ડીએ આવીને પોતાનું દયાલુપણું ખોલતો હોય તેમ

આ પ્રમાણે ભારપૂર્વક કહ્યું કેઃ-“ હે વિચારવંત રાજન્ ! કહેતાં ખેદ થાય છે કે-હજી પણ તમે તમારું હિત વિચારા અને નાગને નમસ્કાર કરો, કે-જેથી આ સર્વને હમણાં સ્વસ્થ કરુંઃ ” ॥ ૪૩૦-૪૩૧ ॥ હુઃખના તાપથી કંપતો હોવા છતાં પણ વ્રતમાં નિષ્પ્રકંપ એવા તે રાજાએ પણ પ્રથમની માફક જ ઉત્તર આપ્યો ! અથવા સત્પુરુષોને વચનમાં ફેરફાર શાનો હોય ? ॥ ૪૩૨ ॥ રાજાએ તે મંત્રવાદીને ફરી પણ કહ્યું- “ તારે આ બાબતમાં મને સર્વથા કાંઈપણ ન કહેવુંઃ પરન્તુ તને એક વાત પૂછું છું, તે જાણતો હો તો કહે કે-‘અત્યંત પીડા પામતો હું અદ્ય પણ જીવવું સહન કરી શકું તેમ નથી; માટે આ જાતિના દુષ્ટ સર્પે કરડેલ પ્રાણી કેટલું જીવે ? ’ ગાડ્ડીએ કહ્યું-‘ આ સર્પના દંશવાળાનું મૃત્યુ છ માસ પહેલાં ન થાય ! હે રાજન્ ! ખેદની વાત છે કે-પુષ્પને દાવાગ્રિ સહેવાની જેમ અત્યંત દુઃખે સહન થાય તેવું આ અતિ અસહ્ય દુઃખ એટલા કાળ સુધી તમે કેવી રીતે સહન કરશો ? ॥ ૪૩૩ થી ૪૩૬ ॥ ઘણા સત્વરૂપી શબ્દામાં બુલતા મહર્ષિની માફક તે દુઃખને ધર્મના હેતુથી સુખ તરીકે માનતો રાજા, કોઈ કદપનાને અવકાશ જ ન રહે તેવું સચોટ

જોડ્યો કે-“ દુઃખે કરીને સહન થઈ શકે તેવું આ દુઃખ
છ માસ હો કે છ યુગ હો, પરંતુ તેને ધર્મના પ્રસિદ્ધ સહન
કરતાં ગુણને માટે જ થશે. ધર્મની ખંડનામાં તો અનંતા
પણ નવા નવા ભયો કરવા પડે અને તેથી દુઃખનો અંત જ
આવે નહિ ! વળી વ્રતની ખંડનામાં ગુણ તો કાંઈ પણ નથી
તેમજ દુઃખ તો પૂર્વકૃત પાપથી થાય છે, પાપના ક્ષયથી ક્ષય
પામે છે અને પાપનો ક્ષય સુકૃતથી-ધર્મથી થાય છે, માટે
ધર્મમાં કોણ સુઠડ ન બને ? ” ॥ ૪૩૭ થી ૪૪૦ ॥ એ

પ્રમાણે વિજયરાજાએ ગાડીને ‘ ગમે
દેવકૃત તે ઘોર ઉપ- તેવા દુઃખમાં ધર્મને તો અદ્ય પણ
સર્ગોમાં પણ રાજા બાધ નહિ જ લગાડવાનો ’ સ્પષ્ટ
અચળ રહે સતે પ્રગ-ઉત્તર આપ્યે સતે તીર્થીકરને દ્વાન
ટેલાં પાંચ દિવ્ય ! આપનારને પાંચ દિવ્યો પ્રકટ થાય

તેમ ‘ વસ્ત્રની વૃષ્ટિ, પુષ્પ વૃષ્ટિ,
વસુધારા (ધનવૃષ્ટિ), હુંદુલીનો નાદ અને અહો સત્વ !
અહો સત્વ ! એવી આકાશે દેવની વાણી ’ એ પ્રમાણે પાંચ
દિવ્યો પ્રગટ થયાં ! અહો ! ધર્મીપણનો મહિમા કેવો છે ?
॥ ૪૪૧-૪૪૨ ॥ રાજા પણ તત્કાલ સર્વાંગે સ્વસ્થ થયા થકા
પોતાની સામે (પોતાની પ્રતિ) સ્વરસશ્રિયા (સ્વસ્ય રસઃ
=રાગઃ-સ્વરસઃ, સ एव श्रीः तया) પોતાપણના રાગની
શોભાવડે સૂર્ય જેવી કાંતિવાળા દેવને ભુજ્યે છે ! અને તે જ
વખતે પોતાની પ્રિયાઓ અને પુત્રો સ્વસ્થ થયા હોવાને લીધે
રાજ્યપ્રાપ્તિની જમ આસજનોએ રાજાને તે વધારણી આપી !
ખરેખર શુભમાં શુભનો જ યોગ હોય. ॥ ૪૪૩-૪૪૪ ॥ હવે
દેવે આ પ્રમાણે કહ્યું:- ‘ હે નરદેવ ! દીર્ઘકાળ જયવંત રહો;

તમારા સરખો સાત્ત્વિક પુરુષોમાં દેવે પ્રગટ થઇને શિરોમણિ પુરૂષ જગત્સરમાં કોણ અધમ આચરણનો હોય ? ધન્ય પુરૂષોમાં પણ તમે ધન્ય ખેદ કરવો, રાજની છોઃ પ્રશંસનીય પુરૂષોમાં પણ તમે સ્તવના કરવી અને પ્રશંસનીય છોઃ માન્ય પુરૂષોમાં પણ મારી માગવા ! ? ! તમે માન્ય છોઃ તમારા સિવાય બીજો

કોઈ અધિક ધન્ય-પ્રશંસનીય કે માન્ય પુરૂષ જગત્માં નથી ! હે રાજન્ ! આ દુષ્ટ બનાવમાં અધમ હું છું કે-જે પૂર્વ મહાવિદેહમાં શ્રી અરિહંત-પ્રભુએ ઇન્દ્ર આગળ તમારી ધર્મદૃઢતાને વર્ણવેલ તે સ્થાને હતી, બરાબર હતી; પરંતુ તે જિનવચન પર મેં શ્રદ્ધા ન રાખી અને તમને ધર્મથી ચલિત કરવા સાડ સદાચારી એવા સાધુઓને પણ દુરાચારી દેખાડ્યા ! ॥ અરે ! એટલું જ નહિ પણ મનુષ્યક્ષેત્રની બહારના સમુદ્રોની જેમ ધર્મમાં સ્થિરમનવાળા એવા તમારી ઉપર મેં જલદી આ પ્રમાણે સર્પોના ઉપદ્રવનો અત્યંત પ્રકારે પ્રપંચ કર્યો ! ॥ બીજા જનો તો મલિન આચારોવાળા એક જ સાધુને જોઈ સર્વ-સાધુઓ ઉપરની શ્રદ્ધા ઉઠાપો લે છે, સર્વને તેવા માની લે છે ! પરંતુ તમે તો એટલા બધા દુરાચારી સાધુઓ જોયા છતાં ધર્મમાં વિપરીત પરિણામવાળા ન થયા શ્રદ્ધા તણ નહિ ! ॥ વળી બીજા જનો તો સ્ત્રી-પુત્રાદિકને માટેય કુકર્મો પણ સેવે છે ! પરંતુ અદ્યદોષની પણ ભીતિવાળા તમે તો અહો ! સ્ત્રી-પુત્રાદિકને અને પોતાના પ્રાણને પણ તૃણ સમાન ગણ્યા ! ॥ હે રાજન્ ! પ્રાયઃ વજ્રના અગ્નિ જેવી મારી તે માયાવડે પણ જો તમે આક્રમિત-ચલિત ન થયા, તો પછી

તમને ગ્લાયમાન કરવાને બીજો કોણ સમર્થ છે ? ॥ હે રાજન્ !
મારાં આ દુશ્વેષિતને તમે ક્રોધ રહિતપણે માફ કરોઃ કારણ
કે—પૃથ્વીને વિષે ‘પૃથ્વીના સર્વ સહ ગુરને ધારણ કરવાવાળા
સત્પુરુષો જ હોય છે. ॥ અને હે રાજન્ ! મને સેવક માનીને
કાંઈ કાર્ય ફરમાવોઃ હું તુર્ત તે કાર્ય કરી આપીશ.” દેવની
આ વાત સાંભળીને રાજાએ પણ કહ્યું કે:—॥ ૪૪૫થી ૪૫૫ ॥
સર્વ ઇષ્ટ પદાર્થો સિદ્ધ થાય એવું તે ધર્મરૂપી કલ્પવૃક્ષ મારા
હૃદયરૂપ ઘરમાં જો સુસ્થિર થઈને રહ્યું છે તો તેનાથી બીજો
કયો શ્રેષ્ઠ પદાર્થ છે ? (કે—જે અન્યદ્વારા સાધવો બાકી રહેતો
હોય ?) પરંતુ હે સુમન્-સુદેવ ! તું જ મિથ્યાત્વનો ત્યાગ કરીને
સમ્યક્ત્વનો સ્વીકાર કર કે જેથી

સેવા માગનાર દેવને તારું સુમનપાણું—દેવપાણું સાર્થક થાય!
સેવા આપ્યા વિના ॥ ૪૫૬ ॥ આથી ‘હા’ ભણવાપૂર્વક
રાજાએ કરેલું સમ્ય-સમ્યક્ત્વ અંગીકાર કરી અત્યંત
કત્વનું પ્રદાન !!! આનંદિત થયેલ તે દેવ, રાજાને
પૂછીને દેવલોકને શોભાવવા લાગ્યો—

પોતાના સ્થાને દેવલોકમાં ગયો. ॥ ૪૫૭ ॥ એ પ્રમાણે સમ્ય-
ક્ત્વની દૃઢતાને સિદ્ધ કરી આપવામાં પ્રૌઢતાને વરેલ અને
ઘણા કાલપર્યંત રાજ્યલક્ષ્મીને ભોગવેલ શ્રી વિજય રાજા
એક વખતે વિચાર કરે છે કે:—

વિજયરાજાની તીર્થ- ॥ ૪૫૮ ॥ “ધિક્કાર છે કે—પાંગળો
યાત્રા અને કેવલ-જેમ ચરણ-પગ માટે તૈયાર થતો
જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ ! નથી તેમ હું આનંદસુધી ચરણ-ચારિત્ર
માટે તૈયાર થતો નથી ! અને તે
ચારિત્રની ઉજ્જમાળતા વિના આત્માને મુકતપદની પ્રાપ્તિ કેમ

થાય ? ॥ ૪૫૬ ॥ અથવા જો સહેલી પણ દર્શનશુદ્ધિ ઉત્કૃષ્ટ થાય તો મને પણ કદાચિત્ સર્વદર્શી પણાનો સંભવ થાય ! ॥ ૪૬૦ ॥ અને દર્શનશુદ્ધિની ઉત્કૃષ્ટતા સમ્યક્ત્વનાં અંગોનું આરાધન કરવાથી જ થાય :” એમ વિચારીને રાજા દેવ, ગુરુ અને ધર્મના ધ્યાનમાં એકાગ્રચિત્ત બન્યો. ॥ ૪૬૧ ॥ એક વખતે તે રાજા સમ્યક્ત્વનાં ભૂષણરૂપ તીર્થસેવા કરવાને ‘રાજ્ય પર મોટા પુત્રને સ્થાપીને’ શ્રી સિદ્ધાચલજી તીર્થે ગયો. ॥ ૪૬૨ ॥ ‘શત્રુને જીતવાની ઇચ્છાવાળાને પોતાના સ્વાર્થની સિદ્ધિને માટે કિલ્લો જેમ નિત્ય છે અને અજોડ પ્રભાવવાળો છે તેમ’ જે તીર્થ રાગદ્વેષરૂપ શત્રુને જીતવાની ઇચ્છાવાળા મોક્ષના અર્થે એમને પોતાના તે સ્વાર્થની સિદ્ધિને માટે ત્રણ લોકમાં પણ શ્રેષ્ઠ છે, નિત્ય છે અને અનંતપ્રભાવવાળું છે. ॥ ૪૬૩ ॥’

શાસ્ત્રોક્ત વિધિ મુજબ તે તીર્થની સર્વ સામગ્રીથી સેવા કરતાં ત્રણે કાલ જિનપૂજા, ચૈત્યોનો જીર્ણોદ્ધાર આદિની ચિતા વિગેરે દર્શનશુદ્ધિના ઉપાયો કરવાવડે રાજા પોતાનાં જન્મને સફળ કરે છે. ॥ ૪૬૪ ॥ એક વખતે શ્રી જિનેશ્વરપ્રભુની મહાપૂજા સાંજે કરીને અતિ સ્થિરચિત્ત બનેલો તે રાજા, ઉચ્ચપ્રકારે સમ્યક્ત્વની ભાવના ભાવવા લાગ્યો કે:- ॥ ૪૬૫ ॥ “ અહો ! સર્વજ્ઞ ભગવંતોએ સુખનાં સાધનવાળો કેવો સુંદર ધર્મ કહ્યો છે, કે-જેના બળથી કષ્ટ વિના પણ સંસાર સમુદ્રનો પાર પામી શકાય છે!!! ॥ ૪૬૬ ॥ શુ સુંદર નૈનમતની સ્થિતિ!!! કે-જેમાં પરમાત્મ સ્વરૂપ શ્રી અરિહંત-દેવ, શ્રેષ્ઠ આચારવાળા નિર્ઘ્રિય ગુરુ અને સર્વશ્રેષ્ઠ ધર્મ રહેલા છે!!!” ॥ ૪૬૭ ॥ એ પ્રકારનાં ધ્યાનવડે રાજા બધાં મોક્ષની નીસરણીએ જ ચઢ્યો હોય તેમ ક્ષપકશ્રેણીએ ચઢ્યો!!!

અહો ! જીવની શું શક્તિ ! ! ! ॥ ૪૬૮ ॥ તે વખતે રાત્રિ હતી, છતાં રાત્રે પણ અંધકારના સમૂહનો (અજ્ઞાનાંધકાર સમૂહનો) નાશ કરનાર' કબ્બે પ્રાપ્ત થાય તેવો કેવલજ્ઞાનરૂપ સૂર્યનો ઉદય તે રાત્રને વિના કબ્બે થયો ! ॥ ૪૬૯ ॥ દેવે જેમને મુનિવેષ આપેલ છે, એવા તે વિજય રાજર્ષિને (પિતાને કેવલજ્ઞાન દીક્ષાથી મળ્યું, જ્યારે પુત્રે દીક્ષાથી લભ્ય કેવલજ્ઞાન ગૃહસ્થપણે મેળવ્યું ! એથી) પુત્ર, પિતા કરતાં અધિક (વીર્યવાન) પણ છે, એ હિસાબે (પિતાના કેવલજ્ઞાન વખતે નહિ આવેલ, પરંતુ આ વખતે) દેવોએ આવીને પૂજ્યા ! અર્થાત્ જ્ઞાનનો ઓચ્છવ ઉજવ્યો. ॥ ૪૭૦ ॥ પ્રથમ પોતાની જ્ઞાતિ (રાજકુટુંબ) તારવા યોગ્ય છે, એ હિસાબે વિજયરાજર્ષિ કેવલીએ ત્રણ પ્રિયા સહિત મોટાભાઈ જયરાત્રને, પોતાની ત્રણ સ્ત્રીઓને અને પોતાના બે પુત્રોને જલ્દી દીક્ષા આપી ! ॥ ૪૭૧ ॥ બાદ દીર્ઘકાળ સુધી પૃથ્વીતલ પર વિચરી, એક લાખ વર્ષનું આયુષ્ય પૂર્ણ કરી વિજયરાજર્ષિ કેવલી તે સર્વ કુટુંબ સહિત મોક્ષપદ પામ્યા ! અહો ! દૃઢ સમ્યક્ત્વનાં કેવાં ફળો છે ! ! ! ॥ ૪૭૨ ॥

એ પ્રમાણે સમ્યક્ત્વનાં આરાધનમાં, સમ્યક્ત્વની દૃઢતાના સંબંધમાં અને સમ્યક્ત્વનાં ફળની પ્રાપ્તિમાં પણ વિજયરાત્ર અને જયરાત્રનાં સમ્યક્ત્વનું અદ્ભૂત દષ્ટાંત સાંભળીને હે લભ્યજીવો ! નિર્મળ સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ માટે શાસ્ત્રોક્ત વિધિપૂર્વક પ્રયત્ન કરો. ॥ ૪૭૩ ॥

॥ હિત સમ્યક્ત્વની આરાધના ઉપર જયવિજયની કથા સમાપ્ત. ॥

卐 સમ્યક્ત્વનું સ્વરૂપ 卐

પ્રથમ સમ્યક્ત્વનો લાભ, ચારે ગતિમાં [એકેન્દ્રિય, વિકેન્દ્રિય અને અસન્નિ-પંચેન્દ્રિય જીવોમાં કોઈપણ જીવને નહિ, માત્ર થાય તો] સંત્રી પર્યાપ્ત પંચેન્દ્રિય જીવને થાય છે. અને તે આ રીતે—

કોઈ અનાદિ મિથ્યાદષ્ટિ જીવ, મિથ્યાત્વને લીધે પહેલાં જ્ઞાનંતાપુદ્ગલપરાવર્ત સુધી સંસારમાં લમ્યો થકો. ‘પર્વતમાંથી નીકળતી નદીના પ્રવાહમાં પર્વતનો પથ્થર ઘસડાતાં-મસળાતાં જેમ અનાયાસે જ-ઘડાયા પિના જ ગોળ કે સુંવાળો બની જાય છે, તેમ અનાલોગે-વગર પ્રયાસે અને વગર ઇરાદે બની જતા શુભ પરિણામના લેહરૂપ યથા પ્રવૃત્તિ કરણ વડે ^૧આઠ કર્મોમાંના આયુકર્મ વર્ણને સાત કર્મોને પલ્લોપમનો અસંખ્યાતમો ભાગ ન્યૂન એવી એક કોટાકોટી સાગરોપમની સ્થિતિવાળાં બનાવે છે.

(૧) આઠ કર્મોમાં જ્ઞાનાવશીય, દર્શનાવશીય, વેદનીય અને અંતરાય એ ચારેય કર્મની સ્થિતિ ત્રીસ કોટાકોટી સાગરોપમ પ્રમાણ છે, નામકર્મ અને ગોત્રકર્મની સ્થિતિ પીસ કોટાકોટી સાગરોપમ પ્રમાણ છે અને મોહનીય કર્મની સ્થિતિ ૭૦ કોટાકોટી-સાગરોપમ પ્રમાણ છે. એમ એ સાત કર્મોની સ્થિતિ જ વિશાલ છે, અને સોપકમી છે; જ્યારે આયુષ્યકર્મની સ્થિતિ તો વધુમાં વધુ ૩૩ સાગરોપમ જ છે; આત્મસત્તામાં રહેલાં તેવી વિશાલ સ્થિતિવાળાં તે સતેય કર્મોના દલિકાને લીમડાનાં પાનનાં એકઠાણીયા, બેઠાણીયા આદિ રસના દર્શનને પ્રથમ જે શુભ પ્રકૃતિનો દ્વિસ્થાનિક અને અશુભ પ્રકૃતિનો ત્રિસ્થાનિક રસ બંધાતો હતો, તેને બદલે જે

અહિં એ પછી પ્રાણીને દુષ્કર્મથી નીપજેલી અને પૂર્વે કદી નહિ ભેદેલ એવી ગાઢ રાગદ્વેષના પરિણામરૂપ [કર્કશ-ગાઢ, અને લાંબા કાળની મજબૂતપણે ગંઠાઈ ગએલ ગાંઠની માફક સળંગ] કર્મગ્રન્થિ હોય છે. આ ગ્રન્થિ સુધી ભવ્ય જીવો તેમજ અભવ્ય જીવો પણ તે રીતના યથાપ્રવૃત્તિકરણવડે—અનાભોગે કર્મ ખપાવીને અનંતી વાર આવે છે, અને તે ગ્રન્થિ-દેશે તે જ કરણના પરિણામમાં વર્તતા

યથાપ્રવૃત્તિકરણ, સત્તા ત્યાં સંજ્યાત અથવા અસંજ્યાત અપૂર્વકરણ અને કાળ રહે છે. ગ્રંથીપ્રદેશે રહેલ તે ભવ્ય અનિવૃત્તિકરણ. અથવા અભવ્ય જીવ શ્રી જિનેશ્વર પ્રભુનાં સમવસરણ આદિની ઋદ્ધિ દેખવાથી ‘તેવી

પરિણામની વિશુદ્ધિવડે શુભ પ્રકૃતિનો ચતુઃસ્થાનિકાદિ અને અશુભ-પ્રકૃતિનો દ્વિસ્થાનિકાદિ રસ સ્વાભાવિક રીતેજ બંધાય તે શુભ પરિણામવિશેષને **યથાપ્રવૃત્તિકરણ** કહેવાય છે. તે કરણનો કાલ અન્તર્મુદ્દર્ત છે. તેટલો વખત તેવા શુભ અધ્યવસાયો સમયે સમયે અનંતગુણવિશુદ્ધિવાળા હોય છે. જેમ કે—એક કરતાં બીજા સમયે અનંતગુણવિશુદ્ધિ—બીજા સમય કરતાં ત્રીજા સમયે તેથી પણ અનંત-ગુણવિશુદ્ધિ.’ એ પ્રકારની પરિણામવિશુદ્ધિ, વિરાલ સ્થિતિવાળાં તે સાતેય કર્મોની સ્થિતિને પલ્લોપમનો અસંજ્યાતમો ભાગ ન્યૂન એવી એક કોડાકોડી સાગરોપમ પ્રમાણ બનાવી દે છે. અર્થાત્ “આત્મસત્તામાં રહેલા લાંબી સ્થિતિના કર્મપ્રદેશોને અપવર્તના સંક્રમવડે લઘુ સ્થિતિના કરે, નવાં કર્મોના બંધ પણ અંતઃ કોડાકોડી સાગરોપમથી વધારે ન કરે, પુણ્ય પ્રકૃતિનો બંધ ચતુઃસ્થાનિક આદિ તેમજ પાપપ્રકૃતિનો બંધ દ્વિસ્થાનિકાદિ કરે, સમય સમયે પલ્લોપમના અસંજ્યેય ભાગ ઓછો સ્થિતિબંધ કરે અને ગ્રન્થિદેશની સન્મુખ આવે તે **યથા-પ્રવૃત્તિકરણ**નું કાર્ય છે.”

કદિ તો દેવલોકમાં મળે, એ હિસાબે' દેવલોકનાં સુખોની ઇચ્છાથી જ-અર્થી'પણાથી જ 'દીક્ષા ગ્રહણ કરે અને દીક્ષામાં 'કાંઈક ન્યૂન એવાં દસ પૂર્વો સુધીનું' દ્રવ્યશ્રુત મેળવે: તેહું આત્મનિસ્તારક જ્ઞાન, મોક્ષને બદલે દેવલોકનાં સુખને માટે મિથ્યાત્વી જ મેળવે: અને તેથી-મિથ્યાત્વી જીવે ગ્રહણ કરેલું હોવાથી દ્રવ્યશ્રુત ગણાય છે-સમ્યક્ હોવા છતાં પણ તેવા પાત્રવિશેષે મિથ્યાશ્રુત થાય છે. જે જીવને ચૌદ પૂર્વનું યાવત સંપૂર્ણ દસ પૂર્વનું શ્રુત હોય તે જીવને નિશ્ચયે સમ્યક્ત્વ હોય છે: અર્થાત્ દસ પૂર્વથી ન્યૂન શ્રુતજ્ઞાનવાળા જીવમાં સમ્યક્ત્વની ભજના છે.-હોય પણ ખરું અને ન પણ હોય. શ્રી કદપ-ભાષ્યમાં કહ્યું છે કે-'ચત્વદસ દસ ય અભિન્ને નિયમા સમ્મં, તુ સેસપ્ત મયણા' અર્થ:-ચૌદ પૂર્વ અને યાવત્ દસ પૂર્વનાં જ્ઞાનવાળા આત્માને વિષે નિયમા સમ્યક્ત્વ છે અને દસ પૂર્વથી ઓછાં જ્ઞાનવાળામાં સમ્યક્ત્વની ભજના છે.

યથાપ્રવૃત્તિકરણવડે અન્થીદેશે રહેલા તે જીવોમાંથી કોઈ જીવ, તીક્ષ્ણ કુહાડાની ધાર જેવા વિશુદ્ધ પરિણામવડે (કુહાડાની તીક્ષ્ણ ધારવડે જેમ લાકડાં આદિની કઠોરતર ગાંઠ ભેદે તેમ) તે અન્થીને-કર્મની તીવ્ર રાગદ્વેષના પરિણામરૂપ ગાંઠને ભેદે છે. મિથ્યાત્વની સ્થિતિનો કાલ પણ અન્તર્મુહૂર્ત પ્રમાણ

(૧) આરમા દેવલોક સુધી દેવોમાં સ્વામિસેવકની સ્થિતિ છે. એ ઉપરના નવ ગ્રૈવેયકો અને પાંચ અનુત્તરના દેવોમાં સ્વામિસેવકભાવ નથી, સહુ સરખા હોઈને અહમિન્દ્ર અને અતુલ સુખોના ભોક્તા છે. આવી અહમિન્દ્ર સ્થિતિના દેવ જનનું તે દીક્ષાથી જ અનાય છે, અચરમ-શરીરી જીવ તે દીક્ષા આ લોકનાં સુખને અર્થે પાળે તો ગ્રૈવેયક સુધી જાય છે અને મોક્ષના ધ્યેયથી પાળે તો અનુત્તરમાં ઉત્પન્ન થાય છે.

છે. આ ગ્રન્થી ભેદતી વખતે ગ્રન્થી ભેદનાર જીવના શુભ પરિણામ એવા પ્રગળ હોય છે કે—(તે શુભ પરિણામના અન્તર્મુદૂર્ત્તના કાલ પછી મિથ્યાત્વની સ્થિતિના અંતર્મુદૂર્ત્તનો જે તુરત જ ઉદય થવાનો હતો તે) મિથ્યાત્વની સ્થિતિના ઉદય-ક્ષણની ઉપર ઓળંગી જઈને આગળ વેગ કરી ગયા હોય છે. પહેલા અંતર્મુદૂર્ત્ત વેદ્ય એવા તે મિથ્યાત્વ દલીકોને દાખીને ખીજા અંતર્મુદૂર્ત્ત વેદવાના મિથ્યાત્વના દલીકોની ઉથલપાથલ કરવા લાગી ગયા હોય છે! એ રીતે મિથ્યાત્વની સ્થિતિના અંતર્મુદૂર્ત્તકાલીન ઉદયક્ષણને તેના ઉદયકાલે ઉદયમાં જ નહિ આવવાદેવાપૂર્વક ખીજા અંતર્મુદૂર્ત્તકાલીન મિથ્યાત્વની સ્થિતિને પણ વલોવી નાખનારા પ્રગલ આત્મસામર્થ્યના આ જીવે કદિ નહિ પ્રગટાવેલા પ્રાદુર્ભાવને અપૂર્વકરણ કહેવાય છે.

આ અપૂર્વકરણ કર્યા બાદ સત્તામાં મિથ્યાત્વની સ્થિતિના આ ૩ રીતે તે જીવ જે ભાગ કરવાના ઉદ્યમે લાગી જાય છે. જીવનો આ પ્રવૃત્તિને અનિવૃત્તિ^૧કરણ કહેવાય છે. [ટીકામાંની ટુંક પંક્તિના આશયને અનુલક્ષીને એ અનિવૃત્તિ-કરણનું અહિં યથાસમજ વિશેષથી સ્વરૂપ બતાવાય છે.]

આ અપૂર્વકરણ અને અનિવૃત્તિકરણ લક્ષણરૂપ પરિણામ-વિશુદ્ધિના સામર્થ્યથી તે જીવ અનિવૃત્તિકરણમાં રહ્યો થકો તે સ્થલે મિથ્યાત્વનાં દલીકોને મિથ્યાત્વની પ્રથમ અન્તર્મુદૂ-

(૧) અપૂર્વકરણના સામર્થ્યથી નીપજતા આ કરણના તે પરિણામ, આવ્યા બાદ ‘અંતરકરણ કરીને ઉપશમમ્યકૃત્વને પ્રાપ્ત કરાવી આપવારૂપ’ પોતાનું કાર્ય કર્યા સિવાય પાછા જતા જ નહિ હોવાથી આ કરણને અનિવૃત્તિકરણ કહેવાય છે.

ર્ત્તકાલીન વેદ્ય સ્થિતિમાંથી વેદતો જાય છે અને બીજા

અંતર્મુદૂર્ત્તકાલીન વેદ્ય સ્થિતિમાંનાં

અનિવૃત્તિકરણમાં મિથ્યાત્વના દલીકાને પણ તે પ્રથમ

મિથ્યાત્વનાં પુદ્ગલો સ્થિતિમાં રહ્યા રહ્યા જ વેદી નાખવા

વેદતા થકા કરાતી- સારુ તે પ્રથમ અન્તર્મુદૂર્ત્તકાલીન

અંતરકરણની ક્રિયા વેદ્ય સ્થિતિમાં જ નાખવા લાગી જઈને

બીજા અન્તર્મુદૂર્ત્તકાલીન ભાવિ વેદ્ય-

સ્થિતિને મિથ્યાત્વના પુદ્ગલો વિનાની ખાલી કરી નાખે છે !

પરિણામે મિથ્યાત્વની આવી □ આખી સ્થિતિને આ ≡ રીતે

વચ્ચમાં કાચર મારવારૂંપે એ ભાગમાં વહેંચી નાખીને તે

આખી સ્થિતિની તેવી એ સ્થિતિ કરી નાખે છે. આ રીતે

મિથ્યાત્વની સ્થિતિમાં આંતરૂં પાડી દેનારી આત્માની તે

ક્રિયાને અંતરકરણ કહેવામાં આવે છે. આ અંતરકરણ કરતાં

જીવે મિથ્યાત્વની જે એ સ્થિતિ બનાવી, તેમાં નીચેની નાની

સ્થિતિ અન્તર્મુદૂર્ત્તકાલી પ્રમાણુ વેદ્ય હોય છે અને તે પ્રથમ

સ્થિતિની પછીના પાડેલ આંતરની ઉપરની મોટી સ્થિતિ અંતઃ-

કોડાકોડી સાગરોપમકાલ પ્રમાણુ હોય છે. (બીજા અન્તર્મુદૂર્ત્ત-

ભાવિ વેદવાના મિથ્યાત્વનાં પુદ્ગલોને પ્રથમ સ્થિતિમાં નાખવા-

રૂપે જીવ અંતરકરણ કરી લે છે તેટલામાં તે બીજા અન્ત-

ર્મુદૂર્ત્તની સ્થિતિના અને પહેલા અન્તર્મુદૂર્ત્ત પ્રમાણુની

પહેલી સ્થિતિના મિથ્યાત્વનાં દલીકાને વેદી નાખે છે. ઉપશમ

સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ તો અંતરકરણના પહેલા સમયે જ થાય છે.)

ઉપર મુજબ આ અંતરકરણની ક્રિયા અનિવૃત્તિકરણમાં રહીને જ

થતી હોવાથી અંતરકરણને ચોથા કરણ તરીકે પૃથગ્ જણાવેલ

નથી. યથાપ્રવૃત્તિકરણ, અપૂર્વકરણ અને અનિવૃત્તિકરણ એમ

ત્રણ જ કરણ જણાવેલ છે. આ ત્રણ કરણનો ક્રમ શ્રી કલ્પ-
ભાષ્યમાં આ પ્રમાણે જણાવે છે કે—

“ જા ગંઠી તા પદમં, ગંઠિ સમદ્વચ્છઓ ભવે બીઅં ॥

અનિવૃત્તીકરણં પુણ સમ્મત્ત પુરક્કલહે, જીવે ॥ ૧ ॥ ”

અર્થ : અંથી સુધી પહેલું યથાપ્રવૃત્તિકરણ હોય છે, અન્યિ
ભેદનાર જીવને બીજું આપૂર્વકરણ હોય છે અને સમ્યક્ત્વને
પાતાની સમીપે—નજીકમાં લાવી મૂકનાર જીવને—એટલે કે
અપૂર્વકરણ પછીના ‘અનિવૃત્તિ’ નામના ત્રીજા કરણમાં કરવામાં
આવતા અંતરકરણના પહેલા જ સમયે સમ્યક્ત્વ પામવાની
યોગ્યતાવાળા જીવને ત્રીજું અનિવૃત્તિકરણ હોય છે. ॥ ૧ ॥”

એ પ્રમાણે અનિવૃત્તિકરણમાં અંતરકરણ કયે સતે મિથ્યા-
ત્વની એક અન્તર્મુદ્ધૂર્ત પ્રમાણ અને આંતરકરણ ઉપરની
બીજી પડ્યોપમનો અસંખ્યેય ભાગ ન્યૂન એવી એક કોડકોડી
સાગરોપમ પ્રમાણ એમ બે સ્થિતિ થાય છે, તે બંને સ્થિ-
તિની ઉપર વિશેષાર્થમાં બતાવેલ આ સ્થાપનામાંની નીચેની
પ્રથમ સ્થિતિમાં જીવ, મિથ્યાત્વનાં પુદ્ગલો વેદતો હોવાથી
મિથ્યાદૃષ્ટિ જ છે, અને અંતરકરણમાં મિથ્યાત્વનાં પુદ્ગલોનો જ
અભાવ હોવાથી જીવ, તે અંતરકરણના પહેલા સમયે જ
(અપૌદ્ગલિક એવું) ઉપશમ સમ્યક્ત્વ

અનિવૃત્તિકરણમાં પામે છે. એ પ્રમાણે જીવે પ્રાપ્ત કરેલ
વર્તતા જીવને ઉપશમ સમ્યક્ત્વરૂપ ઔષધવિશેષવડે
અંતરકરણના સાક્ષ કરેલ મદનકોદ્રવા (મદન=કેતરાં અને
પ્રથમ સમયે જ કોદ્રવા=બંટીના કુરીયાં)=કેતરાંવાળી બંટી
સમ્યક્ત્વ. સ્વરૂપ મિથ્યાત્વની બાકી રહેલ બીજી
મોટી સ્થિતિમાં રહેલા મિથ્યાત્વનાં

પુદ્ગલોના શુદ્ધ, અર્ધશુદ્ધ અને અશુદ્ધ એમ ત્રણ પુંજ (લાગ) કરે જ છે. (તેટલામાં ઉપશમ સમ્યક્ત્વનો અન્તર્મુદૂર્ત પ્રમાણ કાલ પૂરો થાય છે) અને ઉપશમ સમ્યક્ત્વથી ચ્યૂત થતો તે જીવ ઉપશમ સમ્યક્ત્વ પામ્યા બાદ ત્રણ પુંજ કરતો હોવાથી જ [શુદ્ધ પુંજના ઉદયે અને અશુદ્ધપુંજના પ્રદેશોદયે] ક્ષયોપશમ સમ્યગ્દષ્ટિ, [મિશ્રપુંજના ઉદયે] મિશ્રદષ્ટિ, અથવા [અશુદ્ધ-પુંજના ઉદયે] મિથ્યાદષ્ટિ થાય છે: અર્થાત્ ઉપશમ સમ્યક્ત્વ પામ્યા બાદ જીવ જો એ પ્રમાણે ત્રણ પુંજ રચતો જ ન હોય તો ઉપશમ સમ્યક્ત્વથી ચ્યૂત થયે સતે ક્ષયોપશમિક સમ્યગ્દષ્ટિ અથવા મિશ્રદષ્ટિ અથવા મિથ્યાદષ્ટિ કેમ અને ? કર્મ-અન્યમાં કહ્યું છે કે—

ધુવં પદમોવસમી કરેદ્ પુંજતિઅં ॥

તત્ત્વડિયો પુણ ગચ્છદ્દ સમ્મે મિદ્ધંમિ મિચ્છે વા ॥ ૧ ॥

અર્થ:—પ્રથમ ઉપશમ સમ્યક્ત્વી નિશ્ચયે ત્રણ પુંજ કરે છે: અને ઉપશમ સમ્યક્ત્વથી પડયો થકો ક્ષયોપશમ સમ્યક્ત્વમાં—મિશ્રમાં અથવા મિથ્યાત્વમાં જાય છે. ॥ ૧ ॥

આ બાબત સૈદ્ધાંતિક મત એમ છે કે “કોઈક અનાદિ

મિથ્યાદષ્ટિ જીવ, તથાવિધ સામગ્રી

સિદ્ધાન્તના મતે બે સદ્ભાવે અપૂર્વકરણવડે (અનિવૃત્તિ-

કરણથી ક્ષયો— કરણ વિના જ) શુદ્ધ પુદ્ગલોને વેદતો

સમ્યં, ત્રણ કરણથી થકો [ત્રણ પુંજ કર્યા વિના જ] પ્રથ-

ઉપં સમ્યં, ત્રણ મંથી જ ક્ષયોપશમિક સમ્યગ્દષ્ટિ થાય

પુંજ નહિ અને છે. અને કોઈક જીવ યથાપ્રવૃત્તિ આદિ

ઉપં સમ્યક્ત્વી ત્રણ કરણના ક્રમવડે [અનિવૃત્તિકરણમાં

મિથ્યાત્વે જ જાય. રચેલાં] અંતરકરણમાં ઉપશમ સમ્ય-

કૃત્વ પામે; પરંતુ ત્રણ પુંજ તો ન જ રહે, અને ત્યાર બાદ ઉપશમ સમ્યક્ત્વથી પડીને અવશ્ય મિથ્યાત્વને જ પામે. આ માટે શ્રી કલ્પલાખ્યમાં કહ્યું છે કે—

આલંબનમલહતી જહ સદ્ગુણ ન મુચ્ચણ ફલિઆ ॥

एवं अकयतिपुंजो मिच्छं चिय उवसमी एइ ॥ ૧ ॥

અર્થ:—(આગળ સ્થાન કરવા સાડ પાછલા બે પગે આખું શરીર ઊંચું કરી આમથી તેમ ભમાવવા છતાં કયાંય પણ) આલંબન ન પામતી ઇચ્છા જેમ સ્વસ્થાન=મૂળસ્થાન છોડતી નથી, તેમ ત્રણ પુંજ નહિ કરેલ ઉપશમસમકિતી જીવ સિથ્યાત્વને જ પામે. ॥ ૧ ॥

વળી કોઈ જીવ પ્રથમ સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ કર્યે સતે સમ્યક્ત્વ પામતાંની સાથે જ દેશવિરતિ અથવા સર્વવિરતિ સ્વીકારે છે. શતક(પાંચમો કર્મચન્દ)ની જહત્ ચૂર્ણિનાં કહ્યું છે કે— અંતરકરણમાં વર્તતો કોઈ ઉપશમસમકિતી જીવ દેશવિરતિ પણ પામે અને કોઈ જીવ પ્રમત્તાપ્રમત્ત ભાવને પણ પામે; પરંતુ ઉપશમ સમ્યક્ત્વથી પડેલો સાસ્વાદની જીવ એક પણ ભાવને ન પામે. અર્થાત્ મિથ્યાત્વને પામે.)

ત્રણ પુંજનો સંક્રમ, શ્રી કલ્પલાખ્ય(સિદ્ધાન્ત)માં એમ જણાવેલ છે કે— વધતા શુભ પરિણામવાળો સમ્યગ્દષ્ટિ જીવ મિથ્યાત્વનાં દલીકોમાંથી મિથ્યાત્વનાં પુણ્યલોને સમકિતમોહનીય પુંજમાં અને મિશ્રમોહનીય-

પુંજમાં સંક્રમાવે છે—તે તે રૂપે

ત્રણ પુંજનો સંક્રમ બતાવે છે, મિશ્રમોહનીય પુંજમાંથી અને સત્તાધિકાર. મિશ્ર પુણ્યલોને સમ્યગ્દષ્ટિ જીવ સમ્યક્ત્વમાં અને મિથ્યાદષ્ટિ જીવ

મિથ્યાત્વમાં સંક્રમાવે છે—તે તે રૂપે બનાવે છે અને સમ્યક્ત્વનાં પુદ્ગલોને મિથ્યાદૃષ્ટિ જીવ મિથ્યાત્વમાં સંક્રમાવે—મિથ્યાત્વરૂપે બનાવે; પરંતુ મિશ્રમાં ન સંક્રમાવે—મિશ્રમોહનીયરૂપે ન બનાવે. આ માટે (શ્રી કલ્પભાષ્ય ગાથા ૧૧૭માં) જણાવે છે કે—

મિચ્છત્તંમિ અસ્ત્રીણે તિયપુંજી સમ્મદિટ્ઠિણો નિયમા ॥

સ્ત્રીણંમિ ઉ મિચ્છત્તે દુ પગપુંજી વ સ્વગો ત્થા ॥ ૧ ॥

અર્થ:—જેઓનો મિથ્યાત્વપુંજ ક્ષીણ થયે! નથી તે સમ્યગ્-દૃષ્ટિઓ નિયમા ત્રણ પુંજની સત્તાવાળા હોય છે, જેઓનો મિથ્યાત્વપુંજ ક્ષીણ થયો છે તે સમ્યગ્દૃષ્ટિ જીવો જે પુંજની સત્તાવાળા હોય અથવા મિશ્રપુંજનો ક્ષય થયે સતે એક પુંજની સત્તાવાળા હોય અથવા સમ્યક્ત્વપુંજનો પણ ક્ષય થયે સતે ક્ષયક હોય. ॥ ૧ ॥”

(૧) એ પ્રમાણેનો અર્થ, આ શ્રી શ્રાદ્ધતત્ત્વમણ સૂત્રની ટીકામાં આપેલ શ્રી કલ્પભાષ્યની ગાથા ૧૧૨ની ટીકાને આશ્રયીને છે; જ્યારે પ્રકારાન્તરે એ અર્થના દ્વિતક અર્થને જણાવતી ગાથા ૧૧૩ની ટીકા અને તેના અર્થ આ પ્રમાણે છે કે—“મિથ્યાત્વદલિકાત્ પુદ્ગલાના-કૃષ્ય કશ્ચિન્મિશ્રં સમ્યક્ત્વં ચ સંક્રમયતિ । યદિ વા કશ્ચિદ્-ગુણૃદ્ધિર્યસ્ય સ ગુણવૃદ્ધિઃ—પ્રવર્દ્ધમાનપરિણામઃ સમ્યગ્દૃષ્ટિ-રિત્યર્થઃ ‘મિશ્રાત્’ મિશ્રદલિકાત્ પુદ્ગલાનાદાય સમ્યક્ત્વં સંક્રમયતિ । ‘હાયકઃ’ હીનપરિણામો—મિથ્યાદૃષ્ટિરિત્યર્થઃ ‘મિશ્રાત્ પુદ્ગલાનાકૃષ્ય મિથ્યાત્વં સંક્રમયતિ” અર્થ:—સમ્યગ્-દૃષ્ટિ જીવ મિથ્યાત્વનાં દલીલામાંથી મિથ્યાત્વનાં પુદ્ગલોને ખેતી લઈને સમ્યક્ત્વમોહનીયના પુંજમાં અને મિશ્રમોહનીયના પુંજમાં સંક્રમાવે છે—તે તે રૂપે બનાવે છે. જે કોઈ વ્યક્તા શુભ પરિણામ-વાળો સમ્યગ્દૃષ્ટિ જીવ હોય તો તે મિશ્રમોહનીયના પુંજમાંથી મિશ્રપુદ્ગલોને સમ્યક્ત્વમાં સંક્રમાવે છે અને મિથ્યાદૃષ્ટિ જીવ મિથ્યાત્વમાં સંક્રમાવે છે—તે તે રૂપે બનાવે છે.

પુનઃ શુદ્ધ કરેલ બંટીના કુરીયાંરૂપ જે સમ્યક્ત્વનાં પુણ્યો છે, તે કુર્ત્યિકોનો સંસર્ગ અને કુશાસ્ત્રનાં શ્રવણ વિગેરે નિશ્ચયાત્વવડે મિશ્રિત થયા થકા તત્કાલ જ નિશ્ચયાત્વ-રૂપ બની જાય છે. ઉપર સમ્યગ્થી પડેલા જીવ જ્યારે ફરી સમ્યક્ત્વ પામે ત્યારે પણ અપૂર્વકરણવડે ત્રણ પુનઃ કરીને અનિવૃત્તિકરણવડે સમ્યક્ત્વપુનઃ પામે ત્યારે જ તેને સમ્યક્ત્વ જાણવું. શંકા ‘એમ થતાં તો પહેલાં જે રીતે અપૂર્વકરણ પ્રાપ્ત કરેલ તે રીતે જ આ બીજી વારનું પણ અપૂર્વકરણ ગણાતું હોવાથી તે કરણની અપૂર્વતા કેમ કહી શકાય?’

સમાધાન ‘અપૂર્વ સરણું’ તે અપૂર્વ જાણવું: અથવા તેવા ઉચ્ચ વીર્યોદ્ભાસમય શુદ્ધ પરિણામે જીવને અદ્ય વાર જ પ્રાપ્ત થતા હોવાથી વૃદ્ધ મહાપુરુષોએ તે કરણને પ્રથમનાં અપૂર્વકરણ જેવું અપૂર્વકરણ કહ્યું છે.

વળી સૈદ્ધાંતિક મત એમ છે કે—“ક્ષાયોપશનિક સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિમાં જેમ યથાપ્રવૃત્તિકરણ અને અપૂર્વકરણ હોય છે, અનિવૃત્તિકરણ હોતું નથી; તેમ દેશવિરતિ અને સર્વવિરતિની પ્રાપ્તિમાં પણ તે બે કરણ હોય છે, અનિવૃત્તિકરણ હોતું નથી કારણ કે—અપૂર્વકરણનો કાલ સમાપ્ત થયા પછીના પ્રથમ સમયે જ તે જીવને દેશવિરતિ અથવા સર્વવિરતિનો સહભાવ છે.” જ્યારે કમ્મપયડીની ટીકામાં

જણાવેલ છે કે—“દેશવિરતિ કે સર્વવિરતિ

દેશવિરતિ સર્વવિ- પામ્યા બાદ જીવ અન્તર્મુદૂર્ત સુધી રતિની પ્રાપ્તિ અને અવશ્ય વધતી વિશુદ્ધિમય પરિણામવાળો

પતનનો વિધિ રહે છે: ત્યારબાદ તો તેવો નિયમ

નહિ: એટલે કે તે પછી કોઈ જીવ વધતી

વિશુદ્ધિમય પરિણામવાળો હોય અથવા તથાવસ્થિત પરિણામ-
વાળો અથવા હીન પરિણામવાળો પણ થાય છે ! વળી
જે જીવો અનાભોગે (પ્રગટ ઉપયોગ વિના જ) કોઈ પ્રકારે
પરિણામ ઘટી જવાથી દેશવિરતિ કે સર્વવિરતિથી પડ્યા હોય,
તે જીવો કરણ કર્યા વિના જ પુનઃ દેશવિરતિ કે સર્વવિરતિને
પામે છે. અને જે જીવો આભોગથી (ઇરાદાપૂર્વક) શુભ પરિ-
ણામથી પડ્યા હોય અને ઇરાદાપૂર્વક મિથ્યાત્વ પામ્યા હોય
તે જીવો જઘન્યથી અન્તર્મુહૂર્ત અને ઉત્કૃષ્ટથી ઘણો કાલ
ગયા બાદ (આગળ કહ્યું છે તે રીતે) કરણો કરીને જ વિરતિ-
પાણું પામે. ” **સિદ્ધાંતના મતે**—“સમ્યક્ત્વની જેણે વિરાધ્યું
કરી હોય તેવો કોઈ સમ્યક્ત્વી જીવ [સમ્યક્ત્વ વિરાધ્યું
હોવાના કારણે] સમ્યક્ત્વ સહિત છઠ્ઠી નરક સુધી ઉત્પન્ન થાય
છે. ” અને **કર્મગ્રન્થકારના મતે** તો—“જેણે સમ્યક્ત્વ ગ્રહણ
કર્યું છે તે સમ્યક્ત્વવાન જીવ [સમ્યક્ત્વ વિરાધ્યું હોય તો પણ]
વૈમાનિક સિવાય બીજે ઉત્પન્ન થતો નથી. ” કર્મગ્રન્થકારના તે
મત પ્રમાણે પ્રવચનસારોદ્ધારની વૃત્તિમાં કહ્યું છે. વળી **કર્મ-
ગ્રન્થકારના મતે** સમ્યક્ત્વ પામીને મિથ્યાત્વે ગએલો જીવ
ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિની કર્મપ્રકૃતિઓને ^૧બાંધે, અને **સિદ્ધાંતના
મતે** તો ગ્રન્થલેહ કરેલ જીવને કર્મપ્રકૃતિઓની ઉત્કૃષ્ટ
સ્થિતિનો પુનઃ બાંધ ન જ થાય.

પાંચ પ્રકારનું સમ્યક્ત્વ

તે સમ્યક્ત્વ, ‘ઉપશમ-ક્ષાયિક-ક્ષયોપશમ-વેદક અને
સાસ્વાદન’ એમ પાંચ પ્રકારે છે. તેમાં **ઉપશમ સમ્યક્ત્વ**

૧ કમમ્પયડીમાં ‘સમ્યક્ત્વથી પડીને મિથ્યાત્વે ગએલ જીવ કર્મપ્રકૃતિ-
ઓની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ બાંધે’ પરન્તુ ઉત્કૃષ્ટ રસ ન બાંધે એમ તો કહ્યું જ છે.

મિથ્યાત્વરૂપ દર્શન મોહનીયને ઉપશમાવવાનાં સ્વરૂપવાળું છે, અને અન્થિલેદ કરનાર(અનાદિ મિથ્યાદૃષ્ટિ)ને અથવા ઉપશમશ્રેણિ આરંભનારને હોય છે.

ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ—(અનંતાનુબંધી કષાયની ચોકડી અને) દર્શનમોહનીય તરીકે ગણાતા સમ્યક્ત્વમોહનીય, મિશ્રમોહનીય અને મિથ્યાત્વમોહનીયના ત્રણ પુંજ મળીને થતા દર્શસમુદયનો સમસ્ત પ્રકારે ક્ષય કરનારને અને શ્રેણિ સ્વીકારનારને હોય છે.

ક્ષયોપશમ સમ્યક્ત્વ—ઉદયમાં આવેલા મિથ્યાત્વ મોહનીય પુંજના પુદ્ગલોને વેરી નાખવાથી તેના ઉદયનો ક્ષય કરી નાખવાથી અને ઉદયમાં નહિ આવેલા મિથ્યાત્વ મોહનીયને ઉપશમાવવાથી હોય છે. આ સમ્યક્ત્વમાં સમકિતી જીવ સમ્યક્ત્વ મોહનીયના પુંજના પુદ્ગલોને વિપાકોદયથી વેદ છે [છાશ પરથી પરાશ કાઢતાં વચ્ચે વચ્ચે આછી છાશની જણાતી સૂક્ષ્મ ધારોની જેમ] પ્રદેશોદયથી તો મિશ્રમોહનય પુંજનાં તેમજ મિથ્યાત્વ મોહનીય પુંજનાં પુદ્ગલોને પણ વેદ છે. જ્યારે ઉપશમ સમ્યક્ત્વમાં તો તે ત્રણેય પુંજમાંના એક-પણ પુદ્ગલનો વિપાકોદય કે પ્રદેશોદય સર્વથા હોતો નથી ! ઉપશમ સમ્યક્ત્વ અને ક્ષયોપશમ સમ્યક્ત્વમાં એ તફાવત છે.

વેદક સમ્યક્ત્વ—ક્ષપકશ્રેણિ અંગીકાર કરનારને અનંતાનુબંધી કષાયની ચોકડી તેમજ મિથ્યાત્વ તેમજ મિશ્ર એ બે પુંજનો ક્ષય કર્યા બાદ સમ્યક્ત્વ પુંજની ક્ષયણ કરવા માંડતાં સમ્યક્ત્વપુંજમાંના છેલ્લો એક પુદ્ગલ વેદતી વખતે એક સમયની અવસ્થાવાળું હોય છે.

સાસ્વાદન સમ્યક્ત્વ—ઉપશમ સમ્યક્ત્વને વખતાં તેના વમ-

નમાં-વમન વખતે જીવને માત્ર ઉપશમ સમ્યક્ત્વનાં આસ્વાદન રૂપે હોય છે.

પાંચેય સમ્યક્ત્વની સ્થિતિ, કાલ, માન વિગેરે દ્વાર.

સમ્યક્ત્વકાલ-ઉપશમ સમ્યક્ત્વનો કાલ અંતર્મુહૂર્ત, સાસ્વાદન સમ્યક્ત્વનો કાલ (૧ સમયથી) ૬ આવલિકા, વેદકનો કાલ ૧ સમય, ક્ષાયિકનો કાલ સાધિક [એક ભવને આશ્રયીને] ૩૩ સાગરોપમ અને ક્ષયોપશમ સમ્યક્ત્વનો કાલ સાધિક ૬૬ સાગરોપમ છે.

આગમન પ્રમાણ-ઉપશમ અને સાસ્વાદન સમ્યક્ત્વ, જીવને આખા સંસારચક્રમાં વધુમાં વધુ પાંચ વાર, વેદક અને ક્ષાયિક એકેક વાર અને ક્ષયોપશમિક અસંખ્ય વાર આવે.

આકર્ષ-સમ્યક્ત્વાદિને પ્રથમ ગ્રહણ કરવા કે ગ્રહણ કરેલ સમ્યક્ત્વાદિભાવોને મૂક્યા પછી પાછા ગ્રહણ કરવા તેને આકર્ષ કહેવાય છે. શ્રુત સામાયિક, ક્ષયોપશમ સમ્યક્ત્વ અને દેશવિરતિ એ ત્રણેય ભાવો એક ભવમાં જન્મન્યથી ૧ વાર અને ઉત્કૃષ્ટથી હજાર પૃથક્ત્વ (એથી નવ હજાર વાર) આવે, સર્વવિરતિ એક ભવમાં જન્મન્યથી ૧ વાર અને ઉત્કૃષ્ટથી શતપૃથક્ત્વ=એથી નવસો વાર આવે. અને આખા સંસારચક્રમાં શ્રુતસામાયિકાદિ ત્રણ ભાવ અસંખ્ય હજાર વાર આવે તથા સર્વવિરતિ હજારપૃથક્ત્વ=એથી નવ હજાર વાર આવે.

ગુણસ્થાન-સાસ્વાદન સમ્યક્ત્વ ખીજા ગુણસ્થાને હોય છે, ઉપશમ સમ્યક્ત્વ ચોથાથી અગીયાર સુધીના આઠ ગુણસ્થાન-

૧ શ્રુત સામાયિકાદિ ત્રણ ય ભાવો સમુદિતપણે-(એક સાથે અથવા ત્રણેય)-આવે, એમ સમજવું: એકલું શ્રુતસામાયિક તો અલેખ્ય આદિને અનંતી વાર પણ આવે.

નોમાં હોય છે, ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ ચોથાથી ચૌદ મુધીના અગીયાર ગુણસ્થાનોમાં હોય છે અને વેદક તથા ક્ષયોપશમ સમ્યક્ત્વ ચારથી સાત મુધીના ચાર ગુણસ્થાનોમાં હોય છે.

ભાવપ્રાપ્તિક્રમ—આયુ સિવાયના સાતે ચ કર્મની સ્થિતિસત્તા એક કોડકોડી સાગરોપમની અંદર રહે ત્યારે જીવને સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ થાય; સમ્યક્ત્વ પામ્યા બાદ કર્મની તે સ્થિતિસત્તામાંથી પડ્યોપમ પૃથક્ત્વ=એથી નવ પડ્યોપમ સ્થિતિસત્તા ઓછી થાય ત્યારે દેશવિરતિ પ્રાપ્ત થાય, તે સ્થિતિમાંથી પણ સંજ્યાતા સાગરોપમ સ્થિતિસત્તા ઓછી થાય ત્યારે સર્વવિરતિ પ્રાપ્ત થાય, તે સ્થિતિમાંથી પણ સંજ્યાતા સાગરોપમ સ્થિતિ ઓછી થાય ત્યારે ઉપશમ શ્રેણિ પ્રાપ્ત થાય. સમ્યક્ત્વથી પતિત નહિ થએલ જીવને દેવ અને મનુષ્યના ભવમાં એમાંથી એક (ક્ષપક અથવા ઉપશમ) શ્રેણી વળીને તે સર્વ ભાવો પ્રાપ્ત થાય અને સાત કે આઠ ભવની અંદર મોક્ષની પ્રાપ્તિ થાય છે.

ક્ષાયિકસમ્યક્ત્વની ૩-૪ ભવ-ક્ષાયિક સમ્યગ્દૃષ્ટિ જીવ તે ૩-૪ ભવમાં અથવા તે જ ભવમાં મુક્તિ પામે છે. પંચ-સંગ્રહ આદિ ગ્રન્થોમાં કહ્યું છે કે—“ જે જીવને દર્શનસમક ક્ષીણ થયેલ છે તે ક્ષાયિક સમ્યગ્દૃષ્ટિ જીવ કહેવાય છે. તેવા જીવે પ્રથમ દેવનું આયુષ્ય અથવા નરકનું આયુષ્ય બાંધ્યું હોય તો તે જીવ મરીને દેવ અથવા નારક થાય ત્યારે તે દેવ અથવા નારકના ભવ પછી મનુષ્ય થઈને મોક્ષ પામે; તેથી આયુષ્ય બાંધ્યું તે ભવ પછીના ત્રીજે ભવે, અને પ્રથમ યુગલિક મનુષ્યનાં કે યુગલિક તિર્યચનું આયુષ્ય બાંધ્યું હોય તો બીજા ભવે યુગલિક થઈને ત્રીજે ભવે તો તે જીવ

પેજ ૯૬ ઉપરના પેરા બીજાની પંક્તિ ૮ 'સમ્ય'—થી લઈને પંક્તિ ૧૧ 'ભાવો પ્રાપ્ત થાય' ત્યાં સુધીના લખાણનો સ્પષ્ટાર્થ એમ છે કે—ઉપર પ્રમાણેના દરેક ભાવોની પ્રાપ્તિ, દેવ અને મનુષ્ય—દેવ અને મનુષ્યના ભવોમાં જે આત્મા સમ્યક્ત્વથી પતિત થયેલ ન હોય તેને હોય અથવા તે દરેક ભાવોમાંની ક્ષપકશ્રેણિ અને ઉપશમશ્રેણિ-માંથી એક શ્રેણિ વર્ણને તે દરેક ભાવોની પ્રાપ્તિ એક ભવમાં પણ હોય, પરંતુ એક ભવમાં એ શ્રેણિની પ્રાપ્તિ હોતી નથી.

અથવા નારકના ભવ પછી મનુષ્ય થઈને મોક્ષ પામે: તેથી આયુષ્ય બાંધ્યું તે ભવ પછીના ત્રીજે ભવે અને પ્રથમ યુગલિક મનુષ્યનું કે યુગલિક તિર્યંચનું આયુષ્ય બાંધ્યું હોય તો બીજે ભવે યુગલિક થઈને ત્રીજે ભવે તો તે જીવ દેવ× થાય: આથી ત્રીજા દેવભવ પછીના ચોથા ભવે મનુષ્ય થઈ મોક્ષ પામે. અને આગામી ભવનું આયુષ્ય [ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ પામ્યા પહેલાં] ન બાંધ્યું હોય તો તે જ ભવને વિષે ક્ષપકશ્રેણિ પૂર્ણ કરીને મોક્ષ પામે. ॥ ૧ ॥

લઘ્વિ અને ઉપયોગ—સમ્યક્ત્વનો ઉપયોગ એક અથવા અનેક જીવની અપેક્ષાએ જઘન્ય અથવા ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુદૂર્ત જ હોય છે, અને સમ્યક્ત્વની ક્ષયોપશમસ્વરૂપ લઘ્વિ તો એક જીવની અપેક્ષાએ જઘન્ય અન્તર્મુદૂર્ત અને ઉત્કૃષ્ટ મનુષ્ય ભવો અધિક ૬૬ સાગરોપમ હોય છે: ત્યારબાદ સમ્યક્ત્વથી ન પડે તે જીવ મુક્તિ જ પામે. [અને પડે તે મિથ્યાત્વે આવે.] અનેક જીવની અપેક્ષાએ તો સમ્યક્ત્વ સદા કાલ

× યુગલિક મનુષ્ય કે યુગલિક તિર્યંચ મરીને દેવ જ થાય.

હોય. કહ્યું છે કે-દો વારે વિજયાશ્વિનિચુષ્ણ
અહવ તાં ॥ અરેગ નરભવિં નાણાજીવાણ સવ્વદ્ધા ॥ ૧ ॥
અર્થ:-વિજય, વૈજયંત, જયંત આદિ અનુત્તર વિમાનમાં
જે વખત ગએલા જીવને કે અન્યુત નાસના બારમા દેવ-
લોકમાં ત્રણ વખત ગએલા જીવને તે ૬૬ સાગરોપમ પ્રમાણ
સમ્યક્ત્વ લગ્નિ નરભવો અધિક હોય. અને ઘણા જીવોને
આશ્રયીને તે સમ્યક્ત્વલગ્નિ સર્વકાલ હોય. ॥ ૧ ॥

અન્તર (વિરહકાલ) સમ્યક્ત્વનું અંતર એક જીવની
અપેક્ષાએ જઘન્યથી અન્તર્મુદૂર્ત્ત હોય; કારણ કે-કોઈ જીવ
સમ્યક્ત્વનો ત્યાગ કર્યો સતે અન્તર્મુદૂર્ત્ત મિથ્યાત્વે રહીને
તે આવરણનો ક્ષયોપશમ થવાથી પુનઃ સમ્યક્ત્વ પામે છે.
અને ઉત્કૃષ્ટથી દેશે ઊન અર્ધપુદ્ગલપરાવર્ત્ત (અનંત) કાલ
વીત્યા બાદ ફરીથી અવશ્ય સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ થાય જ. કહ્યું છે કે-

તત્થયરપવયણસુઅં આયરિઅં ગણહરં મહઢ્ઠીઅં ॥

આસાયંતો વહસો, અણંતસંસારિઓ હોઈ ॥ ૧ ॥ અર્થ:-

શ્રી તીર્થંકરદેવની, પ્રવચનઃસંધની, શ્રુતજ્ઞાનની, આચાર્ય-
ની, શ્રી ગણધર ભગવંતની તેમજ મહર્ષિકેની બહુ વખત
આજ્ઞાતના કરવાથી જીવ અનંત સંસારી થાય. ॥ ૧ ॥ અનેક
જીવની અપેક્ષાએ સમ્યક્ત્વનું અંતર નથી. (અર્થાત્ જગતમાં
સમ્યગ્દષ્ટિ જીવની સત્તા સર્વકાલ છે.) ઇત્યાદિ શ્રી આવ-
શ્યક સૂત્રની વૃત્તિમાં કથન છે. અથવા—

કારક, રોચક અને દીપક એમ ત્રણ પ્રકારે સમ્યક્ત્વ.

(૧) સમ્યગ્ ધર્માનુષ્ઠાનોની તદ્દગતચિત્તે પ્રવૃત્તિ કરાવે તે
કારક સમ્યક્ત્વ કહેવાય છે. અને તે વિશુદ્ધ ચારિત્રવંત

જીવને જ હોય છે. (૨) સમ્યગ્ ધર્માનુષ્ઠાનોની સમ્યક્તયા પ્રવૃત્તિ ન કરાવે પરંતુ તે પ્રતિ રુચિ કરાવે તે રૌચક સમ્યક્ત્વ કહેવાય છે. અને તે શ્રી કૃષ્ણ મહારાજ તથા શ્રી શ્રેણિક મહારાજ આદિની જેમ અવિરતિ સમ્યગ્દૃષ્ટિ જીવોને હોય છે. (૩) જીવ, અજીવ વિગેરે સત્યપદાર્થોને તથા-રૂપે જ પ્રરૂપે-બીજને તે સ્વરૂપે જ ઉપદેશે છતાં પોતે મિથ્યા-દૃષ્ટિ હોય તેને દીપક સમ્યક્ત્વ કહેવાય છે. [દીવો બીજને પદાર્થો દેખાડે છે છતાં પોતે દેખતો નથી, તેમ એ દીપક-સમ્યક્ત્વાન્ માટે સમજવું] આ સમ્યક્ત્વ અંગારમર્દક આચાર્યઆદિની જેમ અલબ્ધ જીવને પણ હોય છે. અથવા સમ્યક્ત્વ અનેક પ્રકારે છે.

કહ્યું છે કે-एगविह दुविह तिविहं चउहा पंचविह दस-
विहं सम्मं ॥ दव्वाइ कारयाई उवसममेणहि वा सम्मं ॥ १ ॥
एगविहं सम्म(तत्त)रुई निसग्गहिग्गमेहि तं भवे दुविह ॥ तिविहं
तं खइआई, अहवावि हु कारणाईअं ॥ २ ॥ અર્થ:-તત્ત્વને
વિષે સમ્યક્પ્રકારે રૂચિ, તે એક પ્રકારે સમ્યક્ત્વ, નિર્ગર્થી-
સ્વાભાવિક રીતે પ્રાપ્ત થાય તેમજ ગુરુઆદિના ઉપદેશથી પ્રાપ્ત
થાય એમ બે પ્રકારે સમ્યક્ત્વ અથવા શુદ્ધ પુંજના પુદ્ગલો
વેદવારૂપ દ્રવ્ય સમ્યક્ત્વ તેમજ તત્ત્વરૂચિરૂપ ભાવસમ્યક્ત્વ
એમ બે પ્રકારે સમ્યક્ત્વ: અથવા અપૌદ્ગલિકરૂપ નિશ્ચય
સમ્યક્ત્વ અને પૌદ્ગલિક રૂપ વ્યવહાર સમ્યક્ત્વ એમ બે
બે પ્રકારે સમ્યક્ત્વ જાણવું. કારક, રૌચક અને દીપક એમ
ત્રણ પ્રકારે અથવા ઉપશમ, ક્ષયોપશમ અને ક્ષાયિક એમ
ત્રણ પ્રકારે સમ્યક્ત્વ જાણવું. ॥ ૧-૨ ॥

સહઆઈ સાસણજુઅં ચડહા વેઅગજુઅં તુ પંચવિહં ।
તં મિચ્છચરમપુગલવેઅણઓ દસવિહં એવં ॥ ૩ ॥

નિસગ્ગુવપસરૂઈ આણરૂઈ સુત્તબોઅરૂઈમેવ ।

અભિગમ વિત્થારરૂઈ કિરિઆ સંખેવ ધમ્મરૂઈ ॥ ૪ ॥

મૂઅત્થેણાહિગયા જીવાજોવા ય પુત્તપાવં ચ ।

સહસંમદ્દઆસસવસંવરો અરોપઈ નિસગ્ગો ॥ ૫ ॥

અર્થ:-ક્ષાયિક, ઉપશમ અને ક્ષયોપશમ એ ત્રણ પ્રકારનું સમ્યકત્વ સાસ્વાદન મેળવતાં ચાર પ્રકારે ગણાય છે, અને તેમાં મિથ્યાત્વના શુદ્ધ પુંજમાંનો અંતિમ પુદ્ગલ વેદવારૂપ વેદક મેળવતાં પાંચ પ્રકારે થાય છે. દસ પ્રકારે સમ્યકત્વ આ પ્રમાણે છે. ॥ ૩ ॥ ૧ નિસર્ગરૂચિ, ૨ ઉપદેશરૂચિ, ૩ આજ્ઞારૂચિ, ૪ સૂત્રરૂચિ, ૫ ખીજરૂચિ, ૬ અભિગમરૂચિ, ૭ વિસ્તારરૂચિ, ૮ ક્રિયારૂચિ, ૯ સંક્ષેપરૂચિ અને ૧૦ ધર્મરૂચિ ॥ ૪ ॥ તેમાં નિસર્ગરૂચિ સમ્યક્ત્વ તે છે કે-જીવ અજીવ-પુણ્ય-પાપ-આશ્રવ-સંવર-બંધ વિગેરે વિગેરે સહભૂત પદાર્થો ‘જ’ આત્માને સહભૂત પદાર્થપણે (શુરુના ઉપદેશ વિના જ) સ્વયં ઠસી જવાની રીતે સહસમ્મત્યા-જ્ઞતિસ્મરણ-જ્ઞાનની પ્રતિભા આદિ રૂપે’ આત્માની સાથે અધિગત થયા હોય-આત્માને પરિજ્ઞાત થયા હોય. આત્મા સાથે આત્મશુણરૂપે વણાઈ ગયા હોય, તેમ આત્માને સહજ રૂચિ ગયા હોય તે નિસર્ગરૂચિ સમ્યકત્વ જાણવું. ॥ ૫ ॥ આ અર્થને જ ગાથા ૬ થી સ્પષ્ટતર જાણાવે છે કે-

જો જિણદિદ્દં ભાવે ચડવ્વિહે સહહાઈ સયમેવ ।

‘એમેવ નન્નહત્તિ અ’ સ નિસગ્ગરૂઈતિ નાયવ્વો ॥ ૬ ॥

અર્થ:-શ્રી જિનેશ્વર ભગવંતે દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાલ અને ભાવ

એ અથવા નામ, સ્થાપના આદિ ચારેય ભેદે દીઠેલા ભાવો પ્રતિ
'તે તેમજ છે, અન્યથા નથી' એમ પોતે જ (ગુર્વાદિકના ઉપદેશ
વિના જ) શ્રદ્ધા ધરાવે, તે નિસર્ગરુચિ સમકિત બાણુવું.
॥ ૬ ॥ શ્રી જિનેશ્વર ભગવંતે એ રીતે દીઠેલા તે જ ભાવોના
બીજા કોઈ કેવડી ભગવંતે કે છદ્મસ્થ ગુર્વાદિકે ઉપદેશ કર્યે
સતે તેમાં શ્રદ્ધા કરે તે ઉપદેશરુચિ સમકિત બાણુવું. ॥ ૭ ॥

જેઓને રાગ-દ્વેષ-મોહ-અજ્ઞાન દૂર થએલ છે, તેવા
આચાર્ય ભગવંત આદિની આજ્ઞાવડે જ જીવ-અજીવ આદિ
પદાર્થોને પ્રમાણ તરીકે માનવાની રુચિ ધરાવે, તે માષતુષ
ઋષિની માફક આજ્ઞારુચિ બાણુવું ॥ ૮ ॥ સૂત્રને ભાણુતો થકો
શ્રુતવડે અથવા અગીયાર અંગવડે કે અંગબાહ્ય સૂત્રોવડે
સમ્યક્ત્વ પામે તે ગોવિન્દવાચકની જેમ સૂત્રરુચિ બાણુવું.
॥ ૯ ॥ તેલનું એક ણિંદુ પાણીમાં સર્વત્ર પ્રસરી જાય તેમ
જીવ આદિ એક પદ રૂપવા માત્રથી અનેક પદો રુચી જાય-
પ્રસાર પામે તે બીજરુચિ સમકિત બાણુવું ॥ ૧૦ ॥

સો હોદ્દા અભિગમરૂઢ, સુઅનાણં જેણ અત્યઓદિદ્દં ।

દક્ષારસમંગાદં પદ્મજગં દિદ્ધિવાઓ અ ॥ ૧૧ ॥

અર્થ:-જે આત્માએ અગીયાર અંગરૂપ શ્રુતજ્ઞાન,
દષ્ટિવાદ, ઉપાંગ અને ઉત્તરાધ્યયન આદિ પ્રકીર્ણકોને અર્થથી
દીઠા હોય તે આત્મા અભિગમરુચિ સમકિતી બાણુવો.
॥ ૧૧ ॥ ધર્માસ્તિકાયાદિ સર્વદ્રવ્યોના ભાવોનું તેના સર્વ
પર્યાયો સાથે જેને સર્વ પ્રમાણ અને નયથી બાણુપાણું હોય
તે વિસ્તારરૂચિ સમકિતી બાણુવો. ॥ ૧૨ ॥ દર્શન-જ્ઞાન
અને ચારિત્રને વિષે, તપ તથા વિનયને વિષે સર્વસમિદ્ગુત્તીસુ-

ઈર્થાસમિતિ આદિ સર્વ સમિતિને વિષે તેમજ મનોગુપ્તિ આદિ સર્વગુપ્તિને વિષે ક્રિયામાં ભાવરુચિ ધરાવે. અર્થાત્ તે દર્શન આદિ દરેક આચારમાં જેને ભાવથી રૂચિ હોય તે ક્રિયારૂચિ સમકિત જાણવું. ॥ ૧૩ ॥ શ્રી જિન પ્રવચનને વિષે વિશારદ ન હોય-પ્રવીણ ન હોય અને જૌદ્ધ-કપિલ આદિના પ્રવચનનો અનભિગ્રહિત હોય-તે તે કુદૃષ્ટિનો જેણે સ્વીકાર કર્યો ન હોય તેવો જિનધર્મી સરલભાવે ‘સર્વ ધર્મ સારા છે, કોઈની નિંદા ન કરવી’ એમ માને અને જૈનધર્મમાં રૂચિ ધરાવે તે ચિલાનિપુત્રની જેમ સંક્ષેપરૂચિ સમકિત જાણવું. ॥ ૧૪ ॥ ધર્માસ્તિકાય આદિ દ્રવ્યોના ગતિ-ઉપષ્ટંભ આદિ ધર્મને, અંગપ્રવિષ્ટ આદિ આગમસ્વરૂપ શ્રુતધર્મ અને ચારિત્ર ધર્મને વિષે ‘શ્રી જિનેશ્વરે બતાવ્યું છે તેથી તે દરેક પદાર્થો તેમ છે’ એ પ્રમાણે જે શ્રદ્ધા કરે તે ધર્મરૂચિ સમકિતી જાણવો. એ પ્રમાણે સમ્યક્ત્વનું સ્વરૂપ કહ્યું.

॥ इति सम्यक्त्वस्वरूपम् ॥

શ્રી શાસન સુધાકર પત્રની કાંઈલો તથા પુસ્તકો.

પુ...ત્ર...જ...વ....સા...વો.

૧	શાસન સુધાકર	વર્ષ ૧ હું.	૧૦૦-૦-૦
૨	શાસન સુધાકર	વર્ષ ૨ જી.	૧૦૦-૦-૦
૩	શાસન સુધાકર	વર્ષ ૩ જી.	૧૦૦-૦-૦
૪	શાસન સુધાકર	વર્ષ ૪ થું.	૧૦૦-૦-૦
૫	શાસન સુધાકર	વર્ષ ૫ મું.	૨૦-૦-૦
૬	શાસન સુધાકર	વર્ષ ૬ હું.	૨૦-૦-૦
૭	શાસન સુધાકર	વર્ષ ૭ મું.	૨૦-૦-૦
૮	શાસન સુધાકર	વર્ષ ૮ મું.	૨૦-૦-૦
૯	શાસન સુધાકર	વર્ષ ૯ મું.	૨૦-૦-૦
૧૦	શાસન સુધાકર	વર્ષ ૧૦ મું.	૨૦-૦-૦
૧૧	શ્રાદ્ધપ્રતિક્રમણ સૂત્રાનુવાદ (પ્રેસમાં)		૮-૦-૦
૧૨	શાસન જયપતાકા.		૨-૦-૦
૧૩	વંદિતુ સૂત્રના અનુવાદના સુધારા		૧-૪-૦
૧૪	જયકુમાર અને વિજયકુમારનું ચરિત્ર તથા શ્રી સમ્યક્ત્વનું સ્વરૂપ		૧-૪-૦
૧૫	દિશા ફેરવો ભા. ૨-૩-૪		૦-૧૨-૦
૧૬	સુધાકર રત્નમંજૂષા.		૦-૧૦-૦
	ઉપરનાં પુસ્તકો ખરીદનારને		
૧૭	આત્માની ઉત્તતિના ઉપાયો.		લેટ
૧૮	માનવ જીવન		લેટ

પ્રાપ્તિસ્થાન.

શા. મોતીચંદ દીપચંદ મું. કળીયા

વાયા તલાબ. [સૌરાષ્ટ્ર] જી. ભાવનગર.

શ્રી શ્રાદ્ધપ્રતિક્રમણસૂત્ર યાને વંદિતુસૂત્રનો અનુવાદ.

અનુવાદક:-પૂ. મુનિરાજ શ્રી હંસસાગરજી મહારાજ

નં. ૫૫૫ના જોયા ગ્લેઝ ટકાઉ અને સ્ફેદ કાગળો ઉપર શ્રી અર્થ-દીપિકા ટીકાના આધારે (અને અનેક હસ્તલિખિત પ્રતોના શુદ્ધ પાઠો મેળવીને) તલસ્પર્શી થયેલું શ્રી વંદિતુસૂત્રનું ભાષાંતર પૂર ઝડપે છપાઈ રહ્યું છે. આગળ છપાયેલા અનુવાદોમાંની સેંકડો અને હજારો સખલનાઓ સુધારીને આ શુદ્ધ અનુવાદ તૈયાર થઈ રહેલ છે. વિશેષાર્થ-સ્પષ્ટીકરણ-ફૂટનોટો વિ. સહિત તલસ્પર્શી અનુવાદ કરતાં આ ગ્રંથ ધણા ખર્ચે તૈયાર થઈ રહેલ છે. આમ છતાં દાતાઓની નોંધપાત્ર સહાયના યોગે શ્રાવકોને નિત્ય ઉપયોગી એવા આ અનુપમ અને દળદાર ગ્રંથ-રત્નની કિંમત માત્ર રૂ. ૮-૦-૦ રાખવામાં આવેલ છે. ગ્રંથ દોઢ રતલી પૂંડાનાં પાકી છીંટનાં આકર્ષક બાઈડીંગમાં કાઢિન ૮ પેજ લગભગ ૫૦૦ પૃષ્ઠમાં છપાઈને એક વર્ષમાં બહાર પડશે. આજથી જ આપની કોપી નીચેના સ્થળે નોંધાવો અને ગ્રંથ વસાવી સંતોષ પામો. નકલો મર્યાદિત હોવાથી વખતસર ગ્રાહક થએલ ભાગ્યવાનોને જ મળે તેમ છે

શ્રી....સુ...ધા....કે....ર....ર....ત્ન...મં...જૂ...પા.

આ પુસ્તકરત્નમાં પૂ. મુનિરાજ શ્રી હંસસાગરજી મહારાજ વિરચિત અપૂર્વ ચૈત્યવંદન ચોવિંશી તથા નૂતન રાગરાગણી યુક્ત ભાવવાદી સ્તવન ચોવિંશી તદ્દુપરાંત ગદ્યલીઓ-સંગીતો-દ્વહાઓ સંસ્કૃત ગુજરાતી ચૈત્ય-વંદનો-સ્તુતિઓ-સ્તોત્રો-મંત્રો-સૂતક-ગ્રંથણ અસંખ્યાય વિચાર-૧૮૦૦૦ શીલાંગના રથ-ચરણસિત્તરી-કરણસિત્તરી-જિનભવનની ૮૪ આશાતના-ગોચરીના ૪૨ દોષ-પ્રભુની ૩૫ ગુણ યુક્ત વાણી-પ્રભુના ૩૪ અતિશય-ગુરુની ૩૩ આશાતના ૨૫ ક્રિયાઓ વિં તથા અક્ષય-નિધિ, વીસસ્થાનક, ચૌદપૂર્વ વિં અનેક તપનો વિધિ પચ્ચક્ષુખાણનો કોઠો-પ્રભુનાં પાંચે કલ્યાણકનો કોઠો વિં મળીને સેંકડો વસ્તુઓનો સંગ્રહ કરવામાં આવેલ છે. છતાં ૯ ફર્મનાં કિં. ૦-૧૦-૦ આના.

**લખો:-શા. મોતીચંદ્ર દીપચંદ. મુ. ઇળીઆ
જી ભાવનગર વાયા તલાજ (સૌરાષ્ટ્ર)**

શ્રી અરુણોદય પ્રેસ-ભાવનગર.

